



50

# Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDАȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul V 1997



## DUPĂ MADRID

2. Editorial	Dan Pavel	Politica de coaliție și potențialul de șantaj
7. După Madrid	Redacția	O cale pentru România
8.	Mircea Răceanu	"Parteneriatul strategic" cu SUA
12.	Gabriel Andreeșcu	Rusia – adevăruri și fantezii
17.	V. Stan	Madrid: un eșec de succes
23.	Iulian Fota	Probleme ale politicii de securitate a României în etapa post Madrid
25.	Antonia Oprîța	Momentul Madrid între extaz și agonie
27.	Marian Chiriac	Ce mai urmează?
30.	Sebastian Huluban	Parteneriatul cu SUA: asumarea deplinei responsabilități a democratizării
33. Interviu	Andrew Janos	"Europa de Est sub hegemonia liberal-democratică"
	În dialog cu Stelian Tănase	
37. Mass media	Radu Dobrescu	Operațiunea ProNATO – rețeta ProTV
44. Anatomia comunismului	Document	Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR, 29 nov. 1961
47. Actualitatea	Sergiu Tără	Schimbarea în bine a Parlamentului
50. Politică internațională	George Scutaru	Serviciile secrete sau setea de a obține puterea
52. Dosar Sfera Politicii	Adrian Marino	Cenzura în România. Schiță istorică
54. Dezbateri	Victor Neumann	Semnificații ale gândirii politice în Europa Centrală și de Est
57. Reviste de știință politică		American Political Science Review
59. Cărți și autori	Sergiu Tără	Curzio Malaparte, Tehnica loviturii de stat
	Emil Stan	Karl Popper, Miseria istoricismului
	Dragoș Petrescu	Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român
64. Semnale		

## Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU  
DANIEL CHIROT  
DENNIS DELETANT  
**GHIȚĂ IONESCU**  
GAIL KLIGMAN  
DAN OPRESCU  
STELIAN TĂNASE (Editor)  
VLADIMIR TISMĂNEANU  
G.M. TAMÁS

*Fundatia  
Societatea Civilă*

President: DAN GRIGORE

*Redacție:*  
**Dan Pavel**  
(redactor șef adjunct)  
Radu Dobrescu  
Eduard Hellwig  
Valentin Stan  
*Grafică:*  
Tomnița Florescu  
*Manager:*  
Alice Dumitrashe

Acet număr este finanțat de:  
**FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS**  
Amsterdam  
**SOROS FOUNDATION**  
Bucharest

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165.  
Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

Desktop Publishing  
Fundatia „Societatea Civilă“  
Gabriela Gruia

Tiparul executat la Tipografia SEMNE

**Sfera Politicii**

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, de intelectuali, oameni politici și studenți.  
Sfera Politicii ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se căștigă influență.

Un abonament la **Sfera Politicii** pe șase luni costă 37 000 lei cu taxe poștale.

**Outside Romania:** Yearly subscription is \$50 or its equivalent in your country's currency (12 issues). Please send checks only to: PO Box 22/212, Bucharest, Romania

Include the following information: name, address, institution, phone number.

**Cont FUNDATIA SOCIETATEA CIVILĂ**  
Lei: 402466026422  
USD: 402466028405  
**BANCKOOP ROSETTI**

**În atenția cititorilor:**

Adresa Fundației Societatea Civilă este: Intr. Grigore Alexandrescu, nr. 3, ap. 1 oficiul poștal 22/212, București

Fundație tel. 210 75 69; fax: 210 75 69, 22 333 89

Tehnoredactare tel/fax: 725 04 09

Administrație tel.: 673 61 86, 610 59 90

Adresa noastră **Internet:** <http://www.sfos.ro/sfera>

## Găsiți Sfera Politicii la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie  
Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12  
Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24  
Librăria All: București, Bd. Kogălniceanu 95 A  
Librăria Kriterion: București, Calea Victoriei 46  
Librăria M. Sadoveanu, Bd. Magheru 35  
Euromedia: București, str. General Berthelot 41  
Librăria 157 (ASE): București  
Fundația Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3  
Librăria Bihar Naplo: Oradea  
Librăria Omniscope: Craiova  
Librăria Universității: Brașov, str. Universității 3 Nord-Est (Monitorul): Iași, str. Smărădan 5  
S.C. San Vialy: Iași, Bd. Independenței 22  
Librăriile VED: Cluj, str. Helta 59  
S.C. Slarm: București, str. Docenților 25

Sfera Politicii apare la data de 1 a fiecărei luni  
Revista poate fi procurată și direct de la sediul Fundației, Intrarea Grigore Alexandrescu nr. 3, ap. 1, sector 1

# Politica de coaliție și potențialul de șantaj

DAN PAVEL

Noiembrie 1996 reprezintă în istoria României nu numai momentul-cheie al alternanței democratice a puterii, dar și răscrucerea de la care pornește un drum nou în politica modernă – cel al adevărătoarei politici de coaliție. Tot ceea ce s-a întîmplat de atunci încocace în planul acțiunii politice este marcat de nepregătirea noilor lideri politici pentru exercitarea funcțiilor și rolurilor care decurgeau din acest statut. Lucrul acesta se vede în primul rând din faptul că tocmai obiectivul crucial al coaliției nu s-a realizat încă – REFORMA.

Reforma era singurul scop care scuza folosirea unor mijloace incompatibile, precum partide radical diferite ca tradiție istorică, platformă ideologică, legitimitate morală și politică. Dacă facem un exercițiu mnemotetic, în scopul de a căuta substanța politică a convergenței dintre partidele care acoperă aproape tot spectrul politic (țărănist și creștin-democrat, liberale, ecologist, social-democrate, etnice, dar cu influente platforme din toate celelalte, civic-liberal, ba chiar partide care s-au autodefinit la un moment dat ca "post-moderne"), vom descoperi că aceasta dictează logica alianței/coaliției, dar nu și funcția exercitării puterii. Cu alte cuvinte, coaliția funcționează, ea a rezistat unor incredibile încercări (pentru care meritele revin astăzi liderilor coalițiilor care fac parte din coaliție, cînd și președintelui țării, care și-a cheltuit o mare parte din energie pentru a menține coaliția), dar nu și-a îndeplinit decât incomplet și timid scopurile pentru care a fost concepută. Aceasta demonstrează încă o mare confuzie politică între exercitarea în sine a puterii și exercitarea ei într-un anumit scop – în cazul nostru, reformă.

Dacă tot ceea ce e real e normal, atunci este normal ca într-o țară fostă comună, în care exercitarea anterioară a puterii era scop în sine, să se guverneze în inerția exercitării guvernării de dragul puterii. Și-atunci, este normal să se depună eforturi pentru menținerea coaliției. Dacă acceptăm însă faptul că politica nu este o grobiană acomodare la realitate, ci un exercițiu pragmatic pus în slujba realizării unor idealuri, valori, norme, scopuri și interese, atunci nu este nor-

mal ceea ce este real, ci numai ceea ce este imperativ/normativ. Reforma. Cind ea nu este realizată, sătem în anormalitate politică, iar agenții perpetuării acestei stări de lucruri exercită funcții politice de tip patologic.

Fosta putere, care adunase în jurul FSN, iar apoi în jurul PSDR tot felul de formațiuni politice, cărora li se poate spune și partide (PRM, PUNR, PSM, PDAR și, pentru o scurtă perioadă, PNL, MER), nu era de fapt o coaliție, ci o putere hegemonică, înconjurată de sateliți creați tot de ea, în scopuri nu atât de obscure încât să nu fie decriptate de mentalitatea conspiraționistă a ziaristului băstinaș. Acolo, nimeni nu mișca în front, iar "potențialul de coaliție" și "potențialul de șantaj" al partidelor asociate la putere era folosit de acestea pentru avantaje derizorii sau pentru circul naționalist care a adus țării astăzi prejudicii.<sup>1</sup> Actuala coaliție de coaliții (cărora am putea să le spunem, în anumite conjuncturi, alianțe electorale, dar care în momente de criză funcționează totuși ca niște coaliții politice), în care alături de partide mai există și organizații ale societății civile, este compusă din trei parteneri majori – CDR, USD și UDMR. În realitate, nici una dintre aceste coaliții nu funcționează în mod unică, nici măcar UDMR, în sinul căreia sînt deocamdată mai semnificative platformele decât mici partide. Prin urmare, coaliția este compusă mai degrabă dintr-o serie de partide (PNȚCD, PNL, PNL-CD, devenit PL, PER, AR, PD, PSDR și, separat, UDMR), cu o pronunțată independență de opinie și acțiune, ceea ce complică și mai mult lucrurile în planul coerentiei guvernamentale. Dacă judecăm după criteriile care au fost definite în teoria partidelor politice (Pridham, Muller-Rommel, G. Smith) – obținerea a mai puțin sau mai mult de 15% din voturi, continua reprezentare parlamentară de-a lungul a cel puțin trei alegeri generale naționale –, atunci există și în România două tipuri – partide mici și partide mari. În actuala coaliție parlamentară și guvernamentală există un singur partid mare, PNȚCD. Restul sunt partide mici. De aici

deurgă o serie de consecințe esențiale (chiar dacă facem abstracție că majoritatea acestor partide nu îndeplinește criteriul de a fi obținut reprezentare parlamentară în cel puțin trei alegeri generale naționale).

Conform teoriei la care m-am referit (o teorie empirică, dedusă din observarea unui material factual care acoperă cîteva decenii de experiență democratică în cîteva zeci de țări), partidele componente ale coaliției, în special partidele mici, și-au exercitat în mod egal "potențialul de coaliție", însă inegal "potențialul de șantaj". Astfel, partide precum PNL-CD sau Alternativa României au fost extrem de active în a critica partenerii coaliției din care fac parte (Convenția Democratică) și coaliția cea mare, coaliția de coaliții, însă aproape că nu au contat în jocul politic. PNL a părut să rămână tot timpul fidel celuilalt "partid istoric", cel țărănist, iar singura persoană cu adevărat vizibilă în planul reformei, ministrul justiției, Valeriu Stoica, a luat pe cont propriu lupta sa pentru a face din instituțiiile justiției o adevărată putere juridică, a treia putere în stat, ceea ce de fapt echivalează cu o slabire a influenței fostei puteri nomenclaturisto-comuniste, pentru care decembrie 1989 nu a fost de fapt o "piatră de hotar". Cel maiabil și-au exercitat propriul *blackmail potential* formațiuni precum Partidul Democrat și UDMR (care se zbate între echivocul de a fi o "uniune", atunci cind este vorba de contradicțiile sale interne, dar se comportă în mod unitar, precum un partid, atunci cind se mișcă în spațiul politicii de coaliție).

UDMR își îndeplinește treptat agenda de revendicări nu atât datorită faptului că potențialul său de șantaj ar afecta neapărat modul în care se votează în parlament – dimpotrivă, dacă ude meritării nu ar sprijini guvernul, destule voturi ar proveni din partea unora aflați în opoziție acum –, ci datorită unui factor de presiune mai puternic. Este vorba despre faptul că, prin ceea ce revendică și obțin reprezentanții maghiari (dreptul la învățămînt de toate gradele în limba maternă, inscripții bilingve, șanse egale în justiție), ei contribuie la reforma democratică și la alinierea României la standardele de integrare europeană, ca să nu mai vorbim că succesul lor de a avea reprezentanți în guvern produce o impresie extraordinară, în special la nivelul structurilor euro-atlantice de securitate. Neîndeplinirea majoră a ude meritărilor este imposibilitatea de a-și controla proprii extremități, cu precădere atunci cind este vorba despre acte ale administrației locale (vezi evenimentele de la Odorheiu Secuiesc), ceea ce poate afecta coaliția și reforma în cazul unei escală-

dări a violenței. Neînțelegerile cu unii dintre reprezentanții țărăniștilor (senatorul-jurnalist Pruteanu) demonstrează că nu mai funcționează în cadrul coaliției "mașina de vot", de care ne plăcătisem în vremurile fesnită-pedeseriste. Ca să rămînem în sfera relațiilor interne, participarea reprezentanților maghiari la guvernare nu a condus în mod automat la dispariția acestei probleme. Marele păcat al actualei coaliții guvernamentale este că, la fel ca și vechea putere, nu a înțeles cît de departe se află România de îndeplinirea standardelor europene în ceea ce privește protejarea drepturilor unei alte largi minorități din țara noastră, cea a romilor, fapt care nu a scăpat neobservat de către Consiliul European. Uimitor este că reprezentanții maghiari își îndeplinește în mod unilateral propria agenda, dar nu acordă mare atenție problemelor romilor.

Mult mai complicată este situația PD în alchimia coaliției. În ciuda declarării triplului președinte (PNȚCD/CDR/Camera Deputaților) Ion Diaconescu – "Sîntem condamnați să rămînem împreună!" –, există destule semnale care pun sub semnul întrebării trăimișcia și fatalitatea coaliției, dar mai ales posibilitatea de a duce la bun sfîrșit reforma în actuala formulă. Teoria mea în legătură cu viitorul pe termen mediu și lung este că – pe măsură ce actualele partide aflate în opozitie se vor înmuia și destrăma, pe măsură ce actualele partide de la guvernare își vor consolida propria clientelă politică – viitoarele lupte politice se vor duce între actualii parteneri ai coaliției guvernamentale. Se va ajunge într-o situație de normalitate politică – similară sistemelor de partide europene –, în care se vor confrunta creștin-democrații, liberalii și social-democrații. Iată de ce o perspectivă prospectiv-comparativă obligă la schimbarea modului în care privești prezentul și trecutul imediat.

S-a criticat în presă modul împărtășirii în cadrul coaliției a funcțiilor guvernamentale, a celor din administrația publică, din bănci, servicii secrete, fără a se observa că ele sunt definitorii pentru ceea ce înseamnă o coaliție. Grav este însă altceva: înversunatele împărtiri pediste la politica țărănistă-liberală au intervenit atunci cind erau în joc principiile morale de corectare a teribilelor abuzuri comuniste (care au urmărit suprimarea libertăților negative care reprezintă fundamentalul democraților liberați). Incapacitatea lor de a vedea legatura intimă a acestora cu însăși esența unei reforme de tip liberal-democrat este gravă întrucât semnalează imposibilitatea despărțirii de trecutul fesnit și pune sub semnul întrebării fundamentalul principal

al funcționării coaliției. Reprezentanții PD s-au împotriva cînd a fost vorba despre regăsirea acestor principii în legi firești de corecție a abuzurilor (proiectele de "modificare" a Legii Fondului Funciar, a Legii caselor naționalizate, a Legii de retrocedare a proprietăților bisericii greco-catolice). Chiar dacă au existat voci care au negat faptul că așa-numitul "document Babiu" (care critica "agresivitatea" proiectelor mai sus menționate) reprezenta punctul de vedere al partidului, documentul nu făcea decît să dea coerentă unei atitudini politice aflate la originea a multe conflicte și fricțiuni. S-a vorbit, este drept, de faptul că modul în care au acționat senatorii sau deputații PD a vrut să fie un avertisment dat țărăniștilor că nu sînt singuri la guvernare, iar dovada ar fi fost faptul că ulterior compromisul a rezolvat fricțiunile. Cu toate acestea, modul în care funcționează actuala coaliție demonstrează că prevalența "potențialului de sănătate" asupra mizei reformei este semnul prevalenței nivelului primar al împărtășirii structurale a pozițiilor de putere asupra nivelului superior al funcționalității coaliției. În limbaj popular, există mașina, dar ea nu merge. Iar dacă merge, nu se îndreaptă spre destinație.

Vizibilitatea tensiunilor dintre coaliții și partidele componente mai demonstrează și că liderii promovați de ele în funcții de conducere nu au reușit să-și impună ministeriale sau agenții guvernamentale pe care le conduc ca stîlpi ai puterii democratice. Asta face ca jocul politic din România să fie în continuare oligarhic. La fel de grav, partidele și coalițiile nu au reușit să facă din aceste ministeriale și agenții guvernamentale motoare ale reformei, centre de emulație către societatea civilă a unei energii antreprenoriale. Lucrul se vede acum, cînd guvernul (presat de FMI) a încercat să închidă fabricile neprofitabile, energofage și bugetofage: muncitorii au ieșit în stradă, au atacat prefecturile, au blocat drumurile publice, căile ferate, s-au luptat cu forțele de ordine, doar pentru că nu concep să înceapă o nouă activitate și pretind să fie întreținuți în continuare cu bani de la buget.

O consecință directă a incapacității coaliției de a instituționaliza reforma și democratizarea este decentrarea vieții politice.<sup>2</sup> Dacă înainte de noiembrie 1996 criticam puterea pentru faptul că era concentrată doar la Cotroceni, de unde celelalte organe ale puterii primeau toate semnalele, după noiembrie 1996 centrul vieții politice a revenit la Cotroceni. Intervenția permanentă a lui Constantinescu în marile momente de criză, după ce membrii coaliției își exercitau cu succes

"potențialul de sănătate", a condus la blocarea instituționalizării reformei, la amînarea indefinită a votării legilor esențiale (le-aș zice "organice", dacă termenul nu ar avea o dublă rezonanță negativă, istorică și ideologică). În cazul în care coaliția ar funcționa cum trebuie, centrul temporar al vieții politice ar trebui să fie parlamentul, iar ulterior puterea nu ar trebui să balanzeze în interiorul executivului, între președinție și cabinet, ci între cei trei centri normali ai oricărei puteri, astfel încît nici una dintre ele să nu le covîrsească pe celelalte.

Efectul cel mai vizibil al întemeierii coaliției parlamentare majoritară și a celei guvernamentale a fost imposibilitatea de a mai pretinde bilanțul "Contractului cu Romania", fapt recunoscut de către locatarul actual de la Cotroceni. De aceea, a fost cu atât mai kafkiană declarația secretarului general al Guvernului, Remus Opris: "Contractul cu România a fost îndeplinit". În schimb, criteriul după care judecăm faptul că actuala coaliție nu funcționează este neîndeplinirea programului de guvernare. De aceea, este greu de înțeles de ce unii politicieni și comentatori politici mai cred că actuala coaliție este singura care ar împiedica revenirea la putere a PDSR și a fostilor comuniști, sau singura capabilă să promoveze reforma. Poate că ar trebui să ne aruncăm încă o dată privirea peste teoriile actuale ale coalițiilor guvernamentale (teorii de tip descriptiv, formate în urma observării și studierii unui număr mare de cazuri). Ele vor arunca o lumină cathartică asupra unui teren subminat de mituri politice și turpitudini lansate de anumiți analiști politici, consilieri și politicieni.

Cercetarea tradițională din teoria partidelor s-a îndreptat asupra funcționării lor în cadrul alegerilor, al cîștigării voturilor, asupra selectării cadrelor, încheierii alianțelor electorale și strategiilor autopromoționale, neglijîndu-se de fapt parteua substantială a activității lor – exercițiul guvernării și/sau comportamentul în opoziție. Explicarea coerentă a modului în care partidele se comportă cînd sunt la putere este abia la început, iar înțelegerea modului în care funcționează coalițiile a fost un domeniu asupra căruia nu există un consens explicativ, din pricina multitudinii de abateri de la diferențele modele. Prima breșă recunoscută ca atare de specialiști și politicieni este cartea lui Budge și Keman cu privire la formarea coalițiilor și funcționarea cabinetelor de coaliție.<sup>3</sup> Principala presupozitie a teoriei lor integrate a guvernării democratice a partidelor este că în democrația parlamentară, partidul

sau coalițiile de partide care pot cîștiga un vot legislativ de încredere formează guvernul. Această presupozitie este cu mult mai provocatoare decît pare la simpla enunțare, întrucît nu susține – precum teoriile anterioare, care punea accentul pe ocuparea puterii, a funcțiilor – că guvernul trebuie să aibă o majoritate de locuri în parlament (cel puțin 50% + 1 loc) pentru a supraviețui unui vot de neîncredere. Ceea ce au constatat cei doi autori, după un studiu care a acoperit decenii, este că în țările democratice de tradiție, în care alternanța la putere este regula, ocuparea puterii a fost abandonată ca primă motivare. Partidele urmăresc în principal să rezolve – în modul lor specific – problemele cu care o țară se confruntă la un moment dat. Lucrul acesta este deasupra oricărei îndoielii. Prin urmare, nu există nici un motiv pentru care partidele aflate în opoziție să nu-și ofere votul de sprijin pentru guvern sau cel puțin să se abțină. De aceea, un partid sau o coaliție poate supraviețui cu mai puțin de 50% sau chiar cu mai puțin de 40% din locurile din parlament. Aceasta este este teoria coalițiilor viabile, nu neapărat majoritară. Ea este compatibilă cu frecvența constatată a guvernelor minoritare, care sunt coaliții învingătoare minimale. A doua presupozitie a teoriei este că partidele sau coalițiile încearcă să formeze cabineți capabile să supraviețuască voturilor legislative de încredere, care sunt în stare să le îndeplinească în mod efectiv politicile preferențiale în condițiile existente.

Analiza tuturor tipurilor de politici i-a făcut pe Budge și Keman să ajungă la concluzia că există trei tipuri de politici sistematice, în următoarea ierarhie a priorității:

1. În primii ani ai Războiului Rece sau în perioade de mare criză, preferința partidelor, a tuturor partidelor democratice, este să contracareze amenințările la adresa sistemului democratic. Orice alianță sau coaliție este îndreptată împotriva forțelor care amenință serișo sistemul. Este epoca alianțelor naționale. Alți autori (Sartori) au folosit termenul de *partide antisistem* pentru a desemna formațiunile care amenință democrația;
2. Cînd nu există asemenea amenințări la adresa democrației, pe primul loc se situează diferențele socialist/burghez, adică strategiile distributionale și de planificare care separă îndeobște partidele de tip liberal de cele de tip social-democrat.
3. Cînd acele politici nu sunt predominante, partidele își urmăresc propriile politici caracteristice, de grup sau personale.

Nu am să insist aici asupra întregii teorii a lui Budge și Keman, însă ea a fost apreciată de mulți datorită faptului că depășește practica obișnuită în teoriile coalițiilor de partide de a postula un continuum stînga-dreapta; înseamnă că această distincție are relevanță doar în anumite condiții, de criză structurală, pe cînd, în alte contexte, ea își pierde relevanță, fără ca astfel de contexte să aibă neapărat o succesiune mecanică. În plus, este dificilă încercarea de a da seamă de ceea ce se întîmplă într-o țară aflată în tranziție de la comunism la democrație cu ajutorul unei teorii care se referă la țările democratice – așa că trebuie păstrată o minimă precauție metodologică. A vorbi despre actuala coaliție guvernamentală ca fiind unica modalitate de a rezista pedeserismului sau chiar comunismului ar însemna să situăm actuala coaliție în prima ipostază, de luptă împotriva dușmanilor democrației. Or, respectivele partide nu au un caracter antisistem, pentru simplul motiv că ele au fost profitoarele sistemului, trăgînd avantaje din imperfecțiunile sale. A considera actuala coaliție drept singura alternativă pentru continuarea reformei reprezintă o capcană în care au căzut chiar politicienii coaliției. Este clar că actuala coaliție nu poate fi funcțională din moment ce interesele de grup sau fraționaliste din cadrul diferitelor partide, dacă nu chiar opțiunile anumitor lideri aflati în poziții de influență prevalează asupra imperativelor reformei. Lianțul coaliției este mai degrabă consolidarea tranșelor și pozițiilor cucerite de fiecare partid, grup, frație, individ în interiorul sistemului de putere. Teamă de a pierde puterea astă de greu cucerită îi unește pe politicienii coaliției mai mult decît interesul reformei. Numai așa se explică de ce s-au lăsat impresionați de presiunea străzii, de nemulțumirile celor amenințați de a-și pierde locul de muncă prin derularea reformei. Sînt păstrați în funcții miniștri care și-au dovedit din plin incompetență. Ei își maschează defectele manageriale și lipsa scînteii de geniu sau a marilor calități care îi caracterizează pe policienii reformatori prin veșnică scuză a lipsei resurselor bugetare.

Cele de mai sus nu sunt neapărat o pleoară pentru ruperea actualiei coaliții guvernamentale (deși în fața imperativului reformei, imperativul păstrării cu orice chip al unei coaliții poate pune în primejdie însăși reforma), ci mai degrabă pentru găsirea unor noi formule care să salveze reforma. O serie de cercetări

asupra guvernelor de coaliție din Europa au scos la iveală faptul că, cu cît este mai puternică fragmentarea unui sistem de partide politice, cu cît este mai polarizată opoziția, cu atât durează mai puțin un cabinet.<sup>4</sup> Iar schimbarea cabinetelor nu afectează coalițiile. Dimpotrivă, le poate întări. Mai mult decât atât, cercetătorii din gruparea numită "new institutionalism" au scos în evidență faptul că puternice constrângeri structurale pot afecta în mod substanțial funcționarea unor coaliții.<sup>5</sup> La noi lipsește imperativul transformării reformei în contrîngere de tip instituțional. O astfel de constrângere ar fi ca un mod pragmatic de operare asupra unui organ de putere care nu își îndeplinește funcțiile – cabinetul –, întrucât schimbarea parlamentului înainte de termen poate duce la consecințe mult mai costisitoare.

Ce se va întâmpla cu actuala coaliție guvernamentală și cu modul în care partidele mici își vor folosi în parlament potențialul de sănaj reprezentă resursa cea mai prețioasă pentru reforma democratică. Aceasta se va fi întâmplat poate independent de actualele teorii ale coalițiilor politice, ceea ce nu înseamnă că le va și contrazice. Înseamnă doar că nu a venit încă vremea coincidenței dintre interesele concrete și calculul politic rațional. Teoria jocurilor ne spune că alianțele și coalițiile politice reprezintă una dintre cele mai raționale părți ale politicii, în care actorii individuali și colectivi acționează pentru maximizarea profitului sau a beneficiilor; în plus, este important ca jocul practicat să nu fie unul de sumă zero, în care numai unul cîștigă, iar toți ceilalți pierd. Democrația este un sistem de aranjamente politice instituționale în care toți participanții cîștigă. Cu o singură condiție: ca practicanții să accepte regulile jocului. Și – ca în bancul cù evreul care se roagă vreme de decenii la Dumnezeu să cîștige, fără a fi cumpărat vreodată bilet la loterie – cu condiția să și joace. □

## NOTE:

1. Folosesc acești termeni în înțelesul în care au fost definiți de către Giovanni Sartori, în lucrarea sa deschizătoare de drumuri, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis* (London, New York: Cambridge University Press, 1976), și care au fost apoi utilizati în studii precum cele semnate de Ferdinand Muller-Rommel, "Small Parties

in Comparative Perspective. The State of the Art", și Gordon Smith, "In Search of Small Parties", din volumul *Small parties in Western Europe. Comparative International Perspectives*, edited by Ferdinand Muller-Rommel and Geoffrey Pridham (London: SAGE Publications, 1991).

2. Sper că nu se va confunda aici termenul de decentrare cu acela de descentralizare.

3. Ian Budge, Hans Keman, *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States* (Oxford, New York: Oxford University Press, 1990). Autorii iau în considerare un număr de 20 de țări, caracterizate prin continuitatea sistemului parlamentar pentru cea mai mare parte din perioada postbelică (Austria, Belgia, Danemarca, Franța – care este considerată în două regimuri politice și sisteme de partide diferite, cele ale celei de-a patra republici, una parlamentară, și a celei de-a cincea republici, semiprezidențială, Germania de Vest, Irlanda, Italia, Islanda, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Suedia, precum și Japonia, Israel, Australia, Noua Zeelandă și Canada). Larga bază de date le-a permis celor doi autori să-și constituie o teorie sistematică, comparativă și comprehensivă cu privire la procesele majore ale guvernanții democratice a partidelor, adică, în mod specific, formarea lor inițială, distribuția și realocația posturilor ministeriale, politici concrete și performante, terminarea mandatelor și efectele asupra viitoarelor guvernații.

4. Vezi Michael Laver and Norman Schofield, *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe* (Oxford, New York: Oxford University Press, 1991), p.150.

5. Ibid., p. 214.

## O cale pentru România

Niciodată în istorie nu a existat o preocupare mai intensă a opiniei publice pentru soarta politică internațională a țării noastre. De fapt, niciodată nu s-a putut folosi despre poporul nostru vreo sintagma care să afirme că ar fi avut vreo părere în calitate de entitate colectivă despre vreun subiect politic. Prin urmare, dacă folosim sintagma de "opinie publică" pentru a ne referi la electorat ca întreg, este pentru că nu s-a mai întîmplat pînă acum să-i peșe clasei noastre politice de părerea poporului în materie de politică internațională, ori despre orice fel de altă politică. Polititicienii au început să țină tot mai mult seamă de părerea celor care votează, dar tocmai acum ei au făcut greșeala de a promite ceva care nu putea fi îndeplinit atât de repede. Obsesia intrării în NATO părea să țină loc de mîncare și condiții mai bune de trai, iar cînd – în cadrul conferinței de la Madrid – țările civilizate și puternice ale lumii ne-au trimis în banca noastră s-a ivit posibilitatea ca ei să fie trași la răspundere, în mod paradoxal, pentru ceva pentru care nu erau responsabili. Este clar că, pe viitor, una dintre mariile mize ale politicii noastre interne ale confruntărilor politice ce vor urma de acum încolo va fi orientarea politică pe arena internațională.

Astfel, din pricina mizei publice a subiectului, imensul interes al elitelor pentru definirea strategiilor de viitor ale României devine mai mult decât un simplu joc intelectual, devine o competiție pentru căutarea celor mai credibile soluții ale strategiei reformei, diplomației și strategiei militare. Multă inteligență se cheltuie în acest scop, dar probabil că și mai multă prostie, oportunism, se joacă la cacialma, se plusează, doar pentru că subiectul este la modă. Sînt destui cei care ar dori să rămînem tot la "porțile Orientului", adică nici cu americanii, dar nici cu rușii, că așa ar fi mai bine, ca să ne păstrăm specificul național și o anumită tradiție a ambiguității. Culmea este că românii s-au trezit sub talpa ocupantului sovietic la capătul a vreo două-trei decenii de dezbatere culturale intense în legătură cu identitatea națională. Exact atunci cînd ne-am afirmat cu tărie, ba chiar extremism, opțiunea naționalistă, ne-am trezit sub ocupația cea mai internațională posibilă.

După căderea comunismului trăim într-un vid strategic, în ciuda faptului că ne situăm într-o zonă geopolitică de mare importanță. Dar iată că poziția geopolitică nu mai este determinantă în determinarea intrării în clubul strategic euro-atantic. Ne dezvoltăm pe zi ce trece de a mai gîndi în şablonane deterministe, iar după ce am învățat că nu existența socială determină conștiința socială, acum învățăm că nu poziția geografică determină politica. Securitatea strategică a devenit o filosofie democrat-liberală, în care contează mai mult opțiunea pentru valorile egalității, libertății, justiției și instituționalizarea ei decât faptul că suntem situați "în calea tuturor răutăților". Iar o parte din răutăți stăteau chiar în noi, din moment ce a fost astăzi de tardivă hotărîrea de a opta pentru aceste valori. Întrebările la care trebuie să răspundem ca națiune sunt astăzi de clare încît mulți disperă numai la gîndul că nu suntem în stare să le răspundem la fel de simplu. Oricine știe că trebuie să facem reformă, dar dacă vine momentul în care ni se închide propria fabrică sau întuit, atunci ieșim în stradă împotriva reformei. Tot românul știe că nu ne mai permitem să plătim prețul enorm al întreținerii unor industrii falimentare, dar puțini șînt cei care acceptă că reforma trebuie să înceapă cu ei. Ne lăudăm cu ospitalitatea noastră față de străini – iar orice american, italian, francez sau german poate să depună mărturie de autenticitatea ei –, dar nu îi suportăm pe maghiarii și romii de lîngă noi. Ne plîngem de corupție, dar cînd este să avem de-a face cu autoritățile, cu medicii sau polițiștii, atunci nu ezităm să le ducem plocoane, să le dăm bacășuri, cu toate că știm foarte bine că ei șînt acolo pentru a ne servi, pentru a ne ajuta și că este chiar ilegal ceea ce fac. Despre asta este vorba atunci cînd se pune problema intrării în NATO sau în Uniunea Europeană.

Majoritatea specialiștilor își îndreaptă însă atenția spre pările diplomatici și militare ale integrării euro-atlantice, întrucât de-a lungul deceniilor România a fost nevoită să trăiască în această lume și să vorbească un limbaj compatibil. Revista Sfera Politicii intenționează să-și aducă o contribuție cît mai substanțială la această discuție, prin adoptarea unui ton cît mai critic, prin încurajarea exprimării libere, necenzurate a opiniilor, prin analiza lucidă și nonpartizană a politicii românești actuale, în toate dimensiunile ei, astăzi cele de ordin diplomatic și strategic, cît și cele care țin de fundamentalul intern al democratizării și liberalizării. Semnează în acest număr o serie de personalități prestigioase, iar alături de ele i-am încurajat pe cei mai tineri să-și încearcă forțele minții și subtilitatea exprimării, fără a încerca în vreun fel să le influențăm demersurile. Știm că cititorii noștri vor fi în măsură să decidă singuri în legătură cu modalitățile politice interne și externe optime de integrare a țării noastre; tocmai de aceea am încurajat exprimarea unor puncte de vedere cît mai diverse, pe care autorii și le asumă în mod individual. Dorim însă a încuraja tocmai construirea unor punți de dialog între societatea civilă și politicieni, tocmai punțile care au fost blocate de cei care au definit puterea pînă în noiembrie 1996. Cu toate că mulți dintre cei care au semnat în paginile revistei noastre s-au apropiat acum de centrele de decizie, noi păstrăm aceeași atitudine critică față de putere, ceea ce a și consolidat de-a lungul anilor prestigiul revistei. (Redacția)

# “Parteneriatul strategic” cu SUA

MIRCEA RĂCEANU

I. România nu a fost inclusă la Reuniunea de la Madrid din 8-9 iulie a.c. printre țările primului val al NATO deoarece, aşa cum s-a afirmat în editorialul prestigiosului cotidian *The New York Times* din 9 aprilie a.c., nu a fost pregătită din punct de vedere “political, economic și militar”. Participanții la Reuniune au recunoscut însă dezvoltările “pozitive pe linia democrației” ale României, iar președintele Bill Clinton a declarat cu ocazia recentei sale vizite la București că România este “unul dintre candidații cei mai puternici” pentru valul doi, cu condiția că va rămâne angajată ferm pe drumul libertății și al reformei economice. Declarația președintelui american – în contextul în care SUA s-au opus în mod categoric admiterii României în primul val – reprezentă, pe de o parte, garanția că “ușa” Alianței va rămâne deschisă, iar pe de altă parte, disponibilitatea Statelor Unite de a sprijini, în viitor, eforturile Bucureștiului de integrare în NATO.

Campania Bucureștiului pentru primul val a scos în evidență, în același timp, pe de o parte, fragilitatea relațiilor bilaterale româno-americane, iar pe de altă parte, necesitatea de a le pune pe o bază reală și solidă. De aceea, acordul exprimat cu prilejul vizitei menționate a președintelui SUA, cu privire la crearea între cele două țări a unui “parteneriat strategic” reprezentă, fără îndoială, un început, un punct de cotitură cu consecințe extrem de favorabile – în condițiile realizării – pentru viitorul relațiilor bilaterale româno-americane.

Ambele situații însă – admiterea în NATO și parteneriatul strategic – se află astăzi numai într-o fază declarativă și, în consecință, ele trebuie privite doar ca posibilități potențiale și nicidcum ca situații certe. Madridul nu a lăsat nici un dubiu în privința faptului că integrarea în următorul val al Alianței Nord Atlantică depinde, în cea mai mare măsură, numai și numai de partea română, care are la dispoziție un an și jumătate (dată la care va avea loc, începutul anului 1999, procesul de revizuire în vederea admiterii de noi mem-

bri) pentru a consolida democrația și reforma în România.

Dacă la conducerea țării există voiață politică de a se debarasa definitiv și irevocabil de vechile structuri și mentalități comuniste și criptocomuniste, acest obiectiv poate fi realizat. În caz contrar, se poate repeta experiența amară de la Madrid. “Parteneriatul strategic” – cu alte cuvinte, stabilirea unei relații speciale între România și SUA – este o chestiune cu totul diferită, nefiind condiționată, ca în cazul admiterii în NATO, de anumite termene.

De asemenea, atingerea primului obiectiv (admiterea în NATO) nu atrage automat după sine și realizarea celui de-al doilea obiectiv (parteneriatul strategic). De altfel, în prezent nu se poate vorbi, cu unele excepții, de existența unor relații speciale între SUA și celelalte țări membre NATO. În unele situații – vezi exemplul Franței – ele sunt pe alocuri chiar tensionate.

II. Istoria de peste un secol a relațiilor dintre România și Statele Unite a cunoscut momente de apropiere și de strânsă cooperare și colaborare, precum și situații de tensiune, uneori de ostilitate și chiar de absurditate (cum ar fi cele pe care, împreună cu fostul ambasador al SUA la București, Roger Kirk, le-am descris în volumul *România versus Statele Unite. Diplomatia absurdului 1985-1989*).

Pentru a înțelege corect actuala poziție a Statelor Unite față de România, și mai ales pentru a aborda în mod realist perspectiva relațiilor româno-americane, evitându-se repetarea unor greșeli sau evocarea unor paralelisme care aparțin unei epoci depăsite, este bine să se aibă în vedere următoarele aspecte.

Pînă la prăbușirea sistemului comunist, Statele Unite ale Americii au promovat o “politica de diferențiere” față de țările est-europene în funcție de poziția lor față de Moscova (cu alte cuvinte, din considerente strategice, de politică externă) sau de inițierea unor reforme pe plan intern. Se știe că, între anii 1967 și 1985

(începînd cu întîlnirea Maurer-Johnson, iunie 1967, și terminînd cu vizita lui Shultz la București, decembrie 1985), datorită politicii relativ independente, România s-a situat pe o poziție unică care, practic, a singularizat-o față de celelalte țări din zonă în raporturile ei politice și economice cu SUA. A fost singura perioadă în istoria relațiilor româno-americane când se poate afirma că între cele două țări au existat relații speciale. A fost perioada în care partea americană, plecînd de la ideea că Bucureștiul ar putea produce o breșă în unitatea de monolit a sistemului comunist, a investit capital politic în România, cu toate beneficiile care au rezultat – pe plan intern și extern – pentru partea română. Prăbușirea sistemului comunist și apariția noilor democrații în zonă închide definitiv acest capitol din istoria relațiilor româno-americane.

După 1989, guvernul american a renunțat la “politica de diferențiere”, principalul criteriu în evaluarea și promovarea relațiilor SUA cu țările din zonă fiind gradul de democratizare a statelor respective. Evident, în noua situație creată, România nu s-a mai putut bucura de un statut privilegiat în raporturile cu Statele Unite; iar, în condițiile în care în prezent există două state independente între România și Rusia, s-a diminuat substanțial, cel puțin din punctul de vedere al SUA, și rolul strategic pe care România l-a jucat anterior. Dovadă că invocarea, în continuare, a argumentului strategic de către oficialitățile române în timpul campaniei în favoarea admiterii în primul val al NATO nu a putut convinge Statele Unite să “închidă ochii” la neîmplinirile procesului de democratizare din România – criteriu esențial în vederea integrării în structurile euro-atlantice.

O analiză atentă a evoluției raporturilor româno-americane după decembrie 1989, inclusiv după noiembrie 1996, duce la concluzia că factorii de răspundere care, în toți acești ani, au formulat politica României față de Statele Unite ori nu au înțeles pe deplin schimbările survenite în prioritățile americane în zonă ori le-au ignorat în mod deliberat. Numai aşa se pot explica repetatele referiri ale oficialităților române la perioada anilor '70 și începutul anilor '80, însoțite de reproșuri la adresa părții americane (clauza fiind un exemplu clasic în această privință) că de ce în timpul lui Ceaușescu s-a putut și acum nu se mai poate...

Adevărul este că lumea (în sensul geopolitic) s-a schimbat și, o dată cu ea, și prioritățile americane în Europa Centrală și de Est. Ceea ce nu s-a schimbat

însă a fost, se pare, percepția Bucureștiului. Dar acest lucru nu mă miră, din moment ce relația cu SUA și, în general, diplomația română a continuat să fie dominată tot de cadre apartinând perioadei dictaturii. În consecință, în comparație cu relațiile pe care SUA le-au dezvoltat în aceeași perioadă cu alte state din zonă (Repubica Cehă, Polonia, Ungaria, în anumite privințe chiar Moldova și Ucraina), relațiile româno-americane au continuat să rămînă la un nivel scăzut. Am în vedere îndeosebi rezultatele acestor relații pe plan politic, militar și economico-financial pentru țările respective.

Ultimele opt luni – și nimici nu poate nega acest lucru – au cunoscut o intensificare a contactelor româno-americane în diferite domenii de activitate, Washington fiind vizitat de întregul guvern român (primul ministru, vice prim-ministrul, ministrul de externe, al apărării, cel de finanțe, ministrul de interne etc.), precum și de membri ai parlamentului, reprezentanți ai diferitelor partide etc.

Din păcate însă, în mare parte dialogul care a avut loc cu aceste ocazii – legat în special de problematica NATO – a fost mai degrabă un dialog al surzilor decât unul constructiv, din cauza refuzului părții române de a înțelege și lăua în considerare poziția și argumentele părții americane. Exemplul cel mai grăitor în această privință îl constituie campania americană în favoarea admiterii României în primul val, în care accentul a fost pus pe activitatea de *lobby*, și mobiliarea comunității românești în trimiterea de scrisori și memorii la Casa Albă și la Congres, în loc ca energia și eforturile să fie canalizate pe linia procesului de democratizare a țării. Cei care înțeleg realitatea americană și știu foarte bine că nu numărul de scrisori și memorii constituie factorul determinant în luarea deciziei majore, în special a celor care vizează politica externă a Statelor Unite. Activitatea de *lobby* și trimiterea de scrisori își au rolul lor pozitiv în societatea americană, dar o astfel de activitate, în ultimă instanță, nu poate substitui fondul problemei; în cazul de față, scrisorile și memorile respective nu au putut convinsă administrația Clinton că gradul de democratizare atins de România justifică susținerea cererii acesteia de a fi admisă în primul val al NATO.

Că în ultimele luni dialogul a fost mai puțin constructiv o confirmă și următoarele două exemple: încercarea Ministerului Afacerilor Externe – fără precedent în relațiile româno-americane – de a submina vizita în SUA a premierului Victor Ciorbea și situația,

mai mult decât penibilă, în care s-a aflat președintele Senatului României, Petre Roman, care, la Washington fiind, a aflat din surse mass media despre decizia SUA de a sprijini numai Republica Cehă, Polonia și Ungaria în primul val. Faptul că partea americană nu a considerat necesar nici măcar în al doisprezecelea ceas să informeze partea română – nici la București, nici la Washington – despre decizia președintelui american (să nu uităm ca dl. Petre Roman a fost primit la conducerea Departamentului de Stat cu o zi înainte de anunțarea acestei decizii) spune foarte mult în privința locului pe care România îl ocupă în prezent în cadrul priorităților SUA în acea zonă. Acest episod ridică, în același timp, serioase semne de întrebare cu privire la competența și credibilitatea Ambasadei României la Washington, în primul rînd a conducerii oficiului diplomatic român. Având o experiență de aproximativ 30 de ani pe linia raporturilor româno-americane, pot să afirm că o asemenea situație nu ar fi fost posibilă în contextul unor relații normale, ca să nu mai vorbesc de existența unor relații apropiate sau speciale.

Pe planul raporturilor economico-financiare se poate constata, de asemenea, că investițiile de capital american în România continuă să rămână la un nivel scăzut în comparație cu investițiile SUA în alte țări din zonă, iar volumul schimburilor comerciale bilaterale este foarte modest (în primele luni ale acestui an, aproximativ 135 milioane dolari, din care exportul românesc îi revin aproximativ 98 milioane dolari), pînă în seama de potențialul economic al României, precum și de faptul că partea română beneficiază pe o bază permanentă de clauza națiunii celei mai favorizate în comerțul cu SUA. Nu este nici un secret că în spatele acestei situații se ascunde rezerva comunității de afaceri și financiare americane față de România, cu toate progresele realizate în ultimele luni pe linia reformei economice. Pînă cînd aceste rezerve nu vor fi depășite, este greu de realizat o relație mai apropiată între cele două țări, iar despre un "parteneriat strategic", în adevăratul lui sens, nici nu poate fi vorba.

M-am referit la cele de mai sus deoarece sincer cred că a sosit momentul ca relația cu Statele Unite să fie reanalizată și abordată pragmatic, plecînd de la interese politice și economice concrete, realizabile, și abandonîndu-se veleitățile globale. Așa au procedat în ultimii ani guvernele Republicii Cehe, Poloniei, Ungariei (ca să le menționez numai pe acestea) și rezulta-

tele nu s-au lăsat așteptate. O abordare realistă este cu atît mai necesară cu cît este de așteptat ca, în următorii ani, atenția Statelor Unite, ca de altfel și a celorlalte state occidentale, să fie îndreptată în primul rînd asupra țărilor care vor negocia admiterea în NATO și Comunitatea Europeană.

**III.** În această conjunctură, "parteneriatul strategic" poate schimba radical actualul curs al relațiilor româno-americane. Este un obiectiv major, greu de realizat, dar nu imposibil. Este nevoie, în primul rînd, de voință politică de ambele părți. În al doilea rînd, de respect, și mai ales de încredere reciprocă. Acest ultim aspect este extrem de important avînd în vedere experiența tristă pe care partea americană a avut-o în relațiile cu România în ultimii ani ai dictaturii lui Ceaușescu și în perioada criptocomunistă a lui Iliescu. Nici dialogul cu actuala guvernare, aşa cum am arătat mai sus, nu a fost prea încurajator pentru partea americană. În al treilea rînd, este nevoie de un înalt spirit de responsabilitate în respectarea angajamentelor asumate. Ministrul afacerilor externe român, Adrian Severin, a declarat după întîlnirea de la București cu Secretarul de Stat al SUA, Madeleine Albright, că în cadrul întrevederii s-a convenit "să vorbim mai puțin și să facem mai mult". Este exact comportamentul pe care partea americană îl așteaptă de la partea română în procesul de derulare a relațiilor dintre cele două țări. Nimic nu dăunează mai mult imaginii și credibilității unei țări în raporturile acesteia cu SUA decît promisiunile gratuite, amînarea și, în final, nerăspicarea angajamentelor asumate. Americanii, cunoscuți pentru pragmatismul lor, privesc astfel de angajamente cu multă seriozitate, deoarece este în joc credibilitatea și integritatea lor.

Și mai este un aspect deosebit de important, asupra căruia aş dori să mă opresc și care a contribuit în bună măsură la actuala stare în relațiile româno-americane. În situația în care lumea nu mai este divizată în două tabere antagoniste, "parteneriatul strategic" nu se poate realiza decît în condițiile în care România va deveni o societate cu adevărat democratică și în condițiile în care partea română va renunța definitiv în raporturile sale cu SUA la vechile mentalități. Or, în condițiile în care și astăzi în relațiile cu partea americană sunt folosiți cei care, în timpul dictaturii sau regimului criptocomunist al lui Iliescu, au acționat împotriva Statelor Unite – indiferent dacă au lucrat la Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Apărării,

Departamentul Securității Statului și, ulterior, în SRI și SIE, ori pe linia altor minister sau instituții –, va exista în permanență un obstacol serios în realizarea "parteneriatului strategic". Folosirea, în continuare, a acestor cadre este, desigur, prerogativul părții române. Menținerea lor însă subminează încrederea reciprocă atît de necesară creării "parteneriatului strategic".

Iată de ce consider că raporturile dintre România și Statele Unite se află în fața unei etape cruciale. În ce direcție însă se vor îndrepta aceste relații, va depinde în mare măsură de învățărările și concluziile pe care le va trage Bucureștiul din trecutul mai îndepărtat și din experiența ultimelor luni, precum și din convingerile româno-americane la nivel înalt, întîlniri care au avut loc recent. Este în puterea Bucureștiului, dacă dorește cu adevărat. □

### Erata autorului și scuzele redacției

Am primit la redacție din partea profesoarei Maria Bucur, de la Indiana University, Bloomington, următorul text:

Versiunea eseului "In Praise of Wellborn Mothers. On Eugenics and Gender Roles in Interwar Romania", semnat de Maria Bucur, istoric la Indiana University, Bloomington, apărută în numărul 47 (1997) al Sferei Politicii sub titlul "În cîinstea mamelor bine crescute" a fost publicată fără consultarea autorului. Responsabilitatea pentru traducere și alte decizii editoriale, precum eliminarea tuturor notelor de subsol, revine colectivului redacției, și nu autoarei. De asemenea, redacția revistei East European Politics and Societies, care detine dreptul de autor asupra acestui eseu, nu a fost contactată pentru a obține dreptul de publicare în traducere românească. Versiunea în original se găsește în volumul 9, no. 1 (winter 1995), pp. 132-42, al acestei reviste.

Maria Bucur

Redacția revistei Sfera Politicii își cere scuze în mod public pentru acest mod neprofesionist și cvasipirateresc de a publica texte traduse, fără consultarea autorilor și fără a cere copy-right-ul de la cei în drept. A fost vorba de inițiativa unor foști redactori ai revistei, care au confundat lipsa cenzurii cu lipsa de responsabilitate. O asigurăm pe distinsa istorică americană de origine română de regretele noastre, sperînd că acest incident neplăcut să nu o îndepărteze dintre colaboratorii revistei.

(Redacția)

# Rusia

## – adevăruri și fantezii –

GABRIEL ANDREESCU

*The article makes a critical analysis of the two types of clichés that can jeopardize the relationship between Romania and the Russian Federation: (1) Russia is incapable of democracy, a permanent threat to the surrounding countries and subsequently the less relations one has with it, the better; (2) Russia remains the main force in the area; one has to obtain its approval if one wants to follow the path towards Euro-Atlantic integration.*

*In the author's opinion, Romania's hierarchy in the field of foreign policy is clear. The relation with Moscow must be developed in connection with its main priority: integration in the Western-style civilization. A treaty with Russia is welcome and so is the development of mutual relations. On no account, however, should Romania accept a letter and a spirit of the agreements between the two countries liable to jeopardize the other aims of the Romanian foreign policy.*

România și-a stabilizat, practic, relațiile cu vecinii și a inițiat raporturi la nivel regional. Parteneriatul strategic cu Ungaria, care a depășit cu mult speranțele ivite în urma alegerilor din 1996, și semnarea tratatului cu Ucraina constituie cele două mișcări în forță ale actualei politici. Trilateralele Ucraina–România–Polonia, Ucraina–România–Repubica Moldova și Ungaria–România–Austria sînt, dacă nu realități de substanță, cel puțin proiecte definite formal, ale unei politici externe românești gîndită ca factor de cooperare și stabilitate în zona Europei Centrale și de Est. Spre Vest, cunoaștem. Rămîne, încă fără răspuns convinsor, o întrebare: cum arată politica față de Moscova?

În presă nu s-a comentat în nici un fel și există impresia că o astfel de politică nu a fost creionată. Am avut însă ocazia să aud reprezentanți ai MAE român și analiști ai relațiilor internaționale independenți vorbind de importanța unei strategii față de Est. Se constituise chiar, la sfîrșitul acestei primăveri, un grup informal, reunit sub egida Fundației "Wörner", ce-și propunea să mediteze asupra temei.

Ce poate fi spus în acest sens? În primul rînd, că o politică față de Moscova trebuie să fie formulată plecînd de la definirea unei politici față de Est. La rîndul ei, o strategie față de Răsărit nu poate fi decît o consecință a politicii cuprinzătoare a României, întemeiată pe relația privilegiată și formalizată cu Occidentul. Ce altceva decît stabilizarea regională – avînd la bază o relație bună cu vecinii –, la care ar trebui adăugată o politică a culoarelor de tranzit servește mai bine României și integrării ei în structurile lumii occidentale?

Pe relația Est, România are de ce să fie preocupată mai puțin de o problemă de imagine – chestiune urgentă, din mai multe motive, în relația cu Vestul –, cît de una de construcție a unor politici de substanță. Trebuie văzut în ce măsură țara noastră poate beneficia de statul de țară de tranzit între bogățiile de la Marea Caspică și Occident. În ce măsură poate deveni capul de pod al intereselor economice și strategice al structurilor europene și euroatlantice la centura atât de specială a Mării Negre. Acestea sînt marile teme ale unei politici externe românești față de Est și răspunsul găsit are consecințe asupra propunerilor pentru relațiile noastre cu Moscova.

Iată de ce cred că diplomația estică trebuie dezvoltată în ordine spațială și, într-o anumită măsură, chiar asta s-a întîmplat pînă acum. Tratatul cu Ucraina reprezintă primul fruct matur al politiciei regionale. Trilaterală Ucraina–România–Repubica Moldova, hotărîtă la Ismail de șefii de stat ai celor trei țări, ar fi un suport pentru viitorul tratat cu Republica Moldova. S-au dat prea puține informații despre ce a fost conceput la Ismail dar, ca sugestie a oportunităților, aş aminti paralela dintre înființarea unei universități slave la Chișinău – dorită de Ucraina – și o universitate românească la Cernăuți. Universitățile sunt o componentă a procesului de ameliorare a situației minorităților, la rîndul ei factor de întărire a securității regionale. Să așteptăm semnarea Tratatului cu Republica Moldova, în care ar fi bine ca România să ceară introducerea Recomandării 1201.

Abia acum urmează Rusia. *Relația România–Rusia nu constituie o temă de securitate regională.* Preocuparea privind o eventuală "amenințare din partea României" la adresa Moscovei nu poate fi decît ridicolă.<sup>1</sup> Iar Moscova amenință România numai prin paralela mentalităților ori inerția conexiunilor – între fosetele elite comuniste, între opțiunile Bisericilor dominante în ambele țări, între interesele unor grupuri politice.

Relația dintre România și Rusia este doar o componentă, firavă, a noii logici geopolitice, de includere a Rusiei – într-un timp suficient de lung ca dezideratul să devină realitate – în sistemul civilizației occidentale. Avem nevoie, deci, de o relație firească, desigur, de un tratat de bază drept cadru pentru relațiile economice, culturale, interumane, participarea la inițiativele multilaterale. Dar, ca raporturile României cu Rusia să răspundă intereselor firești, trebuie ca oamenii politici să depășească rusofobia, acută sau cronică, pe care psihologia lor – ca să nu mai vorbesc de cea a majorității populației – prea des o lasă să se întrevadă. Dacă România dorește stabilitate, ea trebuie să dorească stabilitatea Rusiei. Dacă dorește democrație, ea trebuie să mizeze pe democratizarea Federatiei. E adevărat că Programul de guvernare al nouului regim politic se referă la sprijinul dat de România pentru "instaurarea în Rusia a unei adevărate și durabile democrații politice și economice". Dar multe declarații, ori gîndirea care transpare în spatele unor raționamente, arată că nu a fost interiorizat spiritul a ceea ce a fost spus mai sus. Critica făcută la noi, printre altele, a semnării Cartei NATO–Rusia arată tendința de a gîndi, în continuare, relația cu Federația Rusă pe linia unei confruntări.<sup>2</sup>

Desigur, bunăvoiea arătată față de Rusia nu înseamnă acceptarea capriciilor liderilor săi. Rusia este astăzi preocupată din cauza slăbiciunii și nu datorită puterii ei. Iată un adevărat pe care l-au repetat mulți analiști importanți – printre alții, Christoph Bertram într-o excelentă carte tradusă și în România<sup>3</sup>. Marasmul economic, crima organizată, problemele politico-militare create de tendințele centrifuge ale republicilor, hazardul depinzînd, printre altele, de supraviețuirea fizică a lui Eltsin fac puțin probabilă implicarea Rusiei în acțiuni militare împotriva vecinilor.<sup>4</sup> Slăbiciunea Rusiei include dificultatea de a-și defini corect, și a-și urma, propriile interese naționale.

Care sînt adevăratele interese naționale ale Rusiei? Iată ce trebuie să înțeleagă (printre altele) arhi-

tecții politicii externe românești și iată de ce aş sugera acestora ceea ce mi se pare a fi excelenta analiză, în acest sens, a lui Françoise Thom<sup>5</sup>. Să începem cu două dintre principalele sale argumente:

1) extinderea NATO, o alianță strict defensivă, ar asigura stabilitatea fostelor state-satelit ale Rusiei. Ca element moderator la periferia fostului imperiu sovietic – inclusiv economic –, expansiunea NATO constituie un obiectiv binevenit;

2) drept urmare, principalele amenințări pentru securitatea națională a Rusiei vin nu dinspre Occident, ci dinspre lumea islamică (plină de dinamism) și China (vezi politica masivă de imigrare în Siberia); în fața celor două provocări, interesul Rusiei constă în solidaritatea cu Occidentul.

Desigur, așa cum au notat de mai multe ori purtătorii de cuvînt al politiciei externe rusești, liderii ruși ar trebui întrebați și ei. Si totuși, opinioile lor, importante politice, dar deseori simple jocuri speculative ale unor oameni puțin instruiți și neadaptati proceselor istorice care i-au înghețit<sup>6</sup>, nu trebuie luate *ad literam*. Scrie Françoise Thom: "Ce descoperim însă la examinarea orientărilor mai mult sau mai puțin recente din cadrul politiciei externe a Rusiei? Chelălături isterice în ce privește potențiala extindere NATO pînă la granitele Rusiei; o cooperare intensificată cu China comunistă, inclusiv în domeniul militar și în tehnologia nucleară; o cochetărie cu state islamică dintre cele mai radical antioccidentale, precum Iranul sau Irakul; îmbrățișari repetitive cu Fidel Castro; o colaborare și integrare politică cu cele mai retrograde și obscurantiste state din CSI, precum Bielorusia lui Lukashenko și Turkmenistanul lui Niazov; o întreținere metodică a conflictelor la periferia statului rus, deopotrivă cu încercări sistematice de sabotare a refacerii economice a țărilor învecinate.

Cu alte cuvinte, dacă ar fi cercetată în lumină cît de cît rațională, această politică externă ar putea fi definită ca sinucigașă (mai ales nesăbuță de a acorda ajutor Chinei în a-și construi un potențial militar modern)".

Cele enumerate pînă acum ar oferi, cred, orizontul de înțelegere necesar pentru a evalua dezbaterea de la noi în ce privește relațiile României cu Rusia. Aștăzi cît le-am urmărit pînă astăzi, discuțiile îmi par dominate de două poziții pe care le-ă califica drept excesive.

Prima, vede în Rusia dușmanul istoric, funciar imperialist, eminent periculos, iar poporul rus, incapabil să trăiască în democrație. Astfel de afirmații se publică zilnic în presă și pot fi găsite în limbajul a nenumărați oameni politici, inclusiv în parlamentari, adică, pe cei chemați să ratifice tratatele internaționale ale României.<sup>7</sup> Desigur, imperialismul rusesc și forme de violență extremă utilizate pentru a-și spori influența în lume și inclusiv de istoria recentă. Trauma produsă popoarelor vecine nu poate fi uitată ușor, și nici nu trebuie uitată. Si totuși, a repetat indefinit această poezie a "naturii" malefice a țării de la Răsărit violeză obligațiile unei seriozități politice, dar nu mai puțin, intelectuale. Trăim într-o lume esențial nouă, cu schimbări geostrategice exceptionale. Rusia s-a schimbat în acești ani tot atât de radical cît și alte țări foste comuniste. Libertățile și drepturile civice ori politice, economia de piață, circulația persoanelor și a informației, iată lucruri noi și esențiale în mecanica societății rusești. Presiunea în sensul evoluției spre democrație nu este un exercițiu de duminică, ci rezultatul unor determinații care scapă proiectelor individuale, chiar și în cazul în care aceste proiecte aparțin conducătorilor Federației Ruse. Nu rezultă de aici că pericolul autoritarismului intern și al expansionismului extern au fost complet depășite. Rusia este o lume instabilă. Iată un motiv în plus pentru a sprijini, implicit și explicit, democrația din Rusia.<sup>8</sup>

Dar excesul ne amenință și din sensul opus. Si anume, să îmbrățișezi politica liderilor de la Moscova, deseori irresponsabilă, cum am văzut, și față de interesele rușilor, nu numai ale altor popoare, și să ceri autoritaților române să facă jocul acestei politici. Cîteva idei au fost susținute în opinia publică și voi încerca să argumentez împotriva lor: a) Rusia are un drept de veto sau de co-decizie privind extinderea NATO; b) România îi este indispensabil un tratat cu Rusia pentru a accede în NATO și, pentru asta, Rusia trebuie menajată în toate suspiciunile ei. Le voi analiza pe rînd.

a) Nu știu dacă autorii care susțin ideea unui drept de veto rusesc ori a unei co-decizii privind extinderea NATO au în vedere consecințele, adică faptul că țările foste comuniste ar fi la cheremul Moscovei și că, deci, efortul de a obține integrarea în NATO este inutil, ori că ele trebuie să accepte rapid orice condiții ale Moscovei.<sup>9</sup> Dar, desigur, o astfel de premisă o dată acceptată, ea ar intra, în adîncime, în scenariul politicilor externe a țărilor vizate. Din fericire, realitățile arată altfel.

Că Moscova nu se poate opune voinei Alianței Nord-Atlantice – *în ciuda eforturilor desperate ale purtătorilor săi de cuvînt, mergînd de la amenințări la promisiuni* – a fost evident încă la Bruxelles, în decembrie anul trecut. NATO a decis atunci lărgirea cu cel puțin o țară. Faptul s-a repetat la Helsinki, în martie, la întîlnirea cu președintele american, cînd Boris Elșin a luat act de lărgirea NATO. Este ceea ce i s-a reproșat lui Elșin la Moscova, la întoarcere. De unde un veto al Rusiei? A obținut Elșin la Helsinki ceva din ceea ce Rusia vroia să obțină iar Statele Unite nu voiau? La Madrid s-a hotărît extinderea NATO cu trei țări importante și extinderea și-a pus un termen foarte apropiat: 1999. Mai mult, s-a obținut promisiunea lărgirii Alianței mai departe. (Existența unor asigurări în acest sens a fost remarcată de unii analiști încă din declarațiile din martie ale celor doi șefi de stat.) Nu numai că au fost numite candidate puternice pentru a doua lărgire, nu numai că discuția asupra extinderii ulterioare se va face curînd (1999), dar din calcul nu au dispărut nici măcar țările baltice, al căror statut neutru a fost considerat de către Rusia, constant, nenegociabil.

Introduce Carta NATO-Rusia un "drept de co-decizie"? E drept că Boris Elșin a cerut, insisten, la Helsinki, un document juridic (deci, ratificat de parlamente) între NATO și Rusia. Nu a obținut. Carta NATO-Rusia rămîne un angajament politic semnat de șefii de stat, pentru ca Rusia să fie implicată în dialogul asupra problemelor de securitate (ceea ce este firesc), în controlul crizelor regionale și globale (ceea ce este logic), în ameliorarea stabilității raportată la diferite surse de instabilitate (ceea ce este binevenit). Dar Carta NATO-Rusia nu permite Rusiei nici o condiționare a politicii membrilor NATO de poziția ei. Desigur, compromisul politic, ori de altă natură, și acomodarea unor viziuni diferite se întîmplă.<sup>10</sup> Sînt firești, de dorit și servesc stabilității mondiale. Obligația la consens înseamnă însă cu mult mai mult decît "compromisul". Ea ar trebui să se regăsească în mecanismele procedurale ale Cartei. Nu există.

b) Integrarea României în NATO nu este determinată de realizarea tratatului de bază cu Rusia – iar cine tot insistă asupra ideii contrare neagă pe față toate datele avute la dispoziție. Liderii politici occidentali și analiștii organismelor interguvernamentale s-au referit, constant, la necesitatea ratificării de către România a tratatelor cu vecinii. Nu la tratatul României cu Rusia. Au existat preocupări față de interesele statelor

pentru situația minorităților din regiune. Nu la români din Rusia ori la rușii din România. Occidentul aşteaptă o relație civilizată între România și Rusia, nu prietenia dintre cele două țări, care, dincolo de un an a numit grad, poate chiar să preocupe.<sup>11</sup>

Este de dorit însă semnarea unui tratat de bază cu Rusia. MAE român a făcut, încă la începutul acestui an, noi propuneri, la care diplomația rusă a hotărît să răspundă abia în ultimile luni. Repet și acum ceea ce am scris cu alte ocazii. Proiectul de tratat negociat în primăvara lui 1996 conține, în actuala formă, elemente inaceptabile. El condiționează relațiile de securitate ale României cu alte țări de interpretarea pe care Rusia o dă acestor relații. România nu poate accepta, oricât am aduce argumente privind necesitatea semnării tratatului dintre cele două țări, includerea în tratat a unor obligații care pun piedici obiectivului său primordial în materie de relații externe. Logica a ceea ce am spus mai sus este sintetizată de alineatul 3 al articolului 2 din proiectul de tratat, pe care îl reproduc în continuare:

*"În cazul apariției unor situații care, după părere uneia dintre Părțile Contractante, creează o amenințare la adresa păcii și securității internaționale sau lezează interesele sale de securitate, ele vor intra imediat în contact cu scopul de a proceda la un schimb de păreri cu privire la acțiunile potrivite care ar putea fi întreprinse pentru diminuarea tensiunii și soluționarea unor asemenea situații".* (subl. n.)

Colaborarea între țări în situații care amenință securitatea și pacea lumii sănătatea obișnuite în tratatele bilaterale. Iată, astfel, art. 6 al Tratatului între România și RFG privind cooperarea prietenescă și parteneriatul în Europa: *"În cazul apariției unei situații care după părere uneia din părțile contractante reprezintă o amenințare la adresa păcii sau o încălcare a păcii sau poate genera o situație internațională periculoasă, cele două părți contractante vor coopera în cadrul procedurilor CSCE și ale ONU. Ele vor intra imediat în contact și se vor strădui să-și armonizeze pozițiile și să se pună de acord asupra unor măsuri de natură să ducă la ameliorarea acestei situații sau la soluționarea ei".* Dar să dăm și exemplul unui tratat între alte două țări, cum ar fi Tratatul dintre RFG și Polonia cu privire la buna vecinătate, prietenie și cooperare: (art. 7): *"Dacă o situație apare în care după opinia orientată din părțile contractante există o amenințare sau violare la adresa păcii sau poate duce la complicații in-*

*ternationale periculoase, cele două părți contractante se vor contacta imediat și se vor strădui să-și coordoneze pozițiile și să convină cu privire la măsuri corespunzătoare pentru a îmbunătăți sau rezolva situația".*

Am reprodus *in extenso* aceste articole pentru a se remarcă diferența dintre textele corespondente care apar în tratatele România și RFG, respectiv, Polonia și RFG, față de proiectul tratatului dintre România și Rusia. Introducerea referirii la *"situații care, după părere uneia dintre Părțile Contractante, ... lezează interesele sale de securitate"* creează o relație preferențială între România și Federația Rusă, în raport cu terțe state sau instituții, privind discutarea și cooperarea în materie de securitate. Ea este contrară aranjamentelor noastre de securitate bazate pe relația cu structurile euro-atlantice.<sup>12</sup>

Autorii care vor să ne convingă că Rusia trebuie privită cu teamă și că tratatul de bază trebuie semnat rapid, că stabilirea relațiilor cu ea urmează să defnească compromisurile friciei, înțeleg prea puțin din sensul curtoaziei occidentale față de țara cu cea mai mare suprafață din lume și, probabil, și cea mai bogată. Rusia a primit credite uriașe din Vest, a fost asociată la G7, Carta Rusia-NATO a fost adoptată etc. Așa și este necesar. Rusia trebuie pur și simplu "absorbită" în sfera civilizației care face din demnitatea și prosperitatea individualului sensul ei fundamental. Absorbită, în ciuda tuturor tendințelor centrifuge ale acestei mișcări, inclusiv ale liderilor săi. Există în toate gesturile de întărimire ale democrațiilor occidentale, și în primul rînd ale Statelor Unite, înțelegerea faptului că puterea care a luptat șapte decenii pentru răspîndirea totalitarismului comunist în lume trebuie să se adauge forțelor pașnice. A rămîne la o confrontare cu ea, ori chiar numai a o trata pe bază de resentment, este absurd. Într-o lume complicată, cu resurse în scădere rapidă, aflată sub presiuni demografice și ecologice, cu dispariții care nu pot decît să crească, în sfîrșit, într-o lume în care fundamentalismul islamic ori crima organizată par să fi devenit endemice, libertatea și democrația în Rusia reprezintă una din mizele cu cea mai mare semnificație geopolitică.

#### NOTE:

1. "Ar putea invoca Rusia o atitudine ostilă a României față de ea, în măsură a ridica serioase semne de întrebare la

- Washington în eventualitatea calificării țării noastre pentru integrarea în NATO?" – Valentin Stan (*Sfera Politicii* nr. 48, p. 23) argumentează în acest sens.
2. Carta asigură dialogul și cooperarea între Rusia și Occident în chestiuni strategice globale. Asta nu poate contribui decât la decizii în cunoștință de cauză și la asocierea Rusiei la principiile politicii de securitate; la un sprijin implicit pentru stabilitatea sa internă și la preîmpărarea tendințelor aventuriste. Ca să nu mai vorbim de impactul psihologic asupra responsabililor de politică externă rusă.
  3. Cristoph Bertram, *Europa în balanță*, Clavis, 1996. Cartea a fost tradusă imediat în România, la fericita inițiativă a editurii Clavis.
  4. Aș sugera cititorului numărul 4/1996 al trimestrialului *Politique Etrangère*, având ca temă "La Russie en quête d'équilibres".
  5. Françoise Thom, "Naționalismul rusesc", în *Altera*, nr. 5, 1997, pp. 14-23.
  6. Vezi, spre exemplu, folosirea ca argument a presiunii electoratului rus asupra clasei politice pentru oprirea expansiunii NATO, contrazisă de toate analizele sociologice de pe teren. Un studiu amplu asupra corelației (negative) dintre procesul electoral și declarațiile de politică externă este semnat de Neil Malcolm și Alex Pravda – "Democratization and Russian foreign policy", în *International Affairs*, vol. 72, nr. 3, July 1996, pp. 537-552.
  7. Datorită abundenței, trimiterile bibliografice depășesc o referire de subsol. Aș nota, totuși, dezbaterea pe care revista *Dilema* a oferit-o în paginile ei Rusiei, în 1996, în două numere successive.
  8. Lucrul acesta este evident oamenilor politici din țările occidentale. Liderii americanii, germanii, francezii și-au exprimat constant intenția de a sprijini procesul democratic din Federația Rusă – principiile democrației, în primul rând cele referitoare la drepturile omului, fiind codificate de numeroase documente internaționale. Iată de ce este absolut gratuit să califici exprimarea dorinței de a sprijini procesul democratic din Rusia drept o violare a suveranității Rusiei, iar limbajul corespunzător drept un "limbaj de România Mare". (Vezi critica făcută de Valentin Stan – unul dintre autorii care are totuși meritul de a fi atrăgătorii asupra necesității unor relații bune cu Rusia – programului de guvernare al echipei instalată în 1996: "Formularile cu privire la Rusia, din programul guvernului Ciorbea, reprezentă o încălcare a normelor nescrise care guvernează raporturile dintre state suverane și independente, demonstrând o crasă necunoaștere a regulilor de comportament în relațiile internaționale". Si tot atât exces în comentariul următor: "Nu mai luăm în considerare emfaza nepermisă ce răzbate din obiectivul enunțat de guvernul Ciorbea, de a acționa pentru «utilizarea tuturor instrumentelor existente pe plan internațional, precum și
- GABRIEL ANDREESCU** – graduated the Faculty of Physics, Bucharest University. He is a member of the Group for Social Dialogue, and Director of the Centre of International Studies, Bucharest.

a resurselor proprii disponibile spre a sprijini, fără imixtiune, instaurarea în Rusia a unei durabile democrații politice și economice" – *Sfera Politicii*, nr. 48, p. 23.

9. O argumentare elaborată, încercând să salveze ideea de "consens russo-american" sau de "veto rusesc" sau de "co-decizie Rusia-NATO" în privința integrării țărilor din Europa Centrală și de Est face Valentin Stan, în nr. 48 al revistei *Sfera Politicii*.
10. Vezi în special compromisurile față de standardele economice necesare pentru ca Rusia să devină membră a GATT/WTO (Leonid Sabelnikov, "Russia on the way of the World Trade Organization", în *International Affairs*, vol. 72, nr. 2, April 1996, pp. 345-355).
11. Așa cum a ajuns să preocupe relația exagerat de apropiată dintre Slovacia și Federația Rusă. (Pentru o analiză cuprinzătoare, vezi articolul lui Judit Hamberger, "Situația geopolitică a Slovaciei", în *Studii Internaționale*, nr. 2, pag. 5-19).
12. Să ne amintim brusca solidarizare între PDSR, PUNR, PRM, PSM care, cu toții, au căzut de acord să sprijine formularea de mai sus la începutul anului 1996, la venirea lui Serghei Primakov în România, într-o perioadă când între cele patru formațiuni politice se manifestau mai ales divergențe. Nu avem oare motive să legăm astfel de opțiuni de orientare anti-occidentală pe care PSM, dar astăzi și PRM și PUNR nu și-o mai ascund?

# Madrid: un eșec de succes

VALENTIN STAN

The NATO summit in Madrid, on 8-9 July 1997, took a decision concerning the nomination of the candidate countries for the first NATO enlargement. Romania was not among the chosen ones. Nevertheless, the majority of the Romanian statesmen considered the outcome in Madrid almost a success for Romania since the Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation advanced a clear date for reviewing the process of enlargement, the year 1999, and commended Romanian efforts to get integrated with NATO. There was no serious analysis of the NATO decision in Romania. Unlike those statesmen, the author of this text considers the results of the Madrid meeting as being a total failure for the Romanian interests. Moreover, the delay in identifying the causes that have produced the failure could jeopardize and eventually impair the process of Romanian Euro-Atlantic integration. Some of these causes are to be sought in the Romanian Ministry of Foreign Affairs.

Cred că este o victorie,  
pentru că am scăpat cu viață.

ROLAND DORGELÈS, 1919

## Madrid: o hotărîre sibilică

Nu vom insista asupra exercițiilor de automulțumire în care au excelat oamenii noștri politici după deznodământul summit-ului NATO de la Madrid, care nu a nominalizat România pentru primul val al extinderii Alianței Nord Atlantice (au fost nominalizate doar Polonia, Cehia și Ungaria). Majoritatea liderilor politici au considerat Madridul un succes pentru România, chiar dacă țara noastră nu și-a îndeplinit obiectivul declarat de a face parte din grupul primilor noi membri ai NATO. Această evaluare a fost susținută de declarațiile publice ale unor lideri occidentali, care au "consolat" România promițând-i o nominalizare cîndva, la orizontul anului 1999, și asigurîndu-i pe conducătorii români că plusul de imagine obținut de țară după alegerile din 1996 a fost consacrat la Madrid și a transformat summit-ul într-un semisucces pentru România.

Nu vom insista nici asupra documentului de la Madrid, care este o bijuterie diplomatică de un rafinament greu de decodificat în România, unde mulți politicieni l-au interpretat în sensul unei nominalizări a țării pentru o extindere a NATO în 1999, deși nicăieri în document nu se precizează cînd va avea loc o nouă extindere și nici dacă România va face parte din ea. Mențiunea anului 1999, în document, ca și a României, sănătoase clare pentru a indica momentul cînd se va reanaliza oportunitatea unei noi extinderi ("vom re-

vedea procesul la întîlnirea noastră viitoare din 1999"<sup>1</sup>) și pentru a lăuda eforturile unor țări care au rămas pe din afară primei extinderi ("recunoaștem cu mare interes și avem în vedere dezvoltările pozitive către democrație și statul de drept într-un număr de țări sud-est europene, mai ales România și Slovenia"<sup>2</sup>). Nu este nici o garanție, în document, că va mai exista o extindere NATO în următorii 50 de ani (procesul de extindere poate rămîne deschis și în aceste condiții) sau că România va face parte din ea.

De altfel, Madeleine Albright, secretarul de stat american, a specificat foarte ferm președintelui, primului ministru și ministrului de externe din Slovenia că "nu există garanții"<sup>3</sup> cu privire la o viitoare nominalizare pentru o nouă extindere a NATO. Evident că specificări similare trebuie că să facă și președintele Clinton la București, pe 11 iulie, în convorbirile cu înalții demnitari români. Diferența între Ljubljana și București este însă aceea că, în Slovenia, tot ceea ce spun oficialii americani în planul interesului public a judecat la cetățean, în timp ce în România ajunge numai ce convine conducătorilor politici. Așa, la București, se configura că o democrație cel puțin "originală". De asemenea, Xavier Solana, secretarul general al NATO, a răspuns întrebării puse de cotidianul *Nezavisimaia Gazeta* cu privire la semnificația anului 1999 ca an al unei noi posibile extinderi a NATO cu următoarele cuvinte: "Nu știu. Deocamdată despre acest lucru nu se poate vorbi. O astfel de decizie nu a fost încă luată. Noi vom lucra și mai departe în direcția creării unui sistem colectiv de securitate și abia după aceea vom vedea".<sup>4</sup> Ce s-ar putea adăuga în legătură cu declara-

## După Madrid

tiile unor lideri din România, ca și cu materialele de presă care, imediat după Madrid, au dat ca sigură intrarea României în NATO în anul 1999?

Personal, considerăm, pe baza propriilor analize, că nici nu va mai exista un al doilea val de extindere directă a NATO pentru România și că țara noastră va trebui să găsească un drum ocolit pentru a ajunge în Alianța Nord Atlantică. Nu demonstrarea unei astfel de asemenea este însă subiectul studiului de față. Ea va fi făcută într-unul din materialele viitoare. Ceea ce ne interesează, în aceste rânduri, este: 1) cine și cum a sprijinit România la Madrid; 2) care a fost cauza ce a determinat ratarea de către România a nominalizării pentru primul val al extinderii NATO; 3) în ce măsură Ministerul Afacerilor Externe din România a promovat sau a compromis obiectivul de integrare euro-atlantică a țării.

### Sprjinul pentru România

Mai întii, este interesant să trecem în revistă sprjinul de care s-a bucurat România la Madrid și pe tema căruia au curs rîuri de cerneală în țară. În primul rînd, Franța. Am arătat încă în numărul 46/1997 din *Sfera Politicii*<sup>5</sup>, cu mult înainte de Madrid, de ce Franța nu poate sprijini efectiv România pentru a fi admisă în NATO, datorită rolului marginal pe care îl are în organizație, prin absența sa din structura militară integrată și datorită proprietelor interese de securitate care nu favorizează o lărgire a NATO (adică o întărire a influenței americane în Europa) înaintea lărgirii Uniunii Europene (UE). Această analiză a fost confirmată la Madrid. Franța a avut, prin președintele Chirac, un discurs impresionant pentru admiterea României în NATO, în cadrul reuniunii de la Madrid din 8 iulie 1997. Din păcate, imediat după summit, președintele Franței, care sprijinise intrarea în NATO a cinci țări, față de trei căre s-a convenit în final să fie admise, a arătat foarte clar, fiind imediat preluat de Associated Press, că Franța "nu are intenția să contribuie sporit (financiar-n.n.) la lărgirea NATO" și a adăugat: "Nu văd de ce ar costa mai mult".<sup>6</sup>

Adică, Franța nu dă un ban pentru lărgirea NATO cu trei țări, deși a fost pentru primirea celor trei în Alianță. Cum ar putea atunci să dea un ban pentru lărgirea cu cinci, adică și pentru intrarea României în NATO? Practic, francezii lasă povara extinderii pe umerii americanilor. Se mai poate mira cineva de ce Franța nu poate influența decizia Casei Albe?

18

Mai mult, președintele Chirac a sugerat, într-o conferință de presă, cu privire la lărgirea NATO, că "există un anume număr de oameni – evident, producătorii de armament din SUA – cu un interes oficial în derularea vînzărilor de armament în Europa de Est".<sup>7</sup> Oare, o asemenea explicație cu privire la lărgirea NATO i-ar putea convinge pe americani să primească în Alianță o țară ca România, puternic sprijinită tocmai de Franță? Pe aceeași linie, Karl Feldmeyer, corespondentul pe probleme de apărare al lui *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, l-a citat pe ambasadorul francez la NATO, care a caracterizat Alianța ca fiind "bolnavă", iar încercarea franceză de a prelua comandamentul sudic al NATO "ca fiind înțeleasă de toți participanții ca având la bază întărirea propriei influențe (franceze – n.n.) și slăbirea celei americane".<sup>8</sup> Crede cineva că având o asemenea atitudine față de NATO și față de prezența americană în Europa, Franța va putea să impună vreodată punctul său de vedere în Alianță sau să ducă România în NATO? Sînt deja declarații ferme că Franța va susține intrarea României în NATO în 1999, declarații pe care liderii noștri își fundamentală mari speranțe. Ne permitem a nu mai face nici un comentariu cu privire la ele.

În al doilea rînd, Germania. După vizita președintelui Constantinescu în Germania, cu puțin înainte de summit-ul de la Madrid, a apărut cu claritate o atitudine binevoitoare a Germaniei față de România, în perspectiva reuniunii Consiliului Nord Atlantic din 8-9 iulie 1997. Multă lume la București a jubilat. Aproape nimeni nu a înțeles la București că atitudinea Germaniei nu reflecta un sprijin real pentru intrarea României în NATO, ci mai degrabă necesitatea ca Germania să aibă o politică flexibilă față de importanțul său aliat din UE, Franța, care sprijinea cu tărie România. Germania trebuie să facă un balet político-diplomatic deosebit de complicat între aliatul său transatlantic, SUA, și cel european, Franța.

De aceea, în declarații publice, Germania sprijină Franța, de care are mare nevoie pentru a putea juca pe linia de plutire evoluțiile spre uniunea economică și monetară decisă de tratatele de la Maastricht și Amsterdam, în cadrul UE (mai ales după venirea la putere a socialiștilor în Franța, eveniment ce a complicat suportul relațiilor franco-germane). În ceea ce privește actele de politică externă efective în cadrul NATO, Germania este nevoită să urmeze decizia americană, securitatea Germaniei fiind mult mai dependentă de NATO și mai ales de SUA decât cea a Franței, una din

## După Madrid

puterile nucleare majore ale lumii și membru deplin în Consiliul de Securitate al ONU, unde poate bloca orice decizie americană. Ce s-a întîmplat la Madrid, ne spune Hans van Mierlo, ministrul de externe al Olandei, preluat imediat de Associated Press: "Țările care au favorizat cinci noi membri au fost nevoie să accepte foarte repede realitatea, mai ales după ce Germania a renunțat la luptă".<sup>9</sup> Chiar președintele Chirac, întrebat de ziarul *Adevărul* dacă a fost sprijinit la Madrid de cancelarul Kohl, pentru a obține includerea României în grupul nominalizaților pentru NATO, a răspuns tranșant: "Nu, nu prea".<sup>10</sup>

Aproape nimeni nu observase, în România, declarațiile făcute de ministrul adjunct de externe al Germaniei, Helmut Schaefer, cu puțin înainte de summit-ul de la Madrid: "Sentimentul de frustrare pe care îl resimte Rusia capătă dimensiuni însătmântătoare. Nu mă așteptam la o asemenea reacție" și "După primul val ar trebui să ne gîndim la un sistem de securitate pentru întreaga Europă, înainte de a face mai mult rău. Îi avertizez pe cei din Germania, care, din șovinism, doresc integrarea în Alianță a tot felul de țări".<sup>11</sup> De asemenea, nu mai considerăm necesare nici un fel de comentarii.

În ceea ce privește celelalte țări europene care au sprijinit România la Madrid, pentru nominalizare, ne vom mulțumi a-l cita pe președintele Clinton, care, în conferință sa de presă din 3 iulie 1997, a clarificat și acest aspect. Agasat de speculațiile jurnaliștilor europeni cu privire la intențiile SUA de a "patrona" Europa prin impunerea a numai trei noi membri în primul val al extinderii NATO, atunci cînd majoritatea aliaților europeni doreau cinci, președintele american a precizat: "Mulți membri NATO mi-au spus că nu doresc cinci, că ei înțeleg că politic este bine să susțină să fie cinci, dar, pe șoptite spun, noi știm că voi avea dreptate (voi, americanii – n.n.) și aşa trebuie să procedăm".<sup>12</sup> Orice comentariu este de prisos.

Nu am dorit să se creadă că rîndurile de mai sus se constituie într-un reproș la adresa vreunei dintre puterile care nu au sprijinit România la Madrid sau care au simulațat acest sprijin. Într-o lume a "realismului politic", ceea ce contează sunt interesele naționale ale actorilor pe scena internațională, iar rolul unei diplomații eficiente este să identifice acele interese pentru a putea acomoda interesele românești, fără a le diminua, cu obiectivele partenerilor din NATO și din lumea occidentală. Franța, Germania, SUA sau Marea Britanie trebuie să-și promoveze interesele naționale așa cum le înțeleg ele și, din nefericire, România nu a

știut să identifice corespunzător aceste interese, pentru a determina o acțiune decisivă din partea țărilor respective în sensul sprijinirii reale pentru accederea în NATO. Si astfel am pierdut, fiind ferm convinși că vom cîștiga, tot așa cum acum suntem ferm convinși că România va intra în NATO în 1999.

### Și totuși de ce... fără România

Deznodămîntul neincluderii României în primul val al extinderii NATO a fost explicat la București, de liderii țării, prin stadiu incipient al reformei economice, acredîndu-se ideea că o economie consolidată și o reformă performantă vor putea propulsă țara în NATO, în anul 1999. Chiar unii lideri occidentali au oferit aceeași explicație pentru a justifica neincluderea României. Sigur, pentru liderii occidentali aceasta este cea mai simplă explicație, cu minime consecințe în planul deteriorării relației politice cu România. Dar, oare, liderii politici din România își pot permite luxul de a oferi explicații eronate deznodămîntului de la Madrid?

Să fie oare economia slabă a României cauza neinvitării sale pentru negocierea aderării la NATO în primul val? Evident, o economie performantă ar fi un atu excepțional în cursa pentru NATO. Dar, dacă economia ar fi factorul determinant, atunci Slovenia și Estonia ar fi trebuit invitate să adere la NATO. Recent, Comisia Europeană a UE a considerat economile acestor țări suficiente de performante pentru a îndeplini, în viitor, criteriile de integrare și pentru a le înscrie pe lista candidaților cu care UE va începe negocierile pentru aderarea lor la Uniunea Europeană. Or, UE este încă și mai exigentă la criteriile economice decît NATO. Atunci, cum se face că Slovenia și Estonia nu au fost nominalizate pentru NATO? Răspunsul este unul singur: nu criteriile economice au prevalat, ci cele politice. Ceea ce indică un eşec político-diplomatic pentru România la Madrid și nu unul din rațiuni economice.

Evident, pentru a ști ce trebuie să facă România în continuare ar trebui identificate mai ales greșelile în politicile și strategiile de apropiere de NATO și, cu siguranță, să-ri impune evitarea acestora în continuare. Numai că, la București, nimeni nu consideră că ar fi greșit. Lăsăm la o parte guvernarea Văcăroiu, care a ruinat orice șansă de apropiere de NATO în plan politic, fără a mai vorbi de capitolul economic. Dar, surprinde narcisismul guvernării actuale, care nu are a-și reproșa nimic în plan politic, întreaga explica-

19

SP nr. 50 / 1997

ție pentru Madrid fiind transferată, așa cum am arătat, în zona nefinalizării reformei economice, de care este acuzat (pe bună dreptate) guvernul Văcăroiu. Să zăbovим puțin asupra acestei explicații.

Dacă întîrzierea reformei economice este de vină pentru neincluderea României în primul val al extinderii NATO, atunci cum ne explicăm faptul că președintele Clinton, în conferința de presă din 3 iulie 1997, referindu-se la poziția americană de a extinde NATO numai cu trei noi membri, a precizat ca principală cauză necesitatea de a "menține integritatea NATO intactă din punct de vedere militar"? Adică, intrarea României în NATO ar fi afectat "integritatea" Alianței din punct de vedere militar, adică tocmai la capitolul la care ne lăudăm că stăm mai bine decât unguri sau cehii și unde am concentrat cele mai multe argumente în sprijinul candidaturii României la NATO?

Dacă întîrzierea reformei economice este de vină pentru neincluderea României în primul val al extinderii NATO, atunci cum ne explicăm faptul că, la întrebarea unui jurnalist cu privire la criteriile pe care România și Slovenia nu le-au îndeplinit pentru a fi admise în NATO, William Cohen, secretarul apărării din SUA, a dat următorul răspuns, în chiar conferința de presă de la sediul NATO, unde a anunțat decizia americană de a sprijini numai trei candidaturi: "(...) trebuie să existe un angajament de mai lungă durată față de progresul înregistrat în planul controlului civil democratic asupra armatei. Tipul de accent pe drepturile omului și aşa mai departe".<sup>14</sup> Există, la acest moment, o analiză la Ministerul Apărării Naționale sau la Parlament cu privire la afirmațiile lui William Cohen? Avem motive foarte serioase să ne îndoim de aceasta.

Dacă întîrzierea reformei economice este de vină pentru neincluderea României în primul val al extinderii NATO, atunci cum să înțelegem faptul că Tony Blair, primul ministru al Marii Britanii, a dat următoarea explicație pentru extinderea NATO numai cu trei membri, aşadar pentru lăsarea României în afara Alianței: "Cred că pentru noi, în Marea Britanie, ca și pentru SUA, aceasta (extinderea limitată – n.n.) este foarte importantă, pentru că noi avem angajamente de apărare imense și forțe combatante foarte profesioniste și dorim să ne asigurăm că aceste forțe sunt folosite corespunzător (...) există o garanție militară pe care o dăm acestor țări ce intră în NATO. Concret, dacă ai forțe combatante atât de profesioniste și de o astfel de calitate ca ale noastre, trebuie să fii foarte atent atunci când dai garanții militare".<sup>15</sup> Adică, intrarea României în NATO ar fi putut determina o folosire necorespunzătoare a

forțelor NATO? Ce vrea să spună Tony Blair cînd solicită atenție la acordarea garanților militare? Există la acest moment vreo preocupare în Ministerul Afacerilor Externe (MAE) de la București pentru a elucida această poziție a Marii Britanii și a SUA? A primit președintele Constantinescu (în interiorul prerogativelor sale constituționale) vreun raport, cu privire la poziția britanică, de la ministrul de externe? Sau, poate, la București, declarațiile primului ministru britanic nu sînt ceva de luat în seamă, pentru că România va intra oricum în NATO, în 1999, indiferent de preocupările britanice sau americane?

Considerăm afirmațiile lui Tony Blair ca fiind principala explicație a eșecului românesc. Ele trebuie decodificate pentru a se vedea unde a greșit guvernul de la București. Nu ne propunem să decodificăm noi mesajul britanic, în aceste rînduri. Credem că a venit vremea ca cei plătiți de poporul român pentru a-i reprezenta interesele în relațiile internaționale să își asume răspunderea promovării corespunzătoare a acestor interese. Explicitarea poziției britanice ar fi trebuit să facă deja obiectul unei analize serioase în MAE. Din păcate, măsura seriozității și competenței MAE a fost dată chiar de campania pentru integrarea României în NATO.

### Un minister pentru... neintrarea României în NATO

"Dacă politica promovată de Ministerul Afacerilor Externe a diferit, eventual, de vreo inițiativă sau acțiune adoptată cu titlu personal – și în interes personal ori de partid – de către vreun membru al Guvernului, aceasta nu este vina MAE, ci a celuilă care a procedat astfel".<sup>16</sup> Această afirmație, de un cinism revoltător, a fost făcută de Adrian Severin, ministrul de externe, cu referire directă la criticile pe care Victor Ciorbea, primul ministru, le-a adus pe bună dreptate MAE, pentru politica externă diferită de cea a guvernului. Victor Ciorbea, nevoit să mențină delicata coeziune a coaliției la guvernare, nu a putut să spună tot ceea ce ar fi trebuit să spună față de politica antinațională prin incompetență, emfază antidiplomatică și veleități personale și de partid, pe care o duce astăzi ministrul Adrian Severin. Decența primului ministru și responsabilitatea politică pentru guvernarea țării nu au avut nici un efect asupra lui Adrian Severin, care își permite să vorbească în declarația sa de presă de un interes național "așa cum este el definit de partidul meu" și abia apoi "de întreaga coaliție de guvernare".<sup>17</sup> Ori-

ce comentariu este de prisos. Se mai spune în Declarație că MAE duce o politică externă "prevăzută în programul de guvernare aprobat de Parlament".<sup>18</sup> Ei bine, tocmai faptul că nu duce o astfel de politică vom demonstra în rîndurile următoare.

În *Programul de bază de macro-stabilizare și de dezvoltare a României pînă în anul 2000* al guvernului Ciorbea, capitolul de politică externă, se specifică ca obiectiv esențial admiterea țării în NATO. În același capitol, pagina 115, se specifică foarte clar: "Politica de securitate națională a țării noastre va fi îndeaproape corelată cu eforturile de realizare a unei noi arhitecturi de securitate europeană și euro-atlantică, România trebuind să devină, în viitorul apropiat, producător european de securitate". Acest pasaj din programul de guvernare este în deplină concordanță cu unul din principiile esențiale ale largirii NATO, pe care trebuie să îl urmărească noi membri ai organizației, așa cum este el definit în *Studiul cu privire la largirea NATO* emis de Alianță în 1995: "Să întărescă eficiența și coeziunea Alianței; să mențină capacitatea politică și militară a Alianței de a-și îndeplini funcțiile sale de bază de apărare comună, ca și de a-și asuma menținerea păcii sau alte noi misiuni".<sup>19</sup>

Ministerul Afacerilor Externe român a emis sub semnătura ministrului afacerilor externe, Adrian Severin, un document ce a constituit piesa de bază a strategiei de apropiere a României de Alianța Nord Atlantică, o *Carte Albă* a relației României cu NATO. Acest document a avansat argumente pentru a convinge NATO de oportunitatea integrării României în Alianță. Argumentele ministrului Severin au configurat o adeverătă strategie a șantajării NATO, pentru a se asigura admiterea României. Ulterior, în paginile documentului citat, s-a arătat că neadmiterea României în NATO, în primul val, ar duce la adoptarea de către România a unei "strategii de apărare mai degrabă națională decît cooperativă", ceea ce va duce la o asemenea povară a cheltuielilor pentru forțele armate, încît săracia va spori, "ceea ce va aduce neliniște socială cu tot ceea ce rezultă de aici pentru stabilitatea țării și a regiunii".<sup>20</sup> O asemenea evaluare intră în flagrantă contradicție cu programul Ciorbea, care vorbește de "corelarea" politicii noastre de securitate națională cu "eforturile de realizare a unei noi arhitecturi de securitate europeană și euro-atlantică", aşadar vorbește de o strategie "cooperativă", "România trebuind să devină, în viitorul apropiat, producător european de securitate". Cum poate România să mai devină "producător european de securitate", acum, că nu a fost nomi-

nalizată pentru intrarea în NATO, în primul val, de vreme ce Adrian Severin susține că această situație va duce la "neliniște socială cu tot ceea ce rezultă de aici pentru stabilitatea țării și a regiunii"? Cum ar putea o astfel de Românie să contribuie, în cazul integrării sale într-o nouă extindere a NATO, la "eficiența și coeziunea Alianței" de care vorbește documentul NATO din 1995?

Tot în documentul semnat de Adrian Severin, NATO este amenințată că, dacă nu primește în primul val România, atunci consecința va fi "deziluzia și frustrarea" care "sunt cele mai bune instrumente în mîinile elementelor radicale naționaliste care vor cîștiga teren în viața politică. Riscul instabilității și incertitudinii, care ar rezulta, este cel mai mare inamic al securității".<sup>21</sup> Or, România nu a fost nominalizată pentru primul val al extinderii NATO. Mai poate România, plecînd de la evaluările lui Adrian Severin, să fie "producător european de securitate", cum spune programul Ciorbea, de vreme ce "instabilitatea și incertitudinea" ar trebui deja să se fi instalat în România? Mai poate România speră la o viitoare intrare în NATO, în asemenea condiții, sau să contribuie la "eficiența și coeziunea Alianței"?

În același document semnat de Adrian Severin se arată că, dacă Ungaria va intra în NATO înaintea României, "procesul de apropiere și construire a parteneriatului dintre România și Ungaria ar putea fi încetinit, dacă nu compromis cu totul. Impactul asupra tuturor liderilor politici care au muncit din greu pentru a realiza o relansare majoră a relațiilor româno-ungare poate fi serios, chiar devastator. Astfel, se va pregăti terenul pentru ca acei politicieni naționaliști și extremiști, care s-au opus tot timpul dezvoltării unor relații normale de parteneriat între România și Ungaria, să cîștige o nouă credibilitate și audiență, cu riscul implicit de a se slăbi stabilitatea internă".<sup>22</sup> Dar, Ungaria va intra în NATO înaintea României. Așa s-a decis la Madrid. Mai poate România, plecînd de la evaluările lui Adrian Severin, să fie "producător european de securitate", cum spune programul Ciorbea, de vreme ce acum extremiștii naționaliști ar fi trebuit deja să "slăbească stabilitatea internă"? Mai poate acum speră România că va intra vreodată în NATO, dacă cineva ia în serios evaluările lui Adrian Severin? Iar evaluările ministrului de externe trebuie luate în serios pentru că, în orice țară democratică, ele angajează statul și guvernul lui, pe plan internațional.

Evaluările lui Adrian Severin nu numai că au încălcă în mod grosolan programul de guvernare al

lui Victor Ciorbea, dar ele au produs un adevarat dezastru pentru imaginea României în relațiile internaționale, cu precădere în relația cu SUA și cu NATO. Reputatul editorialist de la *Washington Post*, William Drozdiak, a consultat oficialitățile americane cu privire la amenințarea cuprinsă în documente ca cel prezentat mai sus, în conformitate cu care neadmiterea României în primul val în NATO ar provoca o resurgență a naționalismului. El a prezentat concluziile acestora: "Sprijinitorii României susțin că o respingere a candidaturii sale ar fi atât de dezamăgitoare, după niște pregătiri atât de mari, încât va duce la o alunecare naționalistă. Dar, oficialii americanii și ceilalți sceptici susțin că acest fel de amenințare reflectă numai calitatea superficială a ofertei României și instabilitatea politică inherentă a țării".<sup>23</sup>

Iată ce a reușit să demonstreze în SUA ministrul Adrian Severin, cel care consideră că, "dacă politica promovată de Ministerul Afacerilor Externe a diferit, eventual, de vreo inițiativă sau acțiune adoptată cu titlu personal – și în interes personal ori de partid – de către vreun membru al Guvernului, aceasta nu este vina MAE, ci a aceluia care a procedat astfel". Cam aceasta este contribuția majoră a MAE la efortul de integrare euro-atlantică a României: evidențierea foarte eficientă, în SUA, a potențialului de "instabilitate politică" a României.

Dacă această strategie a ministrului Severin, de "apropiere" a României de NATO, va continua, avem toate motivele să credem că integrarea țării în structurile europene și euro-atlantice este practic un vis ne-realizabil. Nerealizare care, probabil, va fi trecută de conducerea MAE în contul vreunui alt membru al guvernului, eventual al primului ministru Ciorbea, în spiritul bunei conlucrări care există astăzi în coaliția la guvernare... □

#### NOTE:

1. Vezi *Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Co-operation issued by the Heads of State and Government*, Meeting of the North Atlantic Council, Madrid 8th July 1997, Press Release M-1 (97) 81, para. 8.
2. *Ibidem*.
3. Vezi Secretary of State Madeleine K. Albright and Slovenian Foreign Minister Zoran Thaler Press Remarks, Presidential Palace, Ljubljana, Slovenia, July 12, 1997, as released by the Office of the Spokesman in Ljubljana, Slovenia, U.S. Department of State.
4. Apud *Cronica Română*, Anul IV, Nr. 1363, 11 iulie 1997.

5. Vezi Valentin Stan, "NATO și relația franco-română", în *Sfera Politicii*, Nr. 46/1997, pp. 33-35.
6. Apud Jeffrey Ulrich, Associated Press Writer, "NATO Holds Security Summit", Wednesday, July 9, 1997; 5:47 p.m. EDT.
7. Apud John Vinocour, "Again, Paris Plays the Odd Man Out. Fellow Europeans Steer Clear of French Contrariness at Madrid Summit", *International Herald Tribune*, Thursday, July 10, 1997.
8. *Ibidem*.
9. Vezi Jeffrey Ulrich, Associated Press Writer, "Allies Admit 3 Countries to NATO", Tuesday, July 8, 1997, 5:56 p.m. EDT.
10. Bogdan Chiriac, Constantin Săvoiu, "«Domnule președinte Chirac, cancelarul Kohl v-a sprijinit?» – «Nu, nu prea.»", în *Adevărul*, Nr. 2218, 9 iulie 1997.
11. Vezi "Îndemn pentru NATO să «ia o pauză de reflectie» după primul val", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 1910, 20 iunie 1997.
12. Roundtable Interview of the President by Foreign Journalists, The Roosevelt Room, 11:23 a.m. EDT, White House Press Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 3, 1997.
13. *Ibidem*.
14. Secretary of Defense William S. Cohen, NATO Press Conference, June 12, 1997, 6:05.
15. Doorstep Interview by the Prime Minister of the United Kingdom, Mr Tony Blair, NATO Summit, Madrid, 8 July 1997.
16. "Din partea Ministrului de Stat, Ministrul Afacerilor Externe, Declarație de presă", în *Azi*, Nr. 1523 (2105), 18 iulie 1997.
17. *Ibidem*.
18. *Ibidem*.
19. *Study on Nato Enlargement*, Brussels, September 1995, para. 4, p. 3.
20. *White Book on Romania and NATO*, Ministry of Foreign Affairs, 1997, p. 20.
21. *Ibidem*, p. 22.
22. *Ibidem*, p. 19.
23. William Drozdiak, *Washington Post* Foreign Services, "U.S., Allies Split on NATO. 9 of 16 Members Favor Adding Romania, Slovenia in 1999", în *Washington Post*, Wednesday, June 11, 1997, p. A25.

**VALENTIN STAN** – graduated from the Faculty of History and Philosophy, University of Bucharest. He is a lecturer in international relations at the University of Bucharest. Board member of the Center for Euro-Atlantic Studies of the University of Bucharest.

## Probleme ale politicii de securitate a României în etapa post-Madrid

### IULIAN FOTA

After Madrid, in East-Central Europe there are three categories of countries: "countries with guaranteed security status" (Czech Republic, Poland, Hungary, Ukraine, Russia), "countries with uncertain status" (all the countries in East-Central Europe and the Community of Independent States, except Romania and Slovenia), and "countries with ameliorated status" (Romania and Slovenia). The author thinks that international status and state of security are sound criteria for such a strategic taxonomy. He is stressing the consequences of this new status for Romania.

După cum subliniau președinții Clinton și Chirac în timpul ceremoniei de semnare a Cartei NATO-Rusia, pentru prima dată responsabilii NATO și ai Rusiei s-au reunit pentru a pune bazele unei păci stabile în Europa. Președintele Elțin confirmă această stare de fapt, anunțând dezamorsarea acelor încărcături nucleare ce fuseseră îndreptate înspre Occident.

Dovedind că țările occidentale și-au însușit lecția Ligii Națiunilor, Rusia este inclusă în mecanismele de securitate europeană, iar disponibilitatea ei pentru stabilitate și dialog este alimentată prin oferirea unui statut preferențial în organisme internaționale, în special în G7.

Europa face primii pași spre securitate, în care negocierile cu privire la echilibrul de putere, sfere de interes sau influență, ierarhia în sistemul internațional etc. au loc pe baze neconflictuale. Pe spațiul european, forța militară își pierde semnificația directă și clasică.

Carta NATO-Rusia marchează finalul unui proces început poate la Helsinki în 1975 și relansat după 1989 prin Carta de la Paris pentru o nouă Europă.

Primul act al "momentului Madrid" era consumat. Occidentul, în special SUA, își redefinsea relația cu Rusia, primul păstrându-și în continuare statutul de "master of the game", iar Rusiei fiindu-i recunoscut rolul totuși special în sistemul internațional.

Al doilea act, concretizat prin decizia de extindere a NATO cu trei țări – Cehia, Polonia și Ungaria – marca momentul de vîrf al construirii unui nou spațiu de securitate pentru Europa Occidentală. Se trage astfel de la "security in Europe" la fază de "security for Europe".

"Momentul Madrid", cu cele două componente ale sale, Carta NATO-Rusia și integrarea celor trei țări în Alianță, încheie primul ciclu de evoluții de securitate post Război Rece, ciclu marcat de înlocuirea vechii paradigmă conflictuale cu una nouă, bazată pe competiție.

De asemenea, în urma summit-ului din capitala Spaniei, în Europa Centrală și de Est avem în acest moment trei categorii de țări, diferențiate prin statutul internațional actual și prin starea de securitate de care se bucură. Astfel, avem "țări cu statut internațional garantat", "țări cu statut nesigur" și "țări cu statut ameliorat". Din prima intercategorie fac parte Cehia, Polonia, Ungaria, Rusia și Ucraina. Primele trei datorizează acest lucru recentei primiri în NATO, iar ultimele două acordurile semnate cu NATO. Caracteristica principală a acestui prim grup este aceea că, din punct de vedere al securității naționale, aceste țări, prin natura relației pe care o au cu Occidentul și a statutului conferit de acesta, se bucură de protecție împotriva oricărui amenințare externe la adresa elementelor definiitorii ale statalității lor (unitate, integritate, independență). În perioada următoare, aceste țări vor fi mult mai îngrijorate cu privire la problemele lor interne, decât la cele externe. Pentru ele, devine esențial nu să-și apere granițele, ci să asigure un nivel de trai cît mai ridicat pentru propria populație sau un stadiu al democrației cît mai avansat.

A doua categorie de țări este alcătuță din restul statelor existente în Europa Centrală și de Est, inclusiv cele din CSI, cu excepția României și Sloveniei. Caracteristica acestui al doilea grup este aceea că statul internațional conferit acestora le obligă să considere în continuare ca obiective centrale ale securității naționale apărarea elementelor definiitorii ale statalității lor.

A treia categorie este compusă din România și Slovenia, care, fără a face parte dintre noi membri NATO, se bucură totuși de o relație privilegiată cu Occidentul. Principala problemă a acestor țări, din punct de vedere al securității naționale, este aceea că, totuși, nu există încă garanții de securitate pentru ele, fiind nevoie să-și identifice forme proprii de compensare a acestei diferențe de statut față de prima cate-

gorie de țări. Fără a se considera amenințate, România și Slovenia sunt încă vulnerabile la riscuri externe sau interne la adresa statalității lor.

### Redefinirea politicii de securitate a României

În reproiectarea politicii de securitate a României în perioada post-Madrid trebuie să se plece de la două considerații de ordin general, consecință a momentului Madrid:

a) România este o țară cu "statut internațional ameliorat", fapt ce ne aduce în situația de a ne "bucura" de un deficit de securitate în raport cu țările primei categorii. Acest deficit se va menține atât timp cât țara noastră va rămâne în afara NATO;

b) Relațiile de securitate în spațiul euro-atlantic rămân relații de putere, dar puterea nu mai este generată exclusiv de resurse de tip militar, iar manifestarea ei se face sub o formă competițională și nu conflictuală. Semnificația directă a acestui fapt pentru România este aceea că, datorită noului set de aranjamente juridice și instituționale la nivel european (Carta NATO-Rusia, Acordul CFE, alte acorduri de dezarmare etc.), riscul unei agresiuni militare directe la adresa unui stat este foarte scăzut. Faptul de a avea tratate bilaterale de bună vecinătate cu toți vecinii diminuează și mai mult acest risc.

Concluzia acestor considerații este că, în condițiile unei țări "cu statut ameliorat", caracterizată printr-un deficit de securitate și a unei competiții încă foarte dure cauzată de jocul de interes mondial, România este în continuare vulnerabilă la adresa securității naționale. De aceea, gestionarea corectă a acestor stări de fapt se poate face numai plecind de la ideea necesității unei politici de securitate care să aibă ca obiective majore eliminarea diferenței și punerea în practică a unor strategii sectoriale de combatere a riscurilor și amenințărilor non-militare.

Pentru a reglementa această diferență de statut, România trebuie să se concentreze asupra a trei direcții principale de acțiune:

1. Creșterea rolului său de producător european de securitate. Cu cât contribuția noastră la eforturile comunității internaționale de stabilizare și gestionare a crizelor va fi mai mare, cu atât România devine un partener mai căutat. În acest moment, cele mai recomandabile tipuri de acțiune sunt cele de peace-keeping și colaborările regionale și subregionale cu țările din

primele două categorii (trilaterală România-Polonia-Ucraina este un exemplu perfect).

2. Mărirea gradului de integrare în structurile economice și comerciale europene și mondiale. În acest sens, este nevoie de o întărire a capacitatii economice pentru a putea realiza un nivel de interdependență corespunzător și echilibrat.

3. Gestionarea surselor interne de conflict, pentru evitarea oricărora instabilități interne și pentru a nu pune în pericol capacitatea și libertatea de acțiune a statului.

Asigurarea securității naționale din punct de vedere nemilitar presupune o reformă fundamentală a actualului sistem de securitate națională (dacă vorbi de un sistem), insistându-se în special pe un alt tip de management. Gama riscurilor și amenințărilor nemilitare include atât fenomene de tip agresiv (spionaj, terorism, crimă organizată etc.), cât și de tip neagresiv (calamități naturale, accidente majore etc.). Chiar dacă este nevoie de strategii diversificate de contracarare a acestor amenințări, modul de proiectare și gestionare a lor trebuie să fie unitar și integrat. Este nevoie de o conducere comună în acest domeniu, și mai ales de o concepție de acțiune comună.

Din păcate, un astfel de efort național de reechilibrare a statutului internațional al României și de contracarare a riscurilor și amenințărilor nemilitare trebuie să depășească cele cîteva handicapuri existente – fie ele de natură externă (unele aspecte noi ale sistemului internațional, incomplet înțelese în România, competiția dură pentru asigurarea resurselor necesare tranziției), fie interne (atomizarea exagerată a societății românești, lipsa unui real "establishment politic" și deficitul de experți civili în domeniul securității naționale).

Oricum, în acest moment nu există altă alternativă pentru România în afara celei de conștientizare rapidă a stării în care se află și de declanșare rapidă a procesului de recuperare a decalajului dintre ea și țările din prima categorie. Cu cât acest lucru se produce mai repede, cu atât prețul ce trebuie plătit va fi mai mic. □

**IULIAN FOTA** – graduated from the Polytechnic Institute of Bucharest. He is Special Assistant for the Secretary of State and Chief of Defense Policy, Romanian Ministry of Defense.

# Momentul Madrid, între extaz și agonie

ANTONIA OPRITA

*Most of the Romanian newspapers, altogether with influential TV stations, bet on the chances that our country would be included in the first wave of NATO inclusion. When the decision of Western countries contradicted them, editors started to play the old theme of great powers betraying Romania. Nobody was enough lucid to analyse the real criteria and to compare our situation with those of elected countries (Hungary, Poland, Czech Republic). Thus Romanian media proves again its lack of professionalism.*

*Nu cred să cîștigăm ceva stabilind o relație personală între americani și români.*

EMIL HUREZEANU  
*(Jurnal TVR, 9 iulie 1997)*

Extinderea NATO este subiectul care i-a inspirat cel mai mult pe comentatorii politici din presa să românească, oferind occidentalilor impresia că aderarea la Alianță reprezintă, pentru români, un fel de obsesie mistică. Un sondaj realizat de Centrul de Sociologie Urbană și Regională (CURS) în februarie 1997 arăta că 89% dintre bucureșteni optau pentru integrare. Un alt sondaj, realizat tot de CURS, în aprilie 1997, de data aceasta la nivel național, arăta că 77% din populația țării era de acord cu aderarea la NATO.

Dar care sunt motivele care stau la baza acestor răspunsuri? De ce erau români atât de entuziaști în privința Alianței, în timp ce vecinii lor unguri erau mult mai rezervați? Si, mai ales, ce eforturi sunt ei dispuși să facă pentru a-și "recîștișa demnitatea pierdută"?

Entuziasmul românilor în privința NATO (ca și cel în privința Uniunii Europene) pare să fi existat din todeauna și pare a izvorî din dorință sinceră de a fi alături de celelalte democrații occidentale. Acest entuziasm se manifestă și în timpul guvernărilor anterioare care, privite dinspre Vest, numai democratice nu păreau. Comentatorii politici din presa scrisă românească constituie una dintre sursele "euforiei pro-NATO" care a cuprins opinia publică românească; multe din simbolurile folosite de "omul de pe stradă" pentru a enumera motivele pentru care este în favoarea intrării țării în Alianță se regăsesc în presa scrisă, și mai ales în cele două cotidiene de mare tiraj, *România liberă* și *Adevărul*.

Trebuie spus că, înainte de alegerile din noiembrie 1996, integrarea nu era privită cu atită interes,

parte din cauză că mai erau opt luni pînă la momentul Madrid, parte din cauză că analiștii erau conștienți de lacunele democrației românești. După alegeri însă, noii politicieni români au făcut eforturi imense de a recupera timpul pierdut, iar presa scrisă le-a urmărit și interpretat acțiunile, pînă în cele mai mici amănunte, oscilînd între optimism și previziuni sumbre.

Contraziind argumentele neincluderii țării noastre în primul val, *Adevărul*<sup>2</sup> scrie: "Argumentul stării economice proaste nu se susține, fiindcă de la înălțimea economiei americane, de pildă, diferența dintre economia României, Ungariei sau Poloniei este insignifiantă. La celelalte criterii, România poate marca puncte importante. Astă, evident, în situația în care cei mari se vor lăsa totuși convinși să analizeze cu atenție atuurile noastre". În articol însă, nu se dau detalii despre economiile țărilor amintite și nici nu sunt enumerate și explicate "atuurile noastre".

"Potrivit unui influent senator american, țările din Grupul de la Vișegrad au handicapuri pe care România nu le are", titrează tot *Adevărul*, în 4 aprilie 1997. Articolul arată că senatorul democrat Joseph Biden critică Polonia pentru relațiile proaste dintre guvernul polonez și comunitatea evreiască, neacordarea independenței radioului și televiziunii de stat, încetarea privatizării băncilor, sectorului energetic și telecomunicațiilor. "Este de remarcat că României nu i-au fost adresate critici atât de dure, deși ea nu este încă sigură de accesul în Alianță", se spune către sfîrșitul articolului, deși la început se arată că senatorul american a efectuat vizite în Rusia, Polonia, Cehia, Ungaria și Slovenia, nu și în România. Tot în aprilie, *Adevărul* dă un ultimatum<sup>3</sup>: "Singura poziție care poate fi acceptată de România este aceea de țară invitată la începerea negocierilor de aderare la NATO, la Madrid, la

8 iulie 1997". Argumentele pe care se sprijină această afirmație tranșantă sunt faptul că "din toată Europa Centrală poporul român a plătit cel mai greu preț al izbăvirii de comunism" și că "România s-ar simți trădată dacă la 8 iulie nu va începe negocierile de aderare la NATO". Aceste afirmații nu pot fi considerate argumente, ci simple considerente de ordin moral; cu toate acestea, ele revin obsedant în comentariile presei scrise, abătind atenția opiniei publice de la problemele reale ale țării, care au determinat rezervele Occidentului. La urma-urmei, alegerile care au adus schimbarea de guvern au avut loc cu nici un an în urmă, întreprinderile nerentabile încă nu au fost închise, iar nivelul scăzut de trai al românilor, care cheltuiesc pe mîncare aproape tot ce cîștișă, nu oferă investitorilor străini perspectiva unei piețe de desfacere atrăgătoare într-un termen scurt. Ziarele au bătut monedă pe dorința poporului de a face parte din NATO, dar nu au spus aproape nimic despre disponibilitatea românilor de a-și pierde locul de muncă pentru ca guvernul să nu mai fie silit să subvenționeze întreprinderile energofage.

Pe măsură ce momentul Madrid se apropie, declarațiile catastrofice sporesc: "... în România, unde sprijinul populației pentru integrare este enorm, dezamăgirea în cazul unei respingeri ar fi inimaginabilă, cu consecințe greu de calculat".<sup>4</sup> Sporesc însă și articolele optimiste. În numărul din 10 mai 1997, *România liberă* publică, pe prima pagină, declarația fostului ambasador american în România, David Funderburk:

"România merită să intre în NATO în primul val, pentru că a îndeplinit criteriile de aderare mai bine decât alte state favorite", iar pe ultima pagină publică declarația premierului belgian Jean-Luc Dehaene: "România ar putea fi luată în considerație". În 15 mai, tot *România liberă* titră, pe prima pagină, "Comisia Helsinki recomandă aderarea României în NATO în primul val", iar pe ultima "Comisia Helsinki a Congresului SUA sprijină aderarea României". Cotidianul *Adevărul* titră, pe prima pagină, în 12 iunie 1997: "Premierul Cioreba a adus de la Strasbourg al 13-lea vot pentru NATO – cel al Germaniei" și "Camera Reprezentanților a Statelor Unite a votat o lege în care se cere admiterea României în NATO cît mai curînd". A doua zi, 13 iunie, atitudinea ziarului *Adevărul* trece de la extaz la agonie: "Zarurile au fost aruncate: Statele Unite lasă România în afara NATO", informează titlul unui articol de pe prima pagină, în timp ce editorialul reia, într-o notă sumbră, tema trădării: "NATO: Ghilotina americană". "După atîea dovezi de sprijin și simpatie,

gata-gata să ne sufoce, din Washington a picat ghilotina: România mai așteaptă", se afirmă în paragraful de început al articolului. Nu se specifică însă care au fost dovezile de sprijin – poate doar declarațiile unor diplomați și congresmeni americani, amplificate de presa română? "Camera Reprezentanților a votat o lege prin care România devine eligibilă pentru primul val al extinderii NATO", se arată în articol, dar "eligibil" nu înseamnă, neapărat, și "ales". Încercînd să explice motivele deciziei luate de Casa Albă, presa română reiterează argumente de atîtea ori auzite: România are un "handicap de imagine"<sup>5</sup>; "Ce-l determină oare pe președintele Bill Clinton să fie astă de încîrcenat împotriva României? Să fie oare la mijloc o înțelegere secretă cu prietenul său Boris Eltsin?"<sup>6</sup>; "Să fie oare refuzul american un cadou făcut Moscovei?"<sup>7</sup>. Din păcate, presa românească abundă de astfel de declarații sentimentale, și uneori chiar patetice, în detrimentul unei analize lucide a fenomenului. Se pare că presa nu prea ia în considerare motivațiile strict pragmatice ce au determinat această decizie. Ziarele scriau că au fost îndeplinite criteriile de aderare, dar nu am văzut, în nici unul dintre ele, o analiză completă a felului în care au fost îndeplinite aceste criterii, eventual comparativ cu cele trei state care au fost invitate în Alianță.

Cu toate acestea, rezultatul întîlnirii de la Madrid a venit să schimbe atitudinea presei și a opiniei publice: formula reanalizării candidaturilor în 1999 a domolit dezamăgirea românilor, care au reușit să stîrnească uimirea președintelui american prin primirea pe care i-au făcut-o la București. □

#### NOTE:

1. Citat din reclama ProTV pentru "Cartea poștală NATO".
2. "Ghionturi mediatice la ușa NATO", februarie 1997.
3. "Pe cine va reprezenta dl. Severin la Bruxelles?", *Adevărul*, 22 mai 1997.
4. "Amăgirea celui de-al doilea val", *Adevărul*, 22 mai 1997.
5. "Proba de demnitate", *Adevărul*, 16 iunie 1997.
6. "Respingere să fie, dar s-o știm și noi", *Adevărul*, 24 iunie 1997.
7. "Un club american", *România liberă*, 25 iunie 1997.

**ANTONIA OPRITA** – graduated from the College of Journalism and Mass Communication Sciences, University of Bucharest. She is executive assistant for the Romanian Academic Society.

# Ce mai urmează?

## MARIAN CHIRIAC

The article is addressing the challenges of the new European geopolitical context for Romania, and also negative internal and external factors that can affect its option for NATO. The author thinks that Poland, Hungary and Czech Republic were exactly the states not threatened in their security, while exactly all the others, countries not yet accepted, or under pressure.

Cea mai importantă decizie în planul securității europene de la încheierea Războiului Rece a fost luată la Madrid, la 8 iulie 1997, în cadrul unei reuniuni la nivel final a NATO: un prim grup de trei state central-europene (Cehia, Polonia și Ungaria) au fost invitate să înceapă negocierile de aderare la Alianța Nord-Atlantică.

Integrarea în NATO reprezintă principalul obiectiv al strategiei de securitate națională promovată și de către România. Din acest punct de vedere, "momentul Madrid" constituie o neîmplinire pentru România, atât timp cît aceasta nu a fost nominalizată printre țările chemate să se alăture Alianței într-o primă fază. În același timp însă, la reuniunea NATO din capitala Spaniei, s-a recunoscut că România merge într-o direcție bună (din punctul de vedere al standardelor democratice, al reformei economice, al armatei, al statului de drept) și a fost plasată în poziția de candidat privilegiat la o probabilă viitoare extindere a NATO, în orizontul anilor 2000.

Ce mai urmează după "momentul Madrid", o dată depășită latura sa conjunctural-emotională? Care sunt provocările pentru România ale noului context geopolitic european și care sunt potențialii factori interni și externi ce ar putea influența negativ opțiunea sa pro-NATO? Iată cîteva întrebări la care vom încerca în continuare să prezintăm, extrem de succint, unele răspunsuri.

### România și noua structură de securitate a Europei

Căderea regimurilor comuniste din răsăritul Europei, după 1989, a dus și la ruperea echilibrului politico-strategic din această parte a lumii, echilibru bazat în principal pe o structură bipolară, delimitată convențional de Cortina de fier.

Pe de altă parte, în ultimii șapte ani, tendința de integrare economico-financiară și politico-militară, specifică occidentului continentalui, a fost însotită și

multan în est de o mișcare contrară, caracterizată de fenomene de dezmembrare statală, creștere a dezordinea economice și sociale, apariția unor noi factori de risc și chiar a unor conflicte militare violente. Astfel de fenomene au dus la stări de incertitudine și instabilitate.

Confruntate cu această situație nouă, instituțiile europene s-au văzut puse în situația de a găsi măsuri de contracarare a amenințărilor lumii de astăzi, generate în principal de riscuri neconvenționale. Foarte pe scurt, am aprecia că imperialismele geopolitice ale trecutului se încercă a fi înlocuite cu un echilibru multipolar. Totodată, conceptul de securitate s-a largit la rîndul său foarte mult, depășind strictele conotații militare în condițiile în care, pe termen scurt, a dispărut amenințarea unei agresiuni militare clasice.

Conceptul strategic al Alianței Nord-Atlantice, adoptat după încheierea Războiului Rece, accentuează că principalul pericol la adresa Europei este instabilitatea. În acest sens, credem că trebuie interpretate mai toate hotărîrile NATO privind configurația unui nou spațiu de securitate euroatlantic, pentru secolul următor. Si aici pot fi aduse ca argument, în primul rînd, decizia de la Madrid, dar și alte acțiuni tot de date recentă: Actul fondator NATO-Rusia, constituirea Consiliului Parteneriatului Euro-atlantic și lansarea Parteneriatului pentru Pace intensificat, precum și semnarea Chartei NATO-Ucraina. Lucrul acesta este întărit și de raportul prezentat Congresului SUA de către executivul american în primăvara acestui an, în care se arată că extinderea NATO va duce la întărirea reformelor democratice și a stabilității pe ansamblul Europei, va îmbunătăți relațiile dintre statele membre și va crea un climat mai bun pentru comerț, investiții și creștere economică în Europa Centrală și de Est.

Concept important al strategiilor de securitate, instabilitatea este generată de o serie de fenomene, precum crizele sociale și economice, ineficiența instituțiilor statului, tensiuni interetnice și interconfesionale, deplasări masive și necontrolate de populație,

crima organizată (traficul ilegal de armament sau de materiale radioactive, traficul de droguri, spălarea banilor murdari etc.), scăparea de sub control a circulației materialelor și tehnologiilor de distrugere în masă, dezastre ecologice și/sau tehnologice.

Cîtor dintre aceste "constrîngeri" li se supune România? Credem că răspunsul a fost dat destul de clar la reuniunea de la Madrid, unde Bucureștiul nu a corespuns actualelor criterii de interes ale "celor 16".

Dacă România a Mizat foarte mult pe atuurile sale geostrategice de factură clasica (linie de comunicare între flancul nordic și cel sudic al Alianței, factor de stabilitate în zona Mării Negre și a spațiului balcanic, poartă de comunicare către spațiul transcaucasic, furnizor de securitate etc.), ea nu a putut, totuși, prezenta o agendă optimă în ceea ce privește celelalte criterii, îndeosebi de natură politică și economică. Singura consolare, repetăm, este faptul că NATO apreciază eforturile făcute îndeosebi după alegerile din noiembrie 1996 și noul curs pozitiv al politiciilor de reformă ale guvernului de la București.

Pentru România, în acest moment nu există alternativă de securitate între izolare și integrare euro-atlantică. Răgazul dat de "momentul Madrid" pînă la un posibil al doilea val al extinderii NATO va trebui folosit pentru continuarea reformelor democratice, promovarea economiei de piață și a unei politici externe de deschidere și bună vecinătate. Toate acestea nu doar pentru că trebuie îndeplinite criterii ale Alianței Nord-Atlantice – integrarea țării într-o structură politico-militară și de securitate care să-i permită prezervarea atributelor propriei suveranități, dar și participarea la deciziile ce privesc viitorul Europei poate contribui la promovarea intereselor specifice ale României.

### **În aşteptarea unui al doilea val**

"Conform angajamentului nostru de a păstra Alianța deschisă admiterii de noi membri în viitor, cerem, de asemenea, ca miniștrii noștri de Externe să mențină acest proces sub o permanentă evaluare și să ne informeze periodic despre acesta. Vom revizui procesul la următoarea întîlnire, din 1999. În ceea ce privește țările care doresc să adere la NATO, am luat cunoștință cu interes de evoluțiile pozitive în direcția democrației și a statului de drept într-un număr de țări din sud-estul Europei, îndeosebi în România și Slovenia", se arată în textul declarației oficiale de la Madrid.

Aceste cuvinte reprezintă tot ceea ce România a reușit să obțină în urma întîlnirii care a oficializat extinderea Alianței Nord-Atlantice către răsăritul Europei. Nu este vorba de vreo promisiune fermă, conform căreia țara noastră va fi acceptată automat în eventualitatea unui al doilea val al lărgirii NATO, dar nici de o formulă protocolară care mai curînd să nu spună nimic.

Cu toate acestea, o a doua etapă a lărgirii Alianței este în acest moment un deziderat, o intenție și nu o certitudine. Sînt destul de numeroase argumentele care pun sub semnul întrebării acest obiectiv, cel puțin în perspectiva următorilor doi-trei ani. Cîteva dintre acestea le vom inventaria în continuare:

– din punct de vedere tehnic, demararea unui al doilea val nu este posibilă mai devreme de 1999, cînd abia se va fi încheiat procesul de ratificare a admiterii primilor candidați (Cehia, Polonia și Ungaria) de către parlamentele celor 16 state membre ale NATO. Dar tot 1999 este și un an preelectoral atât în Statele Unite, cât și în Rusia, iar amîndoi președinții celor două state, Bill Clinton și Boris Eltsin, se află la sfîrșit de mandat. Este destul de dificil de anticipat dacă viitorii lideri de la Washington și de la Moscova vor mai fi tot atât de dispuși la compromisuri reciproce în ceea ce privește extinderea Alianței;

– pe de altă parte, prin acordul NATO-Rusia, semnat la Paris, Kremlinul a dobîndit drept de co-decizie asupra unor probleme direct legate de securitatea proprie. În aceste condiții, Moscova poate oricînd să se opună unor măsuri pe care le-ar aprecia drept contrare intereselor sale, inclusiv apropierea NATO de "vecinătatea" sa apropiată, respectiv de granițele fostei Uniuni Sovietice;

– costurile extinderii NATO sunt încă oarecum nebuloase și, conform unor aprecieri de ultimă oră, vor fi mai mari decît se estimase inițial (de ordinul a cîtorva zeci de miliarde de dolari). Este plauzibil ca membrii Alianței, confruntați cu costurile reale, să nu mai fie dispuși la cheltuieli suplimentare pentru un al doilea val, astă după ce au trebuit să susțină – fie și indirect – economiile mai puțin dezvoltate ale noilor state-candidat din estul continentului.

– există destul de multe favorite la un al doilea val al extinderii NATO, în afara României și Slovaciei, nominalizate în declarația de la Madrid. Austria, întîi de toate (țară ce practic poate intra în Alianță în orice moment), statele baltice, Slovacia, Croația și țări dinamice și care în următorii ani pot solicita cu în-

dreptățire să fie primite în Clubul euro-atlantic, îngreunînd în acest fel decizia factorilor responsabili din NATO.

– o dată acceptate în Alianță, cele trei țări foste comuniste capătă automat drept de vot în ceea ce privește deciziile NATO, inclusiv dreptul de a se opune unei noi extinderi. Unul dintre scenariile posibile în acest sens ar consta în creșterea frustrărilor naționaliștilor români, nemulțumiți de acceptarea în NATO doar a Ungariei, exacerbarea manifestărilor antimăghiare și – de aici – un argument lesne de exploatat de către Budapesta, spre exemplu, împotriva cauzei Bucureștiului.

– se poate înregistra mărire decalajului de dezvoltare economică și socială dintre țările est-europene admise și cele rămase pe dinafara NATO, făcînd ca handicapul dintre acestea să fie din ce în ce mai greu de recuperat.

Toate acestea sunt argumente, credem plauzibile, prin care poate fi pusă sub semnul întrebării o nouă extindere rapidă a Alianței Nord-Atlantice către răsăritul Europei. Ce va fi într-un interval de timp previsibil, nimeni nu poate spune cu exactitate în acest moment.

Viitoarea structură de securitate a bătrînului continent pare să se sprijine acum pe doi "piloni": o Alianță aflată în plin proces de reformare, ce și propune să se articuleze într-o instituție de securitate colectivă, și Rusia, care a obținut un parteneriat special cu NATO. Primul val al extinderii NATO s-a rezumat la doar trei state din motive care nu ne interesează acum. Cert este că Polonia, Ungaria și Cehia nu reprezintă deloc țări a căror securitate internă sau externă să fie amenințată de ceva imminent. Statele care sunt supuse unor presiuni, dacă nu chiar unor amenințări concrete, sunt tocmai cele care în acest moment sunt în afara Alianței. Și sunt state care așteaptă timpuri mai bune, inclusiv relații de strînsă colaborare între NATO și Rusia. În acel moment, aderarea lor la Alianța Nord-Atlantică devine foarte probabilă. Dar în același timp și inutilă. □

**MARIAN CHIRIAC** – graduated from the Faculty of Geodesy, University of Bucharest. He is a journalist at 22 magazine, and Deputy Director of the Romanian Academic Society.

### **Din sumarul tematic al numerelor viitoare:**

- Contractul cu România
- Islamul și politica
- Serviciile secrete din România
- De la țigani la romi – în căutarea identității
- Africa – geopolitică și cultură
- O lume în expansiune – America Latină
- Trinomul stat-societate civilă-biserici
- Politica de securitate a României, într-un nou context geopolitic

### **Revista Sfera Politicii**

intenționează să abordeze arii tematice mai puțin familiare cititorilor și specialiștilor români. Întrucînt mulți dintre colaboratorii noștri se află la studii în străinătate, își definitivează doctorate sau ocupă funcții înalte în executiv și legislativ, iar majoritatea temelor au fost studiate de uni și aceiași oameni, ceea ce a condus la o supraîncărcare de sarcină intelectuală, apelăm la noi colaboratori, mai ales pentru unele dintre temele anunțate. Așteptăm în special studenți și absolvenți de la științe politice, relații internaționale, sociologie, filosofie, drept, istorie, dar și alți specialiști care pot participa la analiza unora dintre temele anunțate (și a unora inedite).

**Redacția**

# Parteneriatul cu SUA: asumarea deplinei responsabilități a democratizării

**SEBASTIAN HULUBAN**

*The article resume the whole all debate concerning NATO enlargement, insisting on the criteria designed by policy-makers and strategic thinkers. The author is concerned about apparent difficulties of the Romanian political elite in understanding the place of Russia in the new European security arrangement. There are two possible ways Romania can adjust to the post-Madrid situation, and the author is explaining both.*

*Nici un progres  
nu este ireversibil în istorie*

THIERRY DE MONTBRIAL

"Borna diplomatică" Madrid 1997 a fost depasită. De asemenea, pentru prima oară în istorie, un președinte american a vizitat o Românie democratică. A curs multă cerneală în ceea ce privește (ne)admiterea României în NATO. Timp de șapte luni, aproape toată clasa formatorilor de opinie din România (politicieni, reprezentanți mass media) a fost conectată intens la această des-numită "problemă de interes național și istoric". Cum a reacționat însă opinia publică? Un sondaj de opinie realizat de IRSOP în mai 1997 arăta că, la întrebarea "Ce s-ar putea întâmpla dacă România nu va intra în NATO în primul val?", 30% din cei intervievați au răspuns "Nimic", iar 39% nu știau. Așadar, încă o dată opinia publică din România a rămas rezervată sau neinteresată la mareea agitație a clasei politice și a presei naționale.

S-a uitat, se pare, un singur lucru: faptul că decizia extinderii NATO s-a luat la Washington, acolo unde se gîndește în parametri globali și *Realpolitik*, nu la București, unde din păcate problemele politicii externe se mai pun încă în termeni sentimentali și magici.

## Remember pre-Madrid

La scurt timp de la prăbușirea prin efectul de *snow-ball*<sup>1</sup> a regimurilor totalitare de tip communist din Europa Centrală și de Est, pentru țările NATO a devenit evident faptul că strategiile organizației vor trebui reformulate. Prin declarația de la Londra din 1990 se

anunță intenția de întărire a rolului politic al Alianței și modificarea structurii militare integrate. Noul concept strategic era alcătuit din două componente: una referitoare la aria de abordare a conceptului de securitate, iar cea de-a doua cu privire la direcțiile politicii de apărare a Alianței. Elementul interesant l-a constituit înlocuirea, în ceea ce privește conceptul de securitate a metodei duale (Harmel), "apărare-dialog", cu triada "cooperare-apărare-dialog", în special în cadrul relației cu fostele state membre ale Tratatului de la Varșovia.

Noua modificare conceptual-teoretică a fost pusă în practică prin crearea la Bruxelles, la 20 decembrie 1991, a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică (CCNA), format din miniștrii de externe ai țărilor membre NATO și ai celor foste membre ale blocului militar comunist. De menționat faptul că CCNA a fost creat din inițiativa Alianței Nord-Atlantice, în urma unei propuneri americană-germane. Așadar, încă din 1991, NATO (și, în particular, SUA) își anunțaseră disponibilitatea cooperării în vederea integrării ulterioare.

În urma intențiilor clar anunțate de către reprezentanți ai mișcării anticomuniste din țările central- și est-europene (în special Vaclav Havel și Adam Michnik) de aderare a statelor lor la NATO și în condițiile schimbării de optică geostrategică mondială, în 1993 un grup de experți și politicieni condus de Loïc Bouvard (președinte al Adunării Parlamentare a NATO) a elaborat un raport<sup>2</sup> în care erau enumerate criteriile ce trebuiau să stea la baza primirii de noi membri: sistem politic și societate democratice, țara candidată să fie un stat european care să promoveze principiile Tratatului de la Washington (1949) și să

contribuie la securitatea zonei Atlanticului de Nord, economie de piață deschisă, renunțarea la amenințarea cu forța, la pretenții teritoriale, altfel decât prin mijloace pașnice și prin acorduri, protecția drepturilor omului și a drepturilor minorităților naționale, angajamentul pentru rezolvarea pașnică a disputelor, controlul democratic al forțelor armate, capacitatea de a contribui la eforturile de apărare comună (buget și misiuni comune). (Re)amintesc în totalitate criteriile solicitate de NATO viitorilor candidați cu mențiunea că ele nu au apărut în presa românească decât disparate și "adaptate", traduse, deci ambiguë. De asemenea, se poate vedea ușor cum cît avea de îndeplinit din aceste criterii România la momentul Madrid.

Un alt pas important a fost făcut de Travemunde (Germania, 1993) la reuniunea ministrilor apărării din țările NATO (la care Franța nu participă), unde au fost propuse două noi modalități de cooperare – ambele americane –, din care una o constituia realizarea Parteneriatului pentru Pace, având ca idee de bază semnarea unor acorduri de cooperare bilaterală cu NATO. Din acest moment, odată creat cadrul teoretic și instituțional, s-a putut demara operațiunea de monitorizare a țărilor candidate.

## Relațiile russo-americane și "fobia trădării"

La sfîrșitul Războiului Rece, Statele Unite s-au găsit, în condițiile rămînerii ca singură supraputere la scară planetară, "în situația de a-și fixa singure limite ale puterii sale".<sup>3</sup> Astfel, "marele pariu al politicii externe americane era să pună ceva în imensul vacuum de putere rămas după dispariția (formală) a Uniunii Sovietice. În condițiile în care China devine o mare putere economică, iar Islamul pune stăpînire pe fostele republici din Asia Centrală, singura soluție de a asigura un echilibru este încurajarea Rusiei în a reveni o mare putere. Nu însă o supraputere".<sup>4</sup> Într-un astfel de context ar trebui înțelese evenimentele de anul acesta – și anume, întîlnirea Clinton-Elțin de la Helsinki, precum și pactul strategic NATO-Rusia – și nu în termeni aberanți de genul protocoloarelor și înțelegerilor concrete; diplomația și jocul geopolitic se poate face cu "cărțile pe față", fără a fi obligatoriu să fie înțelese de toată lumea. Să nu uităm deci că SUA mizează pe acordurile cu Kremlinul, deși încă din 1994 se știa că "Rusia nu a dezmembrat decât foarte puține

ogive nucleare, dacă cumva a făcut-o, contrar a ceea ce prevedea tratatele de limitare a armamentelor strategice (START I și II); ea violează convențiile privatoare la armele biologice și chimice și aplică un program energetic de modernizare strategică depășind cu mult pe acela al americanilor, precum și nevoile ei defensive actuale".<sup>5</sup>

Un lucru este însă cert: în pofida politicii externe deschise promovată față de Statele Unite, Rusia, deși susținută politic și finanțar în a rămîne o mare putere (vezi recenta ei cooptare, la inițiativa SUA, în cadrul grupului celor mai puternice state industrializate, G7, la Denver, în acest an), continuă să susțină – conștient sau inconștient – o politică imprevizibilă și fluctuantă, cum a fost, de exemplu, cazul declarațiilor contradictorii în ce privește extinderea NATO. Cu toate acestea, relațiile bune americano-ruse nu sunt pe cale de a eșua. În aceste condiții, devine evident pentru oricine că "NATO nu se va extinde asupra unor state care pretind că vor să se apere de Rusia sau a altor state pe care Rusia le percep ca având o politică antirusească".<sup>6</sup> Să nu uităm că, spre deosebire de țările proaspăt admise în Alianță la Madrid, România încă nu a reușit să încheie un tratat bilateral cu Rusia. Iar aici nu își mai găsesc locul argumentele de tipul "am fost părașiți" sau "Occidentul ne-a vîndut iar rușilor". Este vorba despre o strategie diplomatică greșită, neracordată la interesele geostrategice ale SUA și, implicit, ale Alianței Nord-Atlantice.

## Două scenarii pentru România

În eventualitatea că noua clasă politică nu va găsi, crezînd că "dacă nu am fost primiți în NATO acum, aceasta se va întâmpla cu siguranță în 1999", dintr-o multitudine de strategii posibil de abordat, voi aborda aici două.

Prima este o modalitate care ar fi fost posibilă încă înainte de lărgirea NATO, bineînteleș cu sprijinul direct al Alianței, și se referă la crearea unei Organizații de apărare colectivă a statelor din Europa de Est, sub egida Parteneriatului pentru Pace. Ele ar putea să se inspire din strategia defensivă adoptată de țările neutre, ca Suedia și Elveția, și să pună pe picioare o forță de rezervă importantă, competentă și instruită pentru apărare, pornind de la forțele lor actuale. Strategia defensivă a Suediei, de pildă, prevede înmulțirea cu nouă a forțelor sale active în 72 de ore. Dacă impor-

tanța acestor efective ar fi asociată cu un antrenament eficace al oamenilor (să nu uităm că statele est-europene nu au renunțat la serviciul militar obligatoriu), cu eforturi de inovare în materie de desfășurare a forțelor și de tactică, precum și cu aporturile unor tehnologii defensive, extrem de eficace (precizia și ghidarea rachetelor prin laser)<sup>7</sup>, orice agresor s-ar putea aștepta la pierderi importante, chiar inacceptabile. O astfel de organizație ar contribui în mod considerabil la garanțarea apărării (atenție! nu securității) colective, precum și prin oferirea încrederii liderilor democrați din aceste țări. În loc să se simtă abandonatai de NATO și să fie constrinși să adopte o atitudine preventivă în fața unor eventuale amenințări din partea țărilor din regiune sau din răsărit, aceste state est-europene (eventual, împreună cu țările baltice) ar vedea întărinindu-se determinarea lor de a-și continua procesul de tranziție spre democrația liberală și economia de piață.

Celălalt scenariu pentru România ar putea fi urmarea unei căi "individuale", pe principiul "a fi în competiție cu tine însuți", prin accelerarea procesului de îndeplinire a criteriilor NATO, în paralel cu accentuarea rolului unui parteneriat direct cu Statele Unite. Ideea acestui parteneriat din punct de vedere geopolitic ar fi nevoie acută de stabilitate în flancul sud-estic al NATO, având în vedere fluctuațiile actuale din politica internă a Turciei, precum și relațiile nu tocmai amicale ale acesteia cu Grecia; "este nevoie de stabilitate în zonă, dar opțiunea NATO este pentru stabilitate democratică (subl.n.), nu pentru orice fel de stabilitate".<sup>8</sup>

Premisele acestei stabilități de tip democratic par a fi puse, mai mult chiar, "participarea României la misiuni balcanice (Bosnia, Albania) este crucială din punct de vedere geopolitic, întrucât are natura de a ne reda statutul de forță balcanică. Întărirea pozițiilor islamistilor în Turcia, destrămarea Iugoslaviei și pierderea totală a credibilității Serbiei fac din România singura putere regională capabilă să se opună infiltrării în Europa a rețelelor mafiole și teroiste venite din lumea musulmană și din cea rusu-ucraineană".<sup>9</sup>

Așadar, marea șansă a României ar putea deveni asumarea politică și chiar morală a unui parteneriat strâns cu SUA, el putând semnifica o veritabilă garanție în asumarea răspunderii noii puteri de a realiza democratizarea și reforma economică. □

NOTE:

1. Folosesc termenul în accepțiunea dată de renumitul polilog american Samuel P. Huntington în celebra lucrare *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, Oklahoma University Press, 1993.
2. Loic Bouvard, C. Rose and members of the Presidential Task Force, Final Report of the NAA "America and Europe. The future of NATO and the Transatlantic Relationship", Copenhagen, October, 1993.
3. Dan Pavel, "Ce se întâmplă cu Rusia?", în *Sfera Politicii*, nr. 13, ianuarie 1994.
4. *Ibidem*.
5. Sven Kramer, "America's Ten Deadly Strategic Gambles: Arms Control or Unilateral Disarmament?", în *Strategic Review*, Autumn 1994, p. 9.
6. Valentin Stan, "Drumul spre Vest. Diplomația coerentă", în *Sfera Politicii*, nr. 48, 1997.
7. S-a afirmat deja că neintegrarea în NATO va necesita creșterea cheltuielilor în domeniul apărării cu 34%, vezi *Privirea*, nr. 79, 9-15 iulie 1997.
8. Vladimir Tismăneanu, interviu acordat în revista *Privirea*, nr. 78, 2-8 iulie 1997.
9. Dan Pavel, "România redevine o putere balcanică", în *Privirea*, nr. 70, 7-13 mai 1997.

**SEBASTIAN HULUBAN** – graduated from the Faculty of Political Science and Public Administration, "Babeș-Bolyai" University of Cluj. Currently, he is political reporter to the local journal *Jurnalul de Dimineată*, Oradea.

# "Europa de Est sub hegemonia liberal-democratică"

**ANDREW JANOS** în dialog cu **STELIAN TĂNASE**

**Stelian Tănase:** Spre deosebire de alți specialiști, care explică ce se întâmplă în Europa de Est cu ajutorul teoriilor democratizării și ale dezvoltării, dumneavoastră vă situați pe alte poziții. Care ar fi deosebirea esențială?

**Andrew Janos:** Punctul meu de plecare este în arena internațională. Trebuie să începem povestea Europei de Est cu vacuumul care s-a creat după prăbușirea "Imperiului sovietic", iar cheia pentru soluția problemelor Europei de Est se află în arena internațională.

Dar eu sunt un fel de disident, o ciudătenie în domeniul meu. Cei mai mulți dintre colegii mei afirmă că există teorii ale democratizării și teorii ale dezvoltării. Pentru mine, problema transformării în Europa înseamnă o transformare a unui regim internațional, prin care înțeleg că sovieticii și-au impus propriul sistem de valori în Europa de Est ca un sistem imperial. Acum, în noul regim internațional, care nu reprezintă doar un nou mediu internațional, ci o nouă hegemonie, Europa de Est se află sub o nouă domnie hegemonică, care nu mai este asemănătoare domniei sovietice, care nu a fost stabilită sau impusă, ci a fost creată de circumstanțe istorice. Dar a nega că faptul cel mai important din viața oricărui guvern în această zonă este filosofia politică a Washingtonului și Bruxellesului ar fi o pierdere de timp. Orice prim-ministru sau președinte, de la Miloševici la Constantinescu și de la Horn la Berisha, cînd se trezesc dimineața trebuie să se gîndească la Washington și la Bruxelles.

Nu vreau pur și simplu să pun într-o ecuație simplă domnia sovieticilor și această hegemonie liberal-democrată asupra Europei, la care au contribuit foarte mult americanii. Oricine trebuie să se gîndească dimineață la ce cred americanii; cînd se ia o măsură legislativă în Parlamentul României – și la fel stau lucrurile și în Ungaria –, se pune problema ce gîndesc

americanii și ce gîndesc cei de la Bruxelles... Iar această hegemonie are propriul său caracter politic și ideologic. Ca și tine, eu sunt un analist și nu un avocat al acuzării, nici un avocat al apărării – sunt un observator. Această hegemonie are un program politic, ideologic, care trebuie explicitat.

Ce părere aveți despre această obsesie a țărilor Europei de Est de a intra în NATO?

Am să vorbesc despre această obsesie la sfîrșit, dar aş vrea să spun cîteva lucruri despre ceea ce cred în legătură cu hegemonia Vestului. Înțeleg logica care stă în spatele ei, văd pericolele ce stau în spatele acesti logici. Marele pericol este că o rearanjare internațională solidă pentru jumătatea estică a Europei cere ceea ce au făcut americanii pentru Europa de Vest din 1945-48 pînă în 1952 și după. Atunci, americanii au trebuit să pună o infrastructură economică sub structura politică. Dar, prin suprastructură politică înțeleg acele instituții democratice pe care le-au creat din Austria și Germania pînă în Spania, instituții democratice care nu pot exista în vid.

În al doilea rînd, au pus această infrastructură economică sub o structură de securitate. Dar numai o structură de securitate poate deveni foarte periculoasă și se ajunge la nemulțumiri, la o situație revoluționară și la nemulțumire populară. și mă refer la experiența istorică trecută a anilor 1920 în țara dumneavoastră, România. România a intrat în Mica Antantă, sistem de securitate european de facto și de jure stabilit de francezi. Dar Franța v-a dat o bucată de hîrtie care însemna o înțelegere, v-a dat cîteva arme, cuvinte de încurajare, dar cînd ați vrut să exportați în Franță și i-ați rugat să vă coordoneze pentru deschiderea pieței au ridicat din ușeri și au zis: aceasta este o structură de securitate, care nu are nimic de-a face cu economia. Iar voi, români, conducătorii voștri, știți prea bine povestea despre ce s-a întîmplat după aceea: germanii au

venit în locul lăsat liber de Franța, vorbind din punct de vedere economic.

Acum, pericolul este acela că, privind dinspre Vest către România, această țară arată foarte bogată; însă bogate sînt doar societățile, deoarece statele aflate în spatele acestor societăți sînt falimentare. Si statul american este un stat falimentar. Are o datorie de cinci sute de miliarde de dolari și nu există nici o posibilitate de a scăpa de ea. Senatorii stau în Congres și se ocupă de probleme mărunte. Nu există nici o cale de a lichida această problemă. Aceste probleme nu vor fi lichidate pentru că oamenii nu sînt dispusi să plătească prețul, taxele și aşa mai departe. Si în Germania, o țară foarte bogată, statul este falimentar, chiar dacă nu este aşa de rău ca în Statele Unite.

Așadar, acum pericolul este că sînt mai multe resurse pentru a crea acea infrastructură economică pe care stau instituțiile democratice și mai puține pentru structurile de securitate. În Occident există tentația de a crea aceste structuri păcăldind: iar această păcăleală este o bucată de hîrtie și, probabil, cîteva credite pentru a cumpăra echipament militar adaptat la NATO. Apoi, România sau Ungaria vor avea datorii de milioane de dolari, iar economia este într-o asemenea situație încît vor avea nevoie de ajutor pentru a plăti. Ajutor care va fi cumva mediat, va însemna adaptări, acordări la condițiile impuse. Este evident că nu există resurse pentru a crea structuri în asemenea condiții. Cred că în cazul României problema este aceea a unui ajutor direct.

*Care credeți că sînt noile relații dintre țările Europei de Vest și Rusia?*

Acum, geografic, Europa de Est este în "ograda" Rusiei, iar important este dacă va rămîne în ograda Rusiei. Rușii nu au fost încă capabili să-și clarifice, să-și construiască o imagine politică; conducătorii ruși nu au ajuns la un consens despre cum ar trebui să fie Rusia. Rusia are posibilitatea de a "trafica". Poate avea un fel de semidictatură militară care să aibă drept scop dezvoltarea economică a țării, care să aducă țara la nivelul pieței mondiale sau ar putea avea o dictatură militară, care ar putea fi expansivă în exterior. Dacă acum Rusia nu se dovedește a fi încă un jucător expansiv în exterior, vă dați seama ce s-ar putea întîmpla sub o ideologie universalistă, cvasicomunistă sau un fel de ideologie naționalistă, în orice caz una antioc-

dentală. Atunci, Rusia va fi din nou unul dintre jucătorii continentului european.

Într-o asemenea situație istorică, ea va fi în stare să găsească un sprijin în rîndul țărilor Europei de Est, sprijin care nu a existat încă. Există dezamăgire în Europa Răsăriteană și aceasta poate fi mobilizată din punct de vedere ideologic. Există acum o tendință antioccidentală în țara dumneavoastră. Este nesemnificativă deoarece nu are un model și un susținător extern, dar dacă am putea relua jocul, s-ar repeta povestea anilor '30. Fascismul în Europa de Est a devenit un factor important atunci cînd a devenit victorios în Germania. Iar încă de astă existase, de asemenea, o iritantă "Gardă de Fier" în anii '20 și, după asasinarea lui Duca, Garda a devenit, dintr-o mișcare "iritantă", unul dintre factorii politici majori. Acest lucru s-ar putea întîmpla în țările est-europene. Dacă ar exista acum, la Moscova, un regim expansiv în exterior, agresiv, o ideologie antioccidentală, maron sau roșie (desigur că ar exista unele deosebiri între acestea două), o ideologie internaționalistă, probabil că România nu s-ar ralia ei, dar acest regim ar putea oferi o cale clară pentru un *locus politic* și ar cîştiga multă putere, în stare să zguduie hegemonia actuală a Vestului. Există suficiente dezamăgiri acum. De aceea afirm că factorii internaționali sunt cei mai importanți pentru construirea politicilor interne, chiar mai importanți decât factorii interni.

*Ce credeți despre noile relații dintre țările Europei de Vest și Rusia?*

Trebuie din nou să am o perspectivă istorică. Adevarul este că, dacă privim cu 75 de ani în urmă, în acest secol europeanii nu au fost în stare să-și creeze singuri un sistem de securitate. Deoarece sistemul de securitate europeană creat în 1919 nu a fost eficient pînă cînd SUA nu au devenit o putere continentală. A fost foarte clar că acest sistem nu putea face față unui jucător pe termen lung: Germania.

În 1945, într-o situație nouă, era evident că Europa de Vest nu se mai "potrivea" cu Uniunea Sovietică, iar SUA reintrau masiv în politica europeană. Iar acest sistem a funcționat pentru că a fost stabilit suportul financiar, a fost înființată comunitatea economică internațională, ca și sistemul de "poliție", toate create de SUA. Germania s-a reînscris în sistemul european.

În 1989, pentru un moment s-a crezut că europenii vor fi în stare să "aibă grijă" de Europa, dar, din

nefericire, am fost dezamăgiți, pentru că au existat Bosnia și Herțegovina. A fost un spectacol patetic, germanii nu s-au amestecat, au spus "știi, nu este prea placut ca soldații germani să fie din nou văzuți prin Balcani", francezii au spus că este o țară prea îndepărtată, britanicii au fost și au rămas încă distanți, întrebîndu-se "Cine este polițistul pentru Bosnia-Herțegovina?" – nu putem spune decât că a fost un spectacol patetic. Răspunsul este că nimic nu s-a întîmplat pînă cînd nu au intervenit americanii.

Așadar, cred că vest-europenii nu pot mai mult decât au putut în 1929. Pentru că nu pot "face pe polițistul". O explicație mai complexă este aceea că fiecare țară are un bagaj istoric, germanii sînt marcați de aranjamentele anterioare, că SUA nu-i permite Germaniei să apară ca un gigant economic, plus regulile morale ale comunității internaționale. Germanii nu vor să li se reamintească că au fost vinovați pentru ce s-a întîmplat acum cincizeci de ani. Toate acestea la un loc dău o nouă formă conștiinței germanilor. Aceasta este motivul pentru care germanii preferă să stea la soare pe plajele din Africa de Nord decât să fie văzuți la Beirut sau în Bosnia. Francezii nu sînt o națiune suficient de puternică pentru a juca rolul de pivot al sistemului.

O altă temere pentru următorii cincizeci de ani este că Statele Unite doresc cu adevărat să devină un jucător și un polițist al aranjamentelor de securitate în Europa. Dar această dorință este marcată de faptul că populația nu sprijină această intenție, deoarece presupune costuri umane și materiale uriașe. De ce sînt americanii în Europa? Guvernul american, președintele, mai mult ca în 1919, încearcă să convingă populația, dar la nivelul americanului de rînd sprijinul este foarte redus. Este foarte dificil să "vinzi" Europa populației americane.

În 1960, o asemenea explicație aproape că nu era necesară. Probabil că în 1962, cînd președintele Kennedy spunea "Ich bin ein Berliner", era momentul de vîrf al "Euro-Americii". În vremea aceea, conștiința publică americană considera că de la sine înțeleasă ideea că Europa este "sînge din sîngelui ei, carne din carne ei". În 1990, avem o altă Americă, a cărei proprie administrație a abandonat în mod explicit noțiunea de "Euro-America" și care a conștientizat faptul că țările din Europa aveau o tradiție europeană și identități proprii. La începutul secolului, deplasarea s-a făcut de la Anglo-America la Euro-America, iar acum la o America multiculturală. Dar această Amer-

ica multiculturală nu este o Euro-America. Se pune acum problema identității Americii. Se presupune că noi reprezentăm acum întreaga umanitate, ceea ce este un principiu foarte frumos, dar pe care va fi foarte dificil să construim politica externă.

*Ce credeți despre Europa de Est, în legătură cu aceste aspecte? Ce pot face singure țările est-europene?*

Țările din Europa de Est au nevoie de noroc. Și vorbesc serios. Mă refer nu numai la noroc ca element important în viața unei persoane, ci și din punct de vedere istoric. Europa de Est a avut noroc sub Imperiul sovietic. A avut mare noroc cu ruptura din 1989 și există posibilități, şanse... Nu aş vrea ca vreunul dintre prietenii mei din Europa de Est să credă că le spun că ar trebui să stea sub păr, să deschidă gura și să aștepte să le pice "para măliață" a Americii.

*Dar mulți oameni gîndesc aşa. În anii '40, '50, mulți oameni așteptau venirea americanilor pentru a-i elibera de sub sovietici. Acum, americanii sînt așteptați să vină pentru a-i ajuta să scape de sărăcie. Ce credeți despre această mentalitate a populației?*

Pentru un cercetător în științele sociale situația este foarte dură și pentru a oferi explicații cauți în istorie o situație analogă. Însă istoria nu încurajează analogiile. Trebuie să-ti îei viața în propriile măini pentru că nu ai nici o altă posibilitate. Dar este un obicei general uman cel de a aștepta o soluție de undeva care să te salveze. Sînt situații cînd trebuie să lupți și acestea reprezintă viața. Aceasta este diferența dintre politician și specialistul în științe sociale: acesta din urmă spune care sînt probabilitățile, iar politicianul trebuie să decidă ce este de făcut cînd sortii sînt împotriva ta. Istoria nu spune că este imposibil, spune doar că este foarte greu.

*După experiența comună, de 40-50 de ani, a țărilor comuniste, mă așteptam ca după căderea comunismului să apară o formă de colaborare între ele. Acest lucru nu s-a întîmplat, aceste țări orientîndu-se nu spre o colaborare locală, ci spre Franța, Germania și aşa mai departe. Experiența comună a fost uitată.*

Sînt de acord cu această idee. Dar nu există cu adevărat multe interese comune în regiune. Dar ce este mai semnificativ este faptul că în fiecare dintre aceste orașe est-europene există același cazuri, în-

tunecate, pe care le-a lăsat comunismul. Interesant este că comunismul a fost, comunismul a trecut, lăsând în urmă această moștenire. La fel de interesant este faptul că și conștiința oamenilor reîncepe să devină conștiința de dinaintea comunismului. Trebuie să spunem că oamenii ce locuiesc în același tip de case întunecate în Praga sau Bratislava gîndesc însă diferit. Trebuie să vedem ce diferențe din perioada interbelică sau din secolul al XIX-lea structurează divergențele de azi. Prima noastră idee, ca analiști politici, în 1989 a fost că cel mai bun indicator al viitorului unei țări va fi calitatea guvernării comuniste în acea țară. Ei bine, nu este aşa. Cel mai bun indicator este nivelul la care se aflau în perioada de dinaintea comunismului. Cehii, spre exemplu, reușiseră să impună instituții democratice. În aceeași perioadă, Slovacia avea o dictatură bazată pe un sistem unipartit, o ideologie naționalistă a cărei idee fixă era problema minorităților și aşa mai departe. Astfel de analize se pot face pentru fiecare țară. Trecutul este un indicator mai puternic al comportamentului actual; trecutul îndepărtat reprezintă un indicator mai puternic decât trecutul apropiat. Comunismul a creat și o structură economică pe ceea ce constituia o orientare tradițională a acestor țări către Est sau către Vest. Către Germania sau Austria, de exemplu, pentru Cehia sau Ungaria. Era un anumit tip de productivitate... Anul trecut, cînd călătoream dinspre Viena spre Odorheiul Secuiesc, am văzut cu tristețe istoria economică a regiunii. Trebuie să treci granița dintre Austria și Ungaria ca să înțelegi aceste lucruri, să vezi diferența dintre agricultura din Ungaria de Vest și cea din Ungaria de Est. Si lucrurile stau și mai rău dacă treci granița în România. Poziția României în economia mondială nu a fost niciodată puternică, nici măcar în 1929 sau 1933, dacă e să mă bazez pe lucrările lui Manolescu, Rădulescu-Motru, care aveau o percepție corectă asupra țării ca o țară agrară cu o problemă agrară puternică. Iar această problemă s-a accentuat. Diferența de venit dintre România și oricare altă țară din Europa de Est este acum mai mare decât în 1933. Aceasta este o tragedie a Europei de Est. Scriu o carte despre asta. În 1860, diferența dintre Europa de Est și cea de Vest în termeni de venit pe cap de locuitor era doar de 100 la 66. În 1914 era mai mult de 100 la 42, în 1940 era de 100 la 39, acum este mai mult de 100 la 25. Așa că standardul de viață dintre țările europene vestice și cele estice este acum de patru ori mai mic. Si cu 100 de ani în urmă era doar de două ori.

traducere de  
Louis ULRICH

*Credeți că noi trebuie să reclădim o nouă societate, trebuie să inventăm prezentul, tradiția capitalismului? Avem nevoie de o nouă burghezie? Sînt atît de multe experiențe de care avem nevoie...*

Problema este că înțotdeauna așteptările populare în Europa de Est au fost așteptările intelectualilor formați la școala occidentală și, prin urmare, a existat înțotdeauna o incongruență între așteptări și structura economică de bază. Despre România, Dobrogeanu-Gherea a spus foarte frumos că "sîntem o țară de jobene și de opinci". Există un abis între formă și realitate, între așteptări politice și realități politice, între așteptări economice și realități economice. Dacă iei un taxi în București, aproape înțotdeauna șoferul te întrebă cîte luni de muncă îți trebuie ca să cumperi un Mercedes. Asemenea întrebări sunt total irelevante. Prăpastia dintre un Mercedes și structura economică, ca să folosești termeni marxiști, este enormă. Provocarea pentru politicienii democrați sau nedemocrați este să explice oamenilor că sunt necesare sacrificiul și austeroitatea. Iar aceasta este una dintre cele mai dificile sarcini în politică. Oamenii angrenați în politică tind să aibă un fel de miopia economică, chiar și în Statele Unite. Si aceasta este sarcina unui politician, în special a unui democrat.

*Ce credeți despre evoluția procesului democratic în țările est-europene? Credeți că următorii pași în istoria acestor țări vor reprezenta în mod necesar un regim democratic liberal?*

Eu nu cred în necesitatea istorică, aşa că nu este absolut sigur că aceste țări vor rămîne democratice. Nu este absolut sigur că vor reuși în această tentativă. Imaginea pe care o am eu asupra situației prezente este următoarea (și mă întorc la punctul de la care am pornit): trebuie să înțelegi politicele interne în contextul internațional. Multe lucruri depind mai puțin de indivizii normali decât de politicieni. □

# Operațiunea ProNATO

## – rețeta ProTV –

RADU DOBRESCU

*... televiziunea nu vorbește în fond decît despre un singur lucru: despre ea însăși*

D. SCHNEIDERMAN<sup>1</sup>

ProTV s-a impus ca prima televiziune cu aderătură comercială din România. Aceasta nu a împiedicat conjuncția, operată după o rețetă proprie, dintre exigențele economice stricto sensu și atribuțiile mai generale (mai "serioase") pe care orice mijloc media trebuie să și le asume – în primul rînd pe cele circumsrisce de rolul de mediator între diversele instanțe din spațiu și perspectiv democratic. De aceea, urmîndu-și consecvent propria logică imperialist-colonizatoare și conformîndu-se riguros autoerotizării narcisice care l-a consacrat ca specificitate televizivă (subscrisă și ea imperativelor comerciale), ProTV s-a întrebuințat la maximum pentru a se impune, de asemenea, și ca motor civic al spectrului televizual românesc, implicîndu-se în viața cetății (chiar dacă tot în maniera sa autoreferențială, autosedusă, automagnetizată etc.), nu numai reformulînd destinele (prin cîstigurile fabuloase ventilate cu ocazia concursurilor și loteriilor pro...), ci încercînd (pretinzînd) chiar să impulseze conduite sociale și să recalibreze cultura civic-politică românească.

Operațiunea ProNATO, ca cea mai amplă întreprindere de televiziune din istoria audio-vizualului din România, se înscrise și ea în aceeași logică, situîndu-se în punctul ideal de convergență dintre "evenimentul-sărbătoare ProTV", serioul "mesajului ProTV" și spectacolarul comercial inherent unor astfel de producții (amplificat de animația pur formală ca primă condiție a succesului televizual al unui mediu eminentemente "speed", cum este ProTV<sup>2</sup>). Noutate reconfirmînd în fond continuitatea unei viziuni și consecvența unui stil, făcînd semn înspre noutatea mai "adîncă" — fenomenul ProTV — de la care se revenind și al cărei maxim este de fapt. În ceea ce urmează "Operațiunea ProNATO" va fi analizată (implicit) prin raportare la ceea ce generic am putea numi rețeta ProTV: astfel, ea va fi tratată sub specia unui eveniment

niment ProTV, purtător al mesajului ProTV, făcînd posibilă o reformulare a rolului media în spațiu de joc democratic (dar nereușind să acopere cu dantela legitimării prin "serios" partea blestemată a spectacularului comercial).

### Evenimentul ProTV

*Dorim să facem din fiecare eveniment o sărbătoare.*

A. SIRBU

Parcă pentru a conjura medierea inerentă media (un eveniment nu poate fi decât calibrat ulterior de către informație, re-transmis, la limită transmis în direct, dar niciodată prescris realului), ProTV a dezvoltat deja o strategie informațională specifică, grefată pe imperativul categoric al presimțirii și auscultării neîncetate a realității (divinație?): dacă evenimentul "scapă" inevitabil, atunci esențial devine a fi măcar parte la eveniment (închirierea unui elicopter în prinderea unui fugă...) și, variantă radicală, a face eveniment (votul la ProTV, "Caravana ProTV", "Des-teaptă-te, Române" în noua formulă, "Operațiunea ProNATO"). Sub pretextul deontologic al informării i-media-te – minimum de mediere, transparență totală – risipa de mijloace și diseminarea generoasă de reporteri (vezi, mai ales, "Operațiunea...") nu fac decât să redubleze spectacolar spectaculosul ce se caută în eveniment, nu fac decât să imprime un caracter el însuși spectacolar anvelopei generale (mediul ProTV) devenite astfel izomorfă continutului pe care-l susține. Pe care-l susține, deci, suplimentar, și în ordinea spectacularului: astfel, la limită, orice eveniment la ProTV trebuie să se dizolve în metaevenimentul calibrării info a acestui eveniment de către ProTV (ca în cazul transmisiei în direct a zilei de vot). "Operațiunea ProNATO" este în acest sens cel mai strălucit(or) exemplu: evenimentul trece, în ordinea preeminenței televizuale, pe un plan secund în raport cu spectaculoasa desfășurare de forțe a tehnicilor vizînd să-l facă acce-

sibil informațional și să-i conjure "sărăcia" dinamică și tinde, la limită, să dispară îngropat sub transparența mediului însuși. În această absorbție a evenimentului de către mediul care-l produce — în dublu sens: al facerii vizibile (etimologic: pro-ducere) și al facerii posibile (vehiculare informațională) — mediul însuși face eveniment, atunci cînd nu-l face la propriu, cînd nu-l produce în sens literal: votul la ProTV, cartea poștală ProNATO etc.

**Autoseducție:** informația la ProTV va celebra performanța propriilor rețele informaționale ale ProTV (evenimentele nu contează astă pentru ele însă, cît pentru rapiditatea și fidelitatea cu care au fost transmise, cît pentru succesul operațional — spectacolar — al mediului ProTV); evenimentul la ProTV va deveni eveniment (al) ProTV și deci o sărbătoare (a) ProTV. Și această resorbție ludică a evenimentului (de către mediul care-l produce) se-duce.

**Autoreferențialitate:** *nu se transmite evenimentul "zi de vot", ci transmiterea acestuia de către ProTV (și aceasta deturmează subtil evenimentul, îl prelungescă, îi absoarbe energia, îl dublează și-l acoperă sub pretext că-l susține și, la limită, face eveniment), alternată cu votul la ProTV (și aceasta chiar face eveniment, literal).*

Dacă animația pur formală este principiul de funcționare în regim accelerat al celei mai pure televiziuni din România (B. Ghiu: "ProTV = pro TV"), televiziune purificată în primul rînd prin resorbția ludică a sensului — astfel că el nu mai frînează accelerata teleparticulelor, ca în cazul TVR, televiziune grea de sens: "Noi facem cultură, domnule, nu..." (I. Sava) —, purificare operată deci prin evacuarea sau absorția sensului însuși de către spectacularul care-l însoțește peste tot la ProTV — *make carnival, not sense: totul e show, de la Știri (+ un altfel de jurnal)* —, Vremea (premiată la Mediafest '96 ca emisiune de divertisment), pînă la emisiunile grele, serioase, care nu sunt mai puțin niște minispectacole<sup>3</sup> (vezi cel mai recent exemplu, carnavalul vizitei istorice a V.I.P.-ului Bill Clinton!) — atunci a face eveniment, în dublu sens pe care l-am sugerat, și la rîndu-i o formulă spectaculoasă de a răspunde exigenței spectacularului. În acest sens va exista mereu un spectacular de rezerva — însăși acțiunea ProTV (transmisii în direct, sateliți, elicoptere, concursuri etc.) — care va suplini eventuala carență spectaculară a evenimentului. Evenimentul-sărbătoare-spectacol ProTV: 2, 16 iunie '96, teletonul Bobîlna, jocul cu aprinsul luminilor prin Dristor, Tra-

tul cu Ungaria, Caravana ProTV, 3, 17 noiembrie, 1 decembrie, Deșteaptă-te, Române (noua formulă, cu public și jurii), Generația Pro<sup>4</sup>, Operațiunea ProNATO, Un american la București...

### ProTV, Tocqueville și noi

*Les sentiments et les idées ne se renouvellent, le cœur ne s'agrandit et l'esprit humain ne se développe que par l'action réciproque des hommes, les uns sur les autres... J'ai fait voir que cette action est presque inexiste dans les pays démocratiques (de l'Europe). Il faut, donc, l'y créer artificiellement.*

TOCQUEVILLE<sup>5</sup>

Și, totuși, ProTV a fost singura televiziune din România care a articulat de-a lungul timpului un "mesaj" coerent, centrat pe valorile culturii participative. Sigur, el s-a coagulat în principal din grija de a legitima și a acoperi în "aurul" seriosului și al sensului carnavalul perpetuu ProTV și miza esențialmente comercială a implicării ProTV în "polis" (ca în cazul "Operațiunii ProNATO"). A fi activ, a fi activ civic, a fi alături — aceștia ar fi cei trei vectori ai mesajului ProTV, astă cît a transpărat de-a lungul promo-urilor pentru concursuri, loterii, votări, vizite istorice (evenimente ProTV) și, mai ales, de-a lungul acrobațiilor discursivee ale realizatorului Mihai Tatulici.

a) 25 iunie 1996, "Deșteaptă-te, Române". A lupta împotriva pasivității, a substitu psihologiei de "loser" a românului una centrată pe "cîștigă încrederea că pot cîștiga" (A. Sîrbu) — acesta ar fi "secretul sistemei de concursuri a ProTV" (M. Tatulici). Astfel, "te uiți și cîștigi", celebrul slogan publicitar, își găsește termenul lipsă în fericita formulă a unuia dintre invitați: "te uiți, te bagi și cîștigi". A fi activ, a se implica pur și simplu — care devine, la limită, chiar mai important decă "a fi frumos sau intelligent" (M. Tatulici) — iata noua valoare-virtute pe care concursurile ProTV, prin turul de forță intelectual al moderatorului, pretind s-o cultive și s-o inducă într-un corp social care se masifică (vezi alegerile din 2 iunie). Animăție pură vizînd tonusul reacțional al cetățenilor telespectatori; sănaj la erecție civică permanentă prin intermediul unui mediu prin excelенță cold-pasiv; interactivitate urmărind să-i inițieze pe români în arta participării și să-i obișnuiască să se implice în treburile cetății, să se bage, să fie activi și să nu mai aștepte...

"să le pice din cer" (M. Tatulici). Toți putem fi salvați, numai să fim activi — acesta ar fi mesajul servit în emisiunea lui Tatulici din 25 iunie '96, discurs care conține, *in nuce*, cheia simulărilor viitoare. Și, mondializînd puțin: "doresc poporului român să cîștige toate concursurile acestui sfîrșit de mileniu". Istoria devine concurs (n-am ieșit după 1989 dintr-un "concurs de împrejurări nefavorabil"?), viața însăși nu mai poate fi gîndită decăt ca, scuzăți, concurs.

Așadar, milioanele, apartamentele și televizoarele n-au fost cîtuși de puțin adevărata miză a jocului-concurs perpetuu ProTV, nici măcar instrumente pentru a recompensa obediene și fidelitatea telespectatorilor proprii ("ne culcăm cu ProTV, ne trezim cu ProTV", declară o cîștigătoare), pentru a le suspenda facultatea critică ("a-i duce cu zăhărelul", N. Manolescu, 2 iunie '96, la ProTV!) sau, mai radical, pentru a scufunda în autoreferențialitate o televiziune care nu se mai mulțumește cu a fi doar disponibilă într-o gamă, ci cere chiar, pe alocuri strident, a fi investită teleshibidinal. Nu, nimic din toate acestea: totul nu e decăt o mereu reluată minirepetiție pentru o "new society" pe care ProTV, prin vocea profetică a lui Tatulici, vrea s-o instaureze ("artificial") pe plăuirile mioritice. Așadar, dacă au fost și bani la mijloc, să nu ne lăsăm înselați: ei n-au fost acolo decăt pentru a face posibil și a răsplăti în același timp momentul activ ce scîpește pe distanță de la o pasivitate (te uiți) la alta (cîștigă): te bagi. *Double bind* care motivează și recompensează apoi motivația de el indusă sau, mai degrabă, receptivitatea fondului întunecat (a fi activ în general) pe care aceasta s-a grefat... Și care face ca întrebarea "dacă cei care au cîștigat aveau într-adevăr nevoie de acest cîștig" (M. Tatulici) să nu mai pară absurdă și să nu mai trimită înspre o inutilitate tautologică: atunci cînd nici nevoia, nici eventualul cîștig nu mai determină motivational participarea la concurs, e absolut normal logic să verifici dacă cei care au cîștigat, împinși de impetuozitatea lui "a fi activ", aveau într-adevar nevoie de acest cîștig. Preeminenta forță a lui "a fi activ" trasează astfel discursului legitimant o margine care-l contrazice: cuplajul eludatorilor (nevoie-cîștig) nu poate fi decăt unul riguros fericit. Ești activ șiindcă ai nevoi, ești activ de nevoie, ești activat de-o miză, dar numai pe un fond difuz de nevoie generalizată, fond care iese cu astă mai clar la suprafață cu cît pulsunea ludică — alternativa nevoii, la nevoie — cunoaște și ea o ocultare sistematică în amintitul discurs. *Nevoia nu mai fondează* — ea se regăsește oare-

cum la sfîrșit ca instrument de sondare a bunătății Dumnezeului care a realizat conexiuni "întîmplător" fericite sau poate a ProTV însuși care, ca și Dumnezeu după facerea lumii, realizează că aceasta (sistema de concursuri) e bună (e sensul intervenției lui A. Sîrbu din 7 iulie '96). *Cîștigul nu mai incită* — el răsplătește momentul "te bagi" și fondul "a fi activ" în general, fond care pulsează astfel oarecum în gol (sau înspre un corelat obiectual difuz care nu e "agățat" decăt pentru a umple cu un conținut matricea, forma pură a activității). *Ludicul nu mai provoacă* — a fi activ e un merit prea înalt ca să te mai joci cu el, participanții nu sunt angajați într-o relație-duel cu propriul destin, pe care l-ar provoca, cu care s-ar juca: concursul, prea serios pentru a mai fi un joc, se apropie de examen, ludicul dispără în disciplinar.

"Viața ca, scuzăți, concurs" cunoaște decă în discursul tatulician, pe lîngă ocultarea sistematică a dubletului "nevoie-cîștig" la umbra soarelui "a fi activ", o alta, nu mai puțin sistematică, a seriei "dar-Dumnezeu-hazard-loterie-alea-noroc" căreia îi substituie una a seriosului, axată pe "concurs-merit-luptă-implicare-activitate-cunoaștere". Situat undeva între ludic și disciplinar, concursul tele trebuie să-și păstreze această ambiguitate a lui "undeva întră". Cu atât mai mult cu cît examenul înspre care e obligat să tinda n-ar fi decăt forma de sondare a dinamismului telespectatorilor proprii, oglinda activării lor televizuale, iar disciplina la care s-ar susține examen, nimic altceva decăt radio-, pardon, tele-activitatea fidelilor proprii. Cu atât mai mult cu cît cunoașterea pe care s-ar fonda n-ar fi nimic altceva decăt cunoașterea aprofundată a programelor ProTV, iar meritul prin care s-ar legitima — nici mai mult nici mai puțin decăt meritul de a fi activ, activat, branșat, conectat ProTV (pe bună dreptate: "un nou stil de viață"). Pe scurt: o dantelă ideologică ce nu ține, prea îmbibată cu motive "înalt-demagogic civice" (A. Sîrbu, 7 iulie '96) să nu se destrame.

b) Prin "Caravana ProTV" Tatulici a realizat conjuncția fericită dintre evenimentul-sărbătoare-spectacol ProTV (a face eveniment) și concursul ProTV (în vizuirea pe care tocmai am schițat-o). O dublă rețetă decă pentru acest veritabil spectacol civic: eveniment ProTV (absorbție a evenimentului de către mediul care face, astfel, el, eveniment), dar și concurs "tatulician" (a fi activ). O realizare totală, care face să palească retrospectiv umilul teleton Bobîlna sau cursiunile colonizatoare prin București.

Dincolo de exigențele intrinseci mediului care o face posibilă (spectacular formal, animație) și de cele, conexe, care au consacrat ProTV drept cea mai narcisică televiziune din România (autoreferențialitate, autofascinație „, autoafectare), caravana străbate țara în principal pentru a lubrifica un canal de transmisie blocat, pentru a reîncărzi un corp social care se răcește sau, mai degrabă, pentru a reface (și a face să meargă) un circuit care n-a funcționat poate niciodată: acela, fundamental pentru orice democrație, al dialogului între reprezentanții și reprezentanții locali. Nu alta e logica *show-ului*: spectrul politic e pe scenă (literal), în timp ce electoratul care l-a ales ocupă sala. Dacă rolul *media* este de a media între diversele instanțe democratice, făcându-le posibil, mai general, dialogul, ProTV supralicitează și aici, asumându-și acest rol în direct, literal și ca atare. El nu mai face posibil dialogul cererii sociale cu oferta politică, nu-l mai (inter)mediază, îl realizează pur și simplu, în sens literal (facere miniaturizantă de exhibit ca model), dar și în sens continuu, *real*-izându-l (făcându-l din ce în ce mai „real”, „creându-l artificial” — vezi *motto-ul*). Interactivitate. Ceea ce autorizează, legitimează și acoperă parțial o astfel de punere în scenă redublând-o pe cea, „originară”, intrinsecă spațiului perspectiv democratic, nu poate fi, cum era și de așteptat, decât un... concurs, un concurs al cărui scop principal este de a decerna premiul celei mai bune întrebări venite din partea poporului-public și adresată actorilor de pe „scena politică”. Actori care trebuie, de asemenea, să joace și rolul juriului: ei sunt cei care aleg întrebarea cîștigătoare chiar dacă, pentru cea mai mare parte a timpului, aceasta e îndreptată împotriva lor (ei trebuie deci, în plus, să simuleze *fair-play-ul*, responsabilitatea propriilor greșeli eventuale — altfel riscă să fie sancționați de o sală automagnetizată spectacular și ale cărei reacții sunt, din păcate, eminentamente... de masă). Reprezentarea, reprezentată la rîndu-i printr-o punere în scenă de gradul doi, se repliază asupra sieși sub specia unei pure reprezentări. Se autosemnifică. Contractul de delegare se resoarbe în contactul spectacular — pură funcționare fatică a jocului democratic: iată, se dialoghează, se ia cu adevărat contact, circuitul integrat democratic funcționează... Pe scurt: o punere în scenă suplimentară (spațiere simbolică, instanțe re-semnificînd punerea în perspectivă democratică) refăcînd în miniatură, re-reprezentînd spațiul democratic al reprezentării.

Dar dincolo de spectacolul politic propriu-zis (reprezentare reprezentînd reprezentarea), ceea ce este încă și mai interesant este spectacolul civic care este realizat corelativ, modalitățile prin care se operează punerea... în sală a energiilor civice și modelele după care se efectuează simularea dialogului aferentă. Căci, dincolo sau dincoace de concursul expres și vizibil, există un altul, care-l dublează în ascuns și-i absoarbe întreaga energie spectaculară: concursul civismului, unde adevăratul merit care este răsplătit este tocmai acela de a fi interesat, activat civic, branșat/conectat la fluxurile de problematicitate ce străbat spațiul de joc democratic (conflictualitate instituționalizată), concurs în care singura virtute susceptibilă de a aduce cîștigul este tocmai cea circumscrisă de „a fi activ, a se implica, a participa” (sigur, formal, spectacular, simbolic, de-a lungul unui mediu *cold/pasiv* — puțin conțează, o dată furnizat modelul de simulare). Imperativele poveștii de legitimare și indicațiile scenice ale scenariului oficial adiacent<sup>7</sup> — „trebuie să fii interesat, aceasta te privește și pe tine, participă, implică-te”, „asumă-ți responsabilitatea de a-ți exprima propria opinie” (ca în promo-ul pentru ProNATO!) — devin, prin simularea care le activează și le pune nu atât în scenă cît în sală, în sfîrșit operaționale. Mai vechiul și prea discursivul „a fi activ” este acum revalorizat și pus efectiv la lucru (ca operator scenic) în formula lui „a fi activ civic”. Singurul indice (selectat de *show*) pentru acest nou merit — a avea întrebări, a face probă interesului, a participa pur și simplu. Apoteoza finală: „arătați țării întregi cîți dintre voi ar mai fi avut întrebări de pus”; camera încadrează o sală întreagă cu mîna ridicată. Civism: de arătat, de exhibit ca exotism (pe bună dreptate), de pro-dus, de pus în scenă și în sală, de simulat.<sup>8</sup>

Și încă: adevărații cîștigători n-au fost tocmai aceia care, probabil la indicația realizatorului, au insistat obsesiv în a afirma că nu premiul — un milion — a fost cel care a determinat motivațional participarea la concurs — o mai veche regularitate discursivă a lui Tatulici? Sau, dacă nu adevărații cîștigători, cel puțin adevărații concurenți n-au fost tocmai aceia care s-au încăpăținat să candideze în afara concursului, împinsă de imperativitatea întrebării fierbinți pe care o aveau de pus? Împlinire obligatorie a spectacolului civic: cea mai mare parte a cîștigătorilor a renunțat la premiu — nu erau ei „prea activi” pentru a se opri asupra unui biet corelat obiectual al pulsunii care i-a determinat să se implice și să participe?; nu erau ei „prea interesați” pentru a accepta un premiu derizorius venind să

recompenseze ceea ce ei nu făcuseră decât supunîndu-se impetuozității „datoriei civice” pe care o aveau natural plantată în conștiința lor? — donîndu-l, în aplauzele salii, consilului local... (O aceeași atribuire forțată de sens, o aceeași „încăpăținare” complice de a persista în serios, și în cazul „Operațiunii...”: „delegația” ProTV declară că va pleca la Madrid pentru „a-i convinge pe occidentali” — cînd ea nu face în fond decât să se supună codului limbajului simulării și exigențelor intrinseci efortului de legitimare (acoperire) a mizei esențialmente comerciale a carnavalului ProNATO (vezi, ca punct culminant al acestei adeverințe obstinate la fabula impusă, rugăciunea colectivă a „întoarcerii cu față spre Vest”).

În această a doua perspectivă — a spectacolului civic — oferta politică nu s-a autoreprezentat pe scenă decât pentru a închide circuitul civismului și a tine oglinda sălii. De unde, constatarea banală că nu s-au pus întrebări pentru a se găsi răspunsuri și nu s-au ridicat probleme pentru a selecta, împreună, soluții, ci pur și simplu pentru a pune întrebări și a ridica probleme. Pentru a face astfel semn înspire noua virtute — a fi activ civic —, a o semnalat ca model comportamental și a o semnaliza spectacular. Retorismul întrebărilor depune mărturie în acest sens — „cum credeți că am mai putută încă să...?” —, retorism aproape obligatoriu, impus de imperativile spectacularare intrinseci mediului, precum și de modul esențialmente de masă în care sala a digerat spectacolul pe care și-l oferea sieși. De aici, spectrul limitat în care criteriile jurului puteau, în general, să se inscrie: cele mai bune întrebări pe care acesta le-a selectat nu puteau fi decât cele care au extortat maximum de aplauze... Aceasta ar fi *partea blesmată* a spectacolarului care deturnează seriosul mesajului, contrazicînd, prin simpla sa prezență, lectia care se încercă a fi servită (ca în cazul „Operațiunii...” unde promo-urile pentru loteria „Cărții poștale ProNATO” coexistă, neproblematic, cu cele serioase, legitimante, ale asumării responsabilității exprimării propriei opinii: „părarea ta contează” etc.).

Dincolo de instanțierea constitutivă — punere în sală a socialului, punere în/pe scenă a politicului, punere în perspectivă a spațiului democratic — și de dedublarea perspectivă — reprezentare a reprezentării, autoreferențialitatea miniaturizată în care rolul însuși al *media* este implicit semnificat (nu constituie ProTV un fel de anvelopă generală a dialogului?) — adevărată mîză a spectacolului (dincolo, iarăși, de cea politică, pe care nu o vom discuta aici) este strîns legată de si-

mularea dialogului, simulare de laborator, „științifică”, în măsură să ofere marele model al oricărui dialog ulterior și înțîlnind prescriptivul din *motto*: „il faut, donc, l'y créer artificiellement”. Spectacol în același timp straniu și normal pentru o societate marcată, la nivelul reprezentărilor civico-politice și al regularităților comportamentale, de pasivitate (de masă), distanță, in-diferență. Straniu, deoarece cultura politică românească este departe de a se identifica în el. Normal, fiindcă tocmai pe acest fond el devine necesar și benefic.

c) „A fi alături” („Români pentru Români”) este perfectă continuare a mesajului pe care l-am schițat pînă acum, fiindu-i împlinirea teatrală. Nu se pot măsura efectele reale ale unui astfel de simulări (științifice, de laborator mediatic, tocquevilliene) și nici indică modalitățile efective prin care aceasta ar putea să infuzeze un corp social incapabil de agregare comunitară minimală și străbătut de „individualism dependent”<sup>9</sup>. Ceea ce nu exclude, totuși, pe lîngă ajutorul în scop publicitar, unul, real, fie el mai degrabă creștin-ortodox decât rational-comunitar.

### Media = a media

Esența *media* este, așa cum o indică și numele, de a *media*. Vocația *media* este prin excelență una de *intermediar*, iar obsesia care o bîntuie este ceea a *imediatului*.

a) A *media* lumina care ne parvîne de la evenimente, făcîndu-ni-le pe toate nu atât „simultan” prezente și accesibile, cît, mai ales, suportabile zoile „monstruozitatea” lor (emoție maximă) este atenuată de chiar incandescența cerului informațional pe care apar, spațiu (a)menajat atât de „formele *apriori*” *media* — ramă, cadru, serialitate (B. Ghîu) —, forme menite, printre altele, să ne menajeze la umbra familiarului, cît și de exigente de ritm — animație, acceleratie, frecvență — avînd, la limită, ca efect secundar imposibilitatea articulării unui timp critic digestiv al „privirii” (reflexivitate zero). Nici o grevă a evenimentelor n-ar mai putea deruata dinamica propriei informației, rata evenimentială obligatorie: bombardament ambiental... „en douceur”. Domesticire, obnubilare, disuadare etc. — deși critice, temele analizei asupra *media* întrețin și perpetuează, neatacînd-o, iluzia radicală a reflectării realității de către *media*, reconfortînd-o astfel pe aceasta în pretenția ei de a oglindî cît mai fidel o realitate înnebunită care nu încetează a ne tot trimite, ob-

sesiv, probele existenței sale. Or, tocmai, realul nu "secretează" de la sine evenimente cît *media* îl smulge: *media* este cea care produce evenimentele pe care le vehiculează și ventilează apoi, pios, ca reflectare pasivă a realității, ca realul însuși, pe care le produce nu numai în sensul clasic (etimologic) al facerii vizibile, al aducerii la lumină, la lumina opiniei publice, ci și, mai ales, al calibrării info propriu-zise, al decupării, organizării și facerii posibile în general; pe care le produce, la limită, literal, provocîndu-le, fabricîndu-le, făcîndu-le pur și simplu întru gloria mediului însuși care face, astfel, el, eveniment: vezi evenimentul-sărbătoare-spectacol ProTV. A intermedia deci raportul cu realul căruia i se substituie.

b) A media, apoi, între instanțele spațiului perspectiv democratic, a intermedia între clasa politică și societatea civilă, a capătă fidel fluxurile ultimeia și a le trimite "sus", la "centru", în "sferea politicii", dar și a infiltra, prin mișcarea inversă, corpul poros al socialului cu politic, suprasaturîndu-l cu mesajele acestuia, pe scurt, a ține amândurora oglinda după modelul economic al cererii și ofertei, amenajîndu-le posibilitatea unei identități fericite. A intermedia deci între corpul politic și cel social, făcînd posibile, sub exigența transparenței, "prezența la sine" a fiecaruia dintre ele și reflectarea acesteia în "sinele" celuilalt, electrizînd, după rețete proprii, corpul social, focalizîndu-i energiile cu efecte deloc neglijabile, aplicînd, la nevoie, electroșocuri mediatice corpului politic, aducînd eterogeneitatele conflictuale din sînul socialului dacă nu la un "sine social prezent imediat sieși", în plină posesie de sine și stăpîn pe voința sa (Rousseau via Gauchet), cel puțin la o "subiectivitate socială relatională" (și nu substanțială), ale cărei linii de forță majore *media* le prelungește în cîmpul politicului și invers, supraveghînd conformitatea conflictului ofertelor politice la harta dispunerii antagonice a cererilor sociale.

Specificul rețetei ProTV consistă tocmai în a deplasa aceste două atribuții esențiale înspre definiția lor literală, înscriindu-le pe o spirală suplimentară, unde devin posibile, de asemenea, o preluare metadiscursivă "involuntară" și o capturare autoreferențială implicită: ProTV nu mai mediază, "pasiv", raportul dintre subiectul tele-spectator și obiectul tele-vizat<sup>10</sup>, face pur și simplu eveniment (transmisie autoreferențială care detornează privirea de la obiectul oglindit la fidelitatea oglindirii, de la real la spectacolul mediatic al acestuia, de la evenimentul propriu-zis la succesul

televizual al unui mediu autosedus), atunci cînd nu-l face la propriu, cînd nu fabrică realul pe care ar trebui să-l reflecteze (evenimentul ProTV); ProTV nu mai face posibil-vizibil (mediatizare) dialogul socialului cu politicul, îl face pur și simplu, mediindu-l, dar în direct, ca atare, literal, prin intermediul unei reprezentări pedagogice în care chiar rolul *media* este implicit semnificat și făcut vizibil (Caravana ProTV, de exemplu); "Operațiunea ProNATO" se supune și ea acelorii duble exigențe: suprapunîndu-se peste "epicul" unei deveniri (procesul decizional NATO), îl contrasemnează, și-l însușește și-i aplică marca "Pro", făcînd astfel eveniment (în dublul sens); ea nu mai oglindesc, pasiv, aggregarea comunitară în jurul unui proiect comun, ci o realizează la propriu (la umbra imperativelor scenariului oficial și ale mesajului ProTV) sub forma unui inutil "referendum" mediatic. □

NOTE:

1. Interviu realizat de Bogdan Ghiu în *Dilema*.
2. Mai puțin tributar sensului cît spectacularului, ProTV este, structural vorbind, un adevarat accelerator de televapori. E ceva ce-ți stopează euforia tactilă a schimbării somnambulice a canalului și te reține în fața televizorului branșat pe ProTV, dincolo sau dincoace de "conținutul" emisiunilor: emisia în curent continuu, ritmul accelerat, dinamismul formal, hiperventilația "tele". Căci soluția și microrevoluția ProTV sunt înainte de toate structurale și consistă tocmai în a intensifica fluxul de imagini-mesaje sub forma unui minibombardament infovizual, în a isteriza procesiunea televaporiștilor și în a injecta un plus de viteză – corelat în formă al goanei după senzațional în conținut, ambele fiind tot atâtia "instrumente-efecte" ale spectacularului –, impunînd un ritm alert nu numai feeriei imaginilor, genericelor sau derulării unităților de emisie, nu numai mesajului miniaturizat sub formă de pastile, ci chiar și cadenței cuvintelor (de urmărit diferența pneumatologică dintre Jurnalul TVR și Știrile ProTV). Tahicardia ProTV. Animație pur formală.
3. Titrarea evenimentului sub formă de "pastile" hajoase la info-show-ul Știrilor, existența Știrilor de la ora 18.30 (tease curat, o nouătate în România, la vremea respectivă) sau organizarea campaniei electorale sub formă de "mini-spectacole" (A. Sîrbu) se revendică de la același proces de "devenire spectacol a lumii". "Eu țin ca telespectatorul să participe la jurnal, să-i creez acea senzație pe care fiecare o are cînd urmărește un film de superaționare, cînd stă lipit de scaun și n-ar face nici o mișcare de teamă să

nu piardă următoarea secvență. Noi nu oferim doar informație, oferim și o stare de spirit." (A. Neagu, ProTV).

4. Generația Pro care, cum penibil s-a putut constata, nu are nici un mesaj de transmis, nici o diferență de afișat, nici un semn de semnalizat atât cele decupate de sigla "Pro". Autoafectare pură: mediu ProTV se electrizează de propria-i existență, se "infioră" de propriu-i dinamism, se autoinduce "electromagnetic" și-i aplică sieși marca "Pro": Pro-ProTV. Și aceasta electrizează, dinamizează, magnetizează... "numai la ProTV".
5. Alexis de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique*, Paris, Librairie Philosophique J. Vrin, 1990.
6. Autofascinație: care fascinează. Căci dacă ProTV fascinează o face tocmai fiindcă se prezintă, înainte de toate, ca deja autofascinat, știind să lase impresia unei încîntări de sine și autovrajiri continue. ProTV seduce în primul rînd prin teleundă narcisică (trucată, operațională, simulată din rațiuni comerciale de incitare-solicitare-solicitudine publicitară, ea nu este mai puțin un arhaism eficient) și se comportă în spațiul media exact ca stripeusa în spațiul scenic libidinal: în ambele cazuri, o aceeași incantație în oglinda. (Cum ai putea să nu fii fascinat cînd ea se arată atât de încîntărată de sine? Dublă simulare înscrisă în chiar structura unui show care nu are cum să nu reușească...).
7. Scenariul oficial ar fi succedaneul postmodern al "povestii de legitimare" (F. Lyotard), varianta sa operațională centrată pe modelul economic al cererii (sociale) și ofertei (politice). Mișcarea esențială a acestei transcrieri în termeni economici a formulei specifice de legitimare este tocmai de a redubla existența printr-o cerere care s-o facă necesară ca ofertă, ca "structure d'accueil" a unei dorințe, ca răspuns la o întrebare în așteptare.
8. Pentru o societate incapabilă de solidaritate minimală și scufundată în pasivitate distanțată, regulile jocului democratic, indicațiile scenice ale scenariului oficial (participare, implicare), precum și codajul aferent al dialogului rămân esențialmente de învățat.
9. D. Barbu, "De la autarhie la individualism", *Dilema*.
10. Studiul acestui raport ar reveni unei "analitici a finitudinii mediatici", adevarată revoluție... (tele)kantiană: lumea a devenit deja de negîndit în afara experienței mediatici – realul ținde deja să dispară sub țesutul mediatic supraadăugat, formele și formulele de calibrare subiectivă a lumii tind să se resarcă în protezele specifice, mediatic.

**RADU DOBRESCU** – graduated this year from the Faculty of Political Science and Public Administration, University of Bucharest.

SORIN ANTOHI  
AURELIAN CRĂIȚU  
(coordonatori)

*Dialog și libertate.*  
Eseuri în onoarea lui Mihai Șora  
Editura Nemira, București,  
1997, pag. 332.

Editorii acestui *Festschrift* au dorit să compenseze lipsa abordărilor sistematice ale operei filosofului Mihai Șora, care debutează, în 1947, la editura pariziană Gallimard, cu volumul *Du Dialogue intérieur. Fragment d'une Anthropologie Métaphysique*, carte prejudecată de Emmanuel Mounier, Emile Brehier, Jacques Maritain. Împlinirea de către Mihai Șora a vîrstei de 80 de ani a fost pretextul pentru editarea unui volum eterogen, inegal ca valoare, dar care cuprinde cîteva texte valoroase. Cele mai interesante sunt, desigur, acele care se ocupă de personalitatea exceptională a lui Șora, precum și de nucleele teoretice puternice ale creației sale filosofice (metafizica, ontologia, etica, teologia, logica, filosofia politică).

G.E. MOORE  
*Principia Ethica*  
traducere de Alin Zăbavă,  
postfață de Dan Pavel,  
editura D.U. Style, CEU Press,  
București, 1997, pag. 414.

"Principia Ethica este cartea care a inaugurat curentul de gîndire cel mai influent din secolul XX, incluzînd sub diverse denumiri, cum ar fi

atomismul logic, pozitivismul logic, empirismul pragmatic, filosofia limbajului, o serie de puternici gînditori (Wittgenstein, Russell și, parțial, Whitehead, "cercul de la Viena", dintre care ii amintesc doar pe Rudolf Carnap, Willard von Orman Quine, Gilbert Ryle, John Austin, John Searle, Peter Strawson, Saul Kripke, Richard Hare etc.), grupați îndeobște sub denumirea generică de filosofie analitică".

(Dan Pavel)

Document

# Stenograma

**ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 29 noiembrie 1961**

(urmare din numărul trecut)

Tov. GHEORGHE-GHEORGIU-DEJ:

Aduceți-vă aminte, tovarăși, cind am ridicat chestiunea cu I. Chișinevski, după prima ședință a Biroului Informativ, cind V. Luca lăudă cuvîntul, după ce Ana în expunerea ei a căutat să identifice anumite stări de lucruri de la noi cu cele petrecute în Iugoslavia. V. Luca a venit și a lărgit și destul de grosolan, la un moment dat, dădea exemplul acesta cu brigadierii, cu forma aceasta de organizare. Aprecia aceasta ca o influență iugoslavă la noi.

Pe urmă se strigau la noi lozinci; poporul nostru este poet și în masă strigau oamenii: Gheorghiu-Dej a luptat, pacea ne-a asigurat. Sigur este o lozincă greșită. Un singur om nu poate apăra pacea.

Dar se pune întrebarea: Cum au ajuns lozincile acestea la mase? De ce n-a dat partidul lozinci care să fi fost îmbrățișate de mase? Ne înțâmpe în coada maselor? Facem numai constatări ce lozinci se strigă; dar cine a dat aceste lozinci? Dar de ce n-am dat lozinci potrivite, ca masele să le îmbrățișeze? Astă înseamnă că ne înțâmpe în coada maselor, o notă proastă pentru noi.

Având în vedere că în toată țara circulau despre Gheorghiu-Dej zvonuri că este titoist, că este arestat, alii ba că l-a și împușcat pe Gheorghiu-Dej. Am spus, dacă o să prelucrăm aşa cum propuneți voi, o să întărim și mai mult zvonurile. Activiștii din Comitetul Central întrebau: Dacă o să vină tov. Gheorghiu-Dej, o să aplaudăm? Pînă acolo au ajuns, aşa o stare de frică cuprinsese oamenii și toti se întrebau oare ce o fi? O fi ceva adevarat din toate astea?

Le-am atras atenția. Băgați de seamă, întîi de toate este vorba de Jugoslavia, de Partidul Comunist din Iugoslavia, de manifestările care au un anumit caracter. A fost mutat Biroul Informativ din Jugoslavia pentru că au început să-i urmărească și l-au adus în România și începem să identificăm în România stări de lucruri asemănătoare cu cele din Jugoslavia. Le-am spus să nu aruncăm plapuma pe foc pentru un păduche și să nu spunem că iată și pe noi ne-au murdărit porcii astia de iugoslavi. Brigăzile reprezentă o mișcare care cuprinde tineretul, pe care îl îndreptăm spre munca voluntară. Am adus exemplu cu subotnicele. Ce este

mai frumos decât să îndreptăm tineretul spre obiective din acestea. De ce să nu folosim aceasta, numai pentru că folosește și Jugoslavia?

Și cu lozinca, mă rog. Eu consider că am face un prost serviciu partidului dacă am căuta cu tot din-dinsul să identificăm în România manifestări asemănătoare cu cele din Jugoslavia. Dacă este vorba să prelucrăm, să prelucrăm cu atenție, să nu ne compromitem partidul, să nu dăm apă la moara celor care aşteaptă asta.

Dacă o să venim cu asemenea exemple, i-am spus lui Vasile Luca, chiar se va spune că este ceva. Dacă consideră că acum este momentul să clarificăm injustețea acestor lozinci atunci să dăm și alte exemple. De exemplu lozinca: Ana, Luca și cu Dej bagă frica în burgezi. Dar se poate, trei oameni să bage groaza în burgezi? Bagă groaza în burgezi clasa muncitoare, bagă groaza în burgezi partidul nostru, toate forțele din țara noastră, linia noastră politică, combativitatea noastră, nu trei persoane.

Este justă această lozincă? Este tot atât de justă ca și cealaltă. Dacă dorîți să dați exemple, să dați și exemplul acesta. Sau cum se spunea: Luca cu banul, Gheorghiu-Dej cu planul. Adică Luca este cu banii statului, dar ce face el cu banii aceștia? și ce face Dej cu planul? Dați toate aceste exemple, pentru că altfel se va înțelege că toate aceste lucruri care se răspindesc corespund.

În sfîrșit a venit timpul să mergem la prelucrare. Au început să se propună fiecare. Luca, eu aş vrea să prelucrez cu membrii Comitetului Central și cu activul; Ana nu știu unde, I. Chișinevski eu aş vrea să prelucrez la CFR, la armată, la STB-iști. Se arunca în luptă ca un leu.

Cind am văzut situația asta, încotro bate vîntul, sigur că m-a mirat foarte tare și am spus, eu n-am să mă propun nicăieri, dacă o să propună cineva să mă duc undeva mă voi duce.

Luca s-a dus și a vorbit cum a vorbit și în Biroul Politic. Chișinevski mai țeapă. Cind s-a dus la CFR oamenii adunați se aşteptau să-l vadă pe Dej și cind colo vine Chișinevski. Aceasta a produs un zum-

zet. A început adunarea și el a început să prelucreze; avea niște conscente, nu scris și rezoluția Biroului Informativ, cu hîrtiule. Sigur putea să spună o mulțime de prostii. Tot vorbind, la un moment dat izbucnește masa: Gheorghiu-Dej, Gheorghiu-Dej, Gheorghiu-Dej. Astă ca o reacție la zvonurile care circulau. Dej se bucura de simpatie, se bucura de încredere, nu era doar aşa că a cultivat cineva un cult, dar oamenii îi simțeau pe conducători. Au început să strige: Gheorghiu-Dej, de se zgduia sala aceea. L-au întrerupt pe Chișinevski.

După ce s-au potolit, el zice. Ia să vedem acum, dacă am să strig Stalin, ia să vedem o să strigă tot aşa de tare cum ați strigat Gheorghiu-Dej. A fost odată un vuieț în sală, dar el începusă să strige Stalin, Stalin. S-a produs aşa o tacere în sală, după aceea un murmur puternic, dar el striga Stalin și atunci au început să strige și aceștia Stalin, Stalin, dar n-au strigat aşa de tare cum ceruse Chișinevski. Ca să vezi în ce situație mă punea Chișinevski. O situație foarte periculoasă. Ce i-a venit lui să spună: Ia să vedem dacă o să spun să strigăt Stalin tot aşa de tare o să strigăt. O provocare.

După ce termină de vorbit, dă cuvîntul cine se înscrie din sală. Eu am considerat și consider că nu întîmplător în sală a fost și un tovarăș finăr, care a condus un detașament de brigadieri cîndva în Jugoslavia în cadrul schimbului de brigăzi care se făcea în vremea aceea. A stat acolo vreo lună de zile. Cind s-a terminat să facă o adunare și acolo la această adunare conducătorul tineretului iugoslav de acolo a ținut o cuvîntare, a mulțumit acestora care au fost de la noi și a vorbit se vede despre Tito, încă la ai noștri, – eu aşa am dedus –, a creat părere: uite vorbește de Tito, dar de Dej nici nu a vorbit și atunci și-a luat acesta îndrăzneala să vorbească aşa. Ați vorbit aici despre tov. Tito, el nu este numai al vostru, este și al nostru. Interesant, deși simplist, acesta arăta și în forma aceasta simplistă că el este un lider internațional, aşa după cum tov. Dej nu este numai al nostru și este și al vostru.

Lucrurile acestea le cunoștea Chișinevski, s-a informat, să vezi că era conștientă acțiunea. Si atunci l-a invitat la această adunare și l-a pus pe listă acolo și a venit acesta la tribună și a luat cuvîntul. Nu știu dacă a fost stenografiat ce a spus acesta, dar sigur era un om pierdut. Cum era demascată conducerea Partidului Comunist Jugoslav și el a fost în Jugoslavia, omul se gîndeală, s-a frâmănat și sigur că a vorbit ca un nenorocit, foarte învolburat.

Cind să coboare de la tribună, Chișinevski îl oprește. Nu cumva dumneata ai fost în Jugoslavia în

cutare și cutare timp și ai condus un detașament de brigadieri și la adunarea de despărțire n-ai pus cam aşa chestiunea cu Tito, că Tito nu este numai al Jugoslaviei, este și al nostru, aşa cum Dej nu este numai al nostru și este și al vostru. Si adaugă el (Chișinevski) "constructiv": Ai vrut să faci aşa un schimb de conducători, noi să-l dăm pe Dej acolo și iugoslavii să-l dea pe Tito aici.

Seară au venit la mine cîteva grupe de c.f.r.-iști, să vadă ce este. Mi-au adus la cunoștință zvonurile acestea. Le-am reproșat că vin numai să-mi aducă la cunoștință și de ce nu iau poziție, că uite cum a pus chestiunea tov. I. Chișinevski. Să vezi ce interesant. Au reținut tot, și mi-au redat ce am găsit în stenogramă. Am spus: Nu ați înțeles voi bine, hai duceți-vă și fiți liniștiți.

Am cerut să mi se pună imediat la dispoziție stenograma de la Giulești și am cerut și stenograma de la adunarea cu activul, unde a prelucrat Luca. Într-adevăr Luca aşa a pus chestiunea cum a discutat și în Biroul Politic.

Cind am văzut stenograma, primul lucru pe care l-am făcut, m-am dus la Kaftarov.

Si acasă îmi spuneau copiii, ce se întîmplă că nu mai vin tovarășii la tine. Uite tov. Luca stă aici aproape și înainte venea și acum nu mai vine. Au observat și ei lucru acesta. Le-am spus că tovarășii au treabă. Nu, nu, dar înainte veneau, acum nu mai vin. Era o asemenea situație grea.

Si vorbesc cu Kaftarov și îi arăt uite ce s-a întîmplat. Înții de toate pe mine m-a surprins de unde a pornit, din ce izvoare această campanie, aceste zvonuri care făceau înconjurul întregii țări. Dacă ar fi cunoscut mica burghezie, căreia îi plac lucrurile senzaționale, calea-valea, dar a străbătut întregul partid, încep oamenii să se întrebe ce se întîmplă. I-am arătat cum am discutat în Biroul Politic, obiecțiile mele și uite cum a pus Chișinevski problema. Eu consider că este un lucru foarte grav, consider că este o acțiune antipartinică, o acțiune distructivă, care calcă în picioare cele mai elementare norme în relațiile dintre tovarăși. Ce i-am făcut eu acestui Chișinevski ca să se răzbune pe mine? Pentru ce?

Ah! pentru că l-am criticat? Adevarat l-am criticat. Am criticat foarte tare pe Luca, era președintele FND și Chișinevski era secretar general. I-am criticat că partidul era estompat, era înglobat în FND, se confundase cu FND-ul și atunci i-am criticat foarte tare și cu acea ocazie l-am luat și pe Chișinevski, care se ocupă cu probleme de cultură.

Noi aveam pe timpul acela cîteva gazete, care le mai țineam cu baloane de oxigen, prin intermediul cărora, folosind formele caracteristice unei gazete burgheze, strecuram anumite lucruri, făceam anumite incursioni, pentru a pune piedică unuia sau altuia dintr-o adversari politici.

În gazetele acestea independente o bună bucată de timp apărea Chișinevschi fotografiat în diferite ipostaze. Scris sus: "Un interviu al domnului Chișinevschi", "De vorbă cu dl.I.Chișinevschi", "Dl.I.Chișinevschi a spus..." și am întrebat atunci: dar cine este oare acest domn I.Chișinevschi care dă interviu la gazete, de cînd și-a luat el îndrăzneala să folosească aceste gazete pentru scopuri personale. Este cea mai mare porcărie și o face încă cu banii partidului. Legat de critica aceea fundamentată la adresa activității lui Luca și Chișinevschi, a făcut să estompeze partidul, să se tîrască în coadă. Acolo făcuse rău un centru. Foarte caracteristic. Trebuie să existe ceva material în legătură cu asta.

Atunci am spus, pentru asta te răzbuni. Adevarat am fost în critică în anumită măsură răutăios, tăios, a fost o ironie dureroasă la adresa lui, dar ce să fac? Asta era situația. Poate am greșit. Desigur trebuia să folosesc o manieră mai dulceagă, să nu se supere, să rotunjesc colțurile criticii. Aceasta nu era ca Luca.

El îmi amintește de un cîine pe care l-am avut. Aveam un cîine ciobănesc, care nu a lătrat niciodată. Au venit odată cîțiva tovarăși la mine și acest cîine care nu a lătrat pînă atunci, nu ștui ce s-a întîmplat, că s-a ridicat de jos și a apucat pe unul de picior.

Uite așa a făcut I.Chișinevschi. Acesta n-a lătrat cum a făcut Luca, el a mușcat de odată. De astă m-a surprins de ce a făcut el lucrul acesta, în public să pună chestiunea la adunare.

I-am zis lui Ana: Te rog să fii cu mine de acord, mîine convoc ședința Biroului Politic, vreau să pun în toată amploarea toate problemele acestea. Consider aceasta ca o provocare și am să cer măsuri statutare împotriva lui I.Chișinevschi. Cînd m-am referit la aceste zvonuri, ea spunea să dăm o dezmințire. Cum să dăm odezmințire, abia aprindem și mai tare focul.

Întrucît seara urma să prelucreze Chișinevschi din nou la STB am pus să mi se raporteze momentul cînd va începe ședința. Eu vroiam să aud cu urechile mele și mi s-a adus la cunoștință că se pregătește să ia cuvîntul. M-am dus acolo. Era plină hala de oameni. Cînd m-au văzut au început să strige și m-am dus pe scenă. Erau acolo cei care organizaseră și I.Chișinevschi. Am dat bună seara, noroc tovarăși, am dat mîna cu el: noroc Ioșca. El era alb, zic să știi că acesta și te

ceva, i-a spus Ana. Eu i-am atras atenția lui Ana să nu-i spună nimic. S-a văzut clar că el știa.

Vine cu niște hîrtiute acolo cu însemnări despre ce voia să spună: tovarășe Gheorghiu aș vrea să arăt ce am să spun aici. Dar de ce să-mi arăti, ai mai prelucrat, dă-i drumul, dă-i drumul.

Eu îmi ziceam așa... A fost de fapt o naivitate. Aveam de gînd că dacă măcar cît de puțin ar fi pus din problemele ce a pus la Giulești, să-l fi demascat chiar acolo, l-aș fi făcut una cu pămîntul. Eram hotărît să-l atac deschis și public. Înini părea așa de rău că nu-mi ieșea la socoteală. Eu i-aș fi amintit chestiunea dela Giulești înainte de a discuta chiar în Biroul Politic. Dacă tu ești loial, uite așa de loial sănătă și eu, folosești tribuna și pui problema fără să clarifici lucrurile în cadrul organului.

A ținut cea mai grejoasă expunere din cîte am auzit, mă gîndeam chiar și cea din plenară, cînd s-a discutat cazul lui. Atât a vorbit de Dej că și se făcea greață, crezînd că toate acestea o să mă facă să fiu mai înțelegător.

După aceea am ținut ședința în Biroul Politic, am făcut acea expunere care o cunosc tovarășii. Am amintit cum s-a prelucrat înainte în Biroul Politic și cum nu s-a respectat, cum nu s-au dat exemplele acelea. A început Chișinevschi acolo că a fost un lapsus. Am spus: tu vorbești de lapsus. Că a fost o scăpare, că s-a fîsticit.

El nu nega, dar căuta să se justifice, să se apere în felul acesta. Dar eu întreb: de ce ai procedat așa? Ai vrut să te răzbuni? Si i-am reamintit cu critica aceea la adresa activității lui în cadrul FND. Te-ai gîndit că și-a venit acum momentul? Cunoști și tu tot așa de bine ce atmosferă s-a creat în țară cu zvonurile privitoare la Dej. I-am amintit zvonul acela că lui Dej îi plac blocurile și bloculetele.

Și atunci am făcut ce n-a făcut nici un om politic din România, am dat în judecată gazeta. Am spus că dacă constatați că eu am numai o palmă de pămînt, eu accept să fiu pus la zid. Dar se poate asta?!

Numai dușmanii fac așa. Dar tu, tovarășul meu de luptă, pentru că te-am criticat? L-am strîns bine în clește, nu i-am dat voie să se sustragă nici un moment. I-am spus că tu umblă ca un călugăr care răsfoiește biblia, cum de ți s-a întîmplat de ți-a luat-o gura pe dinainte, că te-ai fîsticit? El lăsa cărțile și scotea și de încînd și de colo și făcea o teză.

Iată, tovarăși, cine conducea propaganda. Un om dogmatic.

(continuare în numărul viitor)

# "Schimbarea în bine" a Parlamentului

## SERGIU TÂRA

Rezultatele alegerilor din 1996 și constituirea unei noi majorități parlamentare au constituit un motiv de bucurie pentru un mare număr de români. Mulți s-au arătat optimiști în ceea ce privește consolidarea democratică din România.<sup>1</sup>

În acest proces, un rol esențial urma să fie jucat de către ramura legislativă, instituția Parlamentului, care ar fi trebuit să elaboreze într-un ritm cît mai rapid legislația necesară reformei radicale pe care actuala putere și-a propus-o. Rezultatele nu se ridică însă la nivelul așteptărilor: eficacitatea Parlamentului în perioada în care a fost în sesiune este deosebit de mică (165 de legi dezbatute în Camera Deputaților și 161 în Senat, dar din care mai mult de o treime au fost ratificări ale unor tratate și acorduri internaționale).<sup>2</sup>

Consecința firească este faptul că, la nivelul populației, imaginea asupra Parlamentului nu a suferit nici o modificare. Pericolul este foarte mare, mai ales în condițiile în care sondajele efectuate în perioada postdecembристă au situat Parlamentul printre instituțiile care se "bucură" (și acest lucru se datorează activității lor) de o apreciere negativă din partea populației. Ultimul sondaj CURS<sup>3</sup> arată că 59% din cetățenii României au o părere proastă și foarte proastă la adresa Parlamentului, în timp ce doar 34% sunt favorabili activității acestuia.

Interesantă de remarcat este schimbarea obținută de către instituția prezidențială, a cărei activitate se bucură de încredere a 60% din români (35% au o părere proastă/foarte proastă). Acest lucru se datorează în bună măsură faptului că procesul de instituționalizare<sup>4</sup> și de creare a unei imagini credibile este mult mai avansat la Cotroceni.

"Nici o sesiune fără moțiune" spunea Dinu Patriciu în perioada în care CDR și USD se aflau în opozitie. De la moda moțiunilor simple sau de cenzură, am putut asista în primele săptămîni ale lunii iulie la valuri succese de sesiuni extraordinare. Dorința de lucru a parlamentarilor nu ar trebui criticată, cu atât mai mult cu cît în această perioadă de reformă rapidă ea este absoalut justificabilă.<sup>5</sup>

Legile reformei care au trecut prin Parlament sunt puține, mai notabile fiind cea referitoare la privatizare și cea a privatizării băncilor. Deși Legea investițiilor străine este gata la 14.04.1997, ea va fi aprobată doar la 4.07.1997. Pentru a evita ritmul lent de lucru al Parlamentului, precum și unele surpize, Guvernul a preferat să-și asume răspunderea pentru paștele de legi ale reformei sau a emis ordonanțe de urgență, care urmează a fi doar aprobate de către Camerele Parlamentului.

Rolul Parlamentului în orice stat democratic este acela de a crea cadrul legislativ și de a interveni în cazul în care apar anumite disfuncționalități în cadrul sistemului politic; rolul său este cu atât mai important în statele care au regimuri parlamentare. Acest lucru cere însă un anumit tip de atitudini, atât ale elitei politice, cât și ale nonelitelui.<sup>6</sup> Regimul constituțional românesc permite Parlamentului să se întrunească în cadrul unor sesiuni extraordinare atunci cînd este confruntat cu o serie de probleme deosebite (art. 63, alineatul 2). Posibilitatea convocării apărține Președintelui României, biroului permanent al fiecărei Camere ori a cel puțin o treime din numărul deputaților sau al senatorilor.

Deși formularea este într-o oarecare măsură ambiguă, există totuși anumite principii care impun o serie de restricții în ceea ce privește modul în care Parlamentul se întrunește: problema care face obiectul sesiunii trebuie să fie determinată prin ordinea de zi a sesiunii, iar perioada de timp în care sesiunea are loc este precis specificată.<sup>7</sup> De asemenea, Regulamentele celor două Camere aduc o serie de completări referitoare la organizarea și desfășurarea sesiunilor extraordinare. Astfel, la articolul 76 din Regulamentul Camerei Deputaților se specifică: "Cererea de convocare a unei sesiuni extraordinare se face în scris și va cuprinde ordinea de zi, precum și perioada de desfășurare a sesiunilor. Neaprobaarea de către Cameră a ordinii de zi solicitate împiedică ținerea sesiunii extraordinare".

Ideea unei sesiuni extraordinare a Parlamentului s-a impus datorită importanței și urgenței cu care trebuiau votate o serie de legi aflate de mai multe luni pe masa de lucru a parlamentarilor: modificările la Legea învățământului și la cea a fondului funciar, precum și a altor legi mai importante. Prima sesiune este convocată pe data de 30 iunie de către Camera Deputaților, pentru perioada 1-4 iulie, cu posibilitatea prelungirii ei pînă la 10 iulie. Pe ordinea de zi figurau o serie de legi importante, cum ar fi: Legea asigurărilor de sănătate, Codul vamal, Legea privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, legea privind grădinițele unor pedepse, precum și alte proiecte de lege votate de către Senat sau aprobarea unorordonanțe de urgență emise de către Guvern (cea privind modificările aduse Legii societăților comerciale,ordonanța privind eliminarea pierderilor din economie și a blocajului financiar, retrocedarea unor bunuri ce au aparținut comunității evreiești etc.). Legea asigurărilor de sănătate trece ușor în Camera Deputaților (cu 268 de voturi pentru, unul împotriva); aceeași soartă o are și legea referitoare la Curtea Constituțională.

La data de 7 iulie izbucnește primul scandal al sesiunii extraordinare, generat de dorința lui Viorel Catarăma de a obține discutarea legii legate de investitorul român. La această inițiativă s-au ralat și Varujan Vosganian, precum și ministrul reformei, Ulm Spineanu. Protejarea investitorului român, în condițiile în care legea referitoare la investițiile străine fusese deja votată, se impunea ca o necesitate. Cu toate acestea, procedura nu permitea luarea în dezbatere a legii dacă ea nu apărea pe ordinea de zi, mai ales că nu primește încă avizul Ministerului Finanțelor.

A doua sesiune a Parlamentului este convocată la data de 9 iulie pentru perioada 10 iulie (ora 9) – 11 iulie (ora 12). La data de 10 iulie, proiectul noii legi a fondului funciar intră în dezbaterea Senatului (după ce la 1 iulie ea nu se bucurase de sprijinul senatorilor PD, fiind votată doar în Camera Deputaților). Coaliția guvernamentală, care a inițiat această lege, va avea o nouă surpriză în momentul în care ea nu va putea intra în cadrul legal necesar discutării legii, ceea ce va genera o altă criză PNCD-USD, ultimul fiind acuzat de sabotarea activității Parlamentului în elaborarea legilor reformei. Situația este cu atât mai gravă cu cît între cele două partide avuseseră loc negocieri anterioare pentru a se ajunge la un compromis în ceea ce privește suprafața de pămînt care urma a fi restituită (10 sau 50 de hectare).

Scandalurile din cadrul coaliției au atras mai multă atenție decât activitatea propriu-zisă a Parlamentului; în această perioadă, se ajunge la un deznodămînt în cazul Gilda Lazăr sau se caută soluții de compromis în ceea ce-i privește pe Valeriu Stan sau pe George Pruteanu (acesta se opuse în mod violent modificărilor ce urmau a fi aduse Legii învățământului). Pentru stingerea conflictelor care amenințau cu destrămarea coaliției a fost din nou nevoie de interventia Președintelui României.

Opoziția dorește, de asemenea, o sesiune extraordinară pentru dezbaterea modificărilor care urmează să fie aduse Legii învățământului, pentru perioada 14-15 iulie, iar puterea pentru legea fondului funciar. Întrunirea Parlamentului într-o nouă sesiune nu duce însă la nici un rezultat. Ambele proiecte cad la vot, ele urmând a fi promovate prin intermediul unei ordonanțe de urgență a Guvernului. Atmosfera care a dominat însă dezbatările senatorilor a fost deosebit de aprinsă, grupurile parlamentare ale PDSR, PUNR, PRM părând sala de ședințe. Acuzațiile au luat aceeași tentă cu acelea din campania electorală, fluturîndu-se din nou proiectul revenirii moșierilor sau cel al maghiarizării populației României.

Dincolo de desfășurarea evenimentelor, la încheierea primei sesiuni extraordinare a Parlamentului se pot trage cîteva concluzii, unele dintre ele valabile și pentru sesiunea ordinată:

- cele două săptămâni de dezbatere au scos la iveală rivalitățile existente între partidele coaliției și opoziție (conflicte care depășesc cu mult nivelul unor simple divergențe de idei sau principii, spulberînd definitiv mitul opoziției constructive – să ne amintim doar de atitudinea senatorului PDSR Plătică Vidovici). Totodată, nemulțumirile dintre aliații care formează coaliția guvernamentală au atins apogeul, însă fără a determina o prăbușire a acesteia. Cu toate că ritmul discutării legilor a fost mult mai rapid decât în timpul sesiunii, rezultatele au lăsat de așteptat și de această dată. Conflictul permanent existent între putere și opoziție a trecut pe planul doi, el fiind înlocuit de cel din sînul coaliției guvernamentale;
- parlamentarii actualei coaliții riscă să repete greșelile făcute de către Parlamentul precedent, a cărui activitate a fost mai mult decât ștersă. Ritmul alert al reformei impus de către realitățile econo-

mice și de către instituțiile internaționale trebuie să depășească capacitatea de lucru a actualilor parlamentari, ceea ce va face ca respectiva instituție să devină anacronică și să constituie o frîñă în calea procesului de modernizare inițiat după alegeri; – șansele ca noua sesiune să aducă modificări vizibile în modul de lucru al Parlamentului sunt foarte mici pentru sesiunea care va începe la 1 septembrie. Reforma poate fi total compromisă dacă ritmul de lucru al parlamentarilor nu se îmbunătățește, deoarece reforma nu poate fi doar rezultatul ordonanțelor de urgență. Ea presupune și un efort al instituției supreme, care altfel nu mai are altă justificare decât pe aceea de a aproba/dezaproba activitatea Guvernului. Guvernul va deveni astfel instituția legiuitoră supremă.

Întărirea executivului nu constituie în mod obligatoriu o amenințare la adresa puterilor (datorită complexității realității lumii contemporane, acest fenomen este întîlnit și în celelalte state democratice), însă rolul legislativului în edificarea statului de drept este esențial, iar Parlamentul ar trebui să se ridice la nivelul complexității și urgenței problemei actuale. □

**NOTE:**

1. Problema tranziției și a consolidării democratice a făcut, datorită importanței ei, carieră în cadrul științei politice americane, în acest domeniu putînd fi amintite o serie întreagă de lucrări fundamentale: Robert Dahl, *Polyarchy: Participation and Opposition* (New Haven: Yale University Press, 1971); Guillermo O'Donnell, Philippe Schmitter, *Tentative Conclusions About Uncertain Democracies* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1986); sau, mai recent, Juan J. Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Consolidation* (Baltimore & London: John Hopkins University Press, 1996).
2. Vezi Ovidiu Nahoi, "Alesii poporului au tocă 65 de miliarde și au plecat în vacanță", în *Privirea* nr. 81/23-29 iunie 1997.
3. Ziua, 30 iunie 1997.
4. Dan Pavel, "Competența democratică și calificarea la locul de muncă", în *Sfera Politicii* nr. 49/1997.
5. Asupra acestui aspect, o contribuție însemnată a fost adusă de către Gabriel Almond, Sidney Verba, *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, traducere și studiu introductiv de Dan Pavel (București: D.U Style, 1996), Alexis de Tocqueville, *Despre democrație*

*în America*, (București: Humanitas, 1995). Vezi, de asemenea, și Dan Pavel, *ibidem*, p. 3, în *Sfera Politicii* nr. 49/1997.

6. Pentru mai multe date pe marginea modului de desfășurare vezi și Ion Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice* (Iași: Editura Fundației "Chemarea"), p. 165; Mihai Constantinescu, Ioan Moraru, *Drept parlamentar* (București: Gramar, 1994), pp. 167-175.
7. Vezi "Regulamentul Camerei Deputaților" și "Regulamentul Senatului".

**SERGIU TÂRA** – graduated this year from the Faculty of Political Science and Public Administration, "Babeș-Bolyai" University of Cluj.

**JOSÉ ORTEGA Y GASSET**  
*Spania nevertebrată. Schiță de reflectări istorice*  
traducere, note și cuvînt înainte  
de Sorin Mărculescu,  
colecția "Năjuni. Mentalități",  
Humanitas, București,  
1997, pag. 166.

"Tema acestei cărți este Spania, dar analizată dintr-o perspectivă istorică amplă și intemeiată pe principii teoretice. Așadar, în pofida caracterului local și puternic controversat al problemei, cartea nu e cătușă de puțin facilă sau provincială, iar valabilitatea analizelor sale depășește circumstanțele concrete care, uneori, slujesc drept exemplu. Perspectiva istorică nu include doar propriul nostru trecut integral, ci, în esență, procesul culturii europene și grava sa criză contemporană. E vorba, prin urmare, de pagini exemplare despre condițiile indispensabile înțelegerii istorice efective a trajectoriei parcurse de societatea spaniolă. În plus, cea de-a doua parte a cărții de fată anticipatează *Revolta maselor*, anunțată în prefata din 1922, și o serie de concepții metodice ce și dovedesc randamentul în acea mare carte. De exemplu, conceputul de «masă» și cel de «minoritate».

(Paulino Garagorri)

# Serviciile secrete sau setea de a obține puterea

GEORGE SCUTARU

În 1991 s-a produs o ruptură între generații și în cadrul KGB, însă participarea generalului Krusciov, șeful de instituții, în grupul puciștilor s-a datorat și dorinței unor elemente din armată și serviciile secrete de a salva căderea Uniunii Sovietice. Majoritatea rușilor regretă dispariția acestui stat, mulți dorind reformarea, dar și menținerea lui.

Participarea conducerii KGB la puciul din 1991 a determinat spargerea Komitetului în mai multe servicii, încercându-se în acest fel diminuarea forței formidabile pe care acesta o avea. Perioada 1991-1993 marchează o etapă de epurări, treceri în rezervă, desființări și formări de noi structuri speciale, puterea politică negăsind nici pînă acum o soluție în ce privește formula optimă de organizare a serviciilor secrete. Ofițerii superiori au suportat reorganizările, conștienți că orice regim are nevoie de experiența lor, adaptându-se noilor cerințe ale Rusiei postcomuniste. În cadrul serviciilor de informații au început să se formeze grupuri care se implică în activități economice, foștii kaghebiști preferind acum conturile substanțiale în bânci în locul decorațiilor. O mare parte din activitatea comercială a Rusiei se desfășoară sub ochii unor grupuri de ofițeri din serviciile secrete, care își asigură beneficii din protejarea unor oameni de afaceri. Dacă întrebă la Moscova la cine ar fi mai nimerit să cauți sprijin pentru a nu avea probleme cu afacerile, cunoșătorii îți vor indica persoane din Ministerul de Internații sau din serviciile secrete, care îți vor asigura "Acoperișul" (în limba rusă - *krisa*), deci liniștea în fața concurenților sau a altor grupări mafioite. Mulți dintre ofițerii activi se lansează în afaceri, legale sau ilegale, în timp ce elita serviciilor de informații începe să se implice tot mai mult în penetrarea eșaloanelor politice superioare, pentru a obține controlul pîrghiilor de putere.

La începutul acestui an, deputatul Konstantin Vorobei, membru al Comisiei de securitate din Duma de Stat și unul dintre puținii politicieni care nu se opun extinderii NATO, publică un articol în cotidianul *N-*

În 1991 s-a produs o ruptură între generații și în cadrul KGB, însă participarea generalului Krusciov, șeful de instituții, în grupul puciștilor s-a datorat și dorinței unor elemente din armată și serviciile secrete de a salva căderea Uniunii Sovietice. Majoritatea rușilor regretă dispariția acestui stat, mulți dorind reformarea, dar și menținerea lui.

Participarea conducerii KGB la puciul din 1991 a determinat spargerea Komitetului în mai multe servicii, încercându-se în acest fel diminuarea forței formidabile pe care acesta o avea. Perioada 1991-1993 marchează o etapă de epurări, treceri în rezervă, desființări și formări de noi structuri speciale, puterea politică negăsind nici pînă acum o soluție în ce privește formula optimă de organizare a serviciilor secrete. Ofițerii superiori au suportat reorganizările, conștienți că orice regim are nevoie de experiența lor, adaptându-se noilor cerințe ale Rusiei postcomuniste. În cadrul serviciilor de informații au început să se formeze grupuri care se implică în activități economice, foștii kaghebiști preferind acum conturile substanțiale în bânci în locul decorațiilor. O mare parte din activitatea comercială a Rusiei se desfășoară sub ochii unor grupuri de ofițeri din serviciile secrete, care își asigură beneficii din protejarea unor oameni de afaceri. Dacă întrebă la Moscova la cine ar fi mai nimerit să cauți sprijin pentru a nu avea probleme cu afacerile, cunoșătorii îți vor indica persoane din Ministerul de Internații sau din serviciile secrete, care îți vor asigura "Acoperișul" (în limba rusă - *krisa*), deci liniștea în fața concurenților sau a altor grupări mafioite. Mulți dintre ofițerii activi se lansează în afaceri, legale sau ilegale, în timp ce elita serviciilor de informații începe să se implice tot mai mult în penetrarea eșaloanelor politice superioare, pentru a obține controlul pîrghiilor de putere.

La începutul acestui an, deputatul Konstantin Vorobei, membru al Comisiei de securitate din Duma de Stat și unul dintre puținii politicieni care nu se opun extinderii NATO, publică un articol în cotidianul *N-*

*zavisișmaia Gazeta* în care arăta că numirea lui Evgeni Primakov în postul de ministru de Externe și îndepărțarea lui Andrei Kozirov se datorează unei abile operațiuni pusă la punct de serviciile secrete, care au dorit să promoveze astfel un om de-al lor în structurile de decizie. Immediat după numire, Primakov pună punct liberalismului din MAE, însă cîștigă simpatia personalului prin adoptarea unor măsuri menite să îmbunătățească statutul diplomatului rus. În paralel, adjunctul ministrului pe probleme de personal devine fostul "cadrist" de la SVR (Serviciul de Informații Externe), fostul loc de muncă al lui Primakov.

Victoria în alegerile prezidențiale din vara anului trecut a lui Boris Elțin determină noi modificări atât în structurile Administrației prezidențiale, cât și în cele ale Guvernului. Din nou, adjunct al șefului Administrației pe probleme de personal este numit un fost ofițer superior care acum un an era în conducerea FSB (Serviciul Federal de Securitate) pe Moscova.

De cîteva luni, regiunea Primorie din Extremul Orient (capitala Vladivostokului) se confruntă cu mari probleme sociale, din cauza restanțelor la plata salariailor și a crizei energetice. Sirul de greve și demonstrații, neficiență conducerii locale sunt speculative de opozitia comunista, care anunță o iminentă explozie socială. Aflată în timpul unor dificile negocieri cu Cecenia pentru clarificarea statutului acestei republici și a acordurilor economice, Moscova nu își poate permite apariția unei noi surse de instabilitate în federatie, care ar putea da un exemplu negativ și altor republiki și regiuni confrunțate cu probleme similare. Și, atunci, Centrul intervine în forță, suspendându-i prerogativele guvernatorului Nazdratenko și numindu-l reprezentant cu împuterniciri speciale al președintelui în regiune pe generalul Kondratenko, șeful local al FSB. În luna iunie, ministrul Justiției, Valentin Kovaliov, este destituit după ce în presă apăruseră fotografii care îl surprindeau pe demnităr în sauna, în compania unor tinere. Fotografiile au fost făcute după o casetă video despre care nici acum nu se poate spune că nu ar fi un fals. În locul lui Kovaliov a fost numit Serghei Stepasîn, fostul șef al FSK (Serviciul Federal de Contrainformații), care a demisionat în vara lui 1995, după raidul asupra orașului Budionovsk. Cam în aceeași perioadă, într-o ședință a Consiliului de Apărare, este demis Igor Rodionov, ministrul Apărării, Elțin acuzându-l că nu a făcut nimic pentru reformarea armatei. La puțin timp, Rodionov a declarat presei că atât rapoartele sale, cât și diversele propunerile

au fost "torilate" în drumul lor spre cabinetul preșidențial de secretarul Consiliului de Apărare, Iuri Baturin. Cînd, în vara anului trecut, postul de șef al Serviciului Federal de Securitate rămăsese vacant, numele lui Baturin apărea frecvent pe lista candidaților la această funcție, ofițeri din serviciile secrete afirmînd atunci că l-ar accepta pe Baturin care, deși civil, înțelege foarte bine "spiritul cekist", deoarece tatăl său a fost general KGB. După apariția fulminantă a lui Lebed pe marea scenă politică, Iuri Baturin s-a retras din postul de consilier preșidențial pe probleme de apărare, post preluat de Lebed. Baturin a rămas în umbră și, la scurt timp, a devenit secretar al Consiliului de Apărare, organism creat ca o contraponere la Consiliul de Securitate, unde secretar era pe atunci imprevizibilul Alexandr Lebed. Și îndepărțarea lui Lebed și cea a lui Rodionov au fost făcute cu deplinul concurs al lui Iuri Baturin, un personaj care din umbră controlează și problemele de reformare a armatei și numirile în funcțiile importante din armată și serviciile secrete.

Trecînd în revistă aceste "coincidențe", putem spune că în ultimii doi ani serviciile secrete au început în Rusia un fin proces de pilotare a oamenilor fideli pe întortocheatele culoare ale puterii spre diverse posturi-cheie. Serviciile secrete, și în special Serviciul Federal de Securitate, vor acumula în cîțiva ani suficientă putere și bani pentru a încerca un joc propriu la viitoarele alegeri prezidențiale care vor avea loc în anul 2000.

Și, pentru a aduce un ultim argument în favoarea ideii că cekisti doresc să aibă mai mult decît stelile de pe umăr, strîngînd rîndurile pentru înfruntarea de peste trei ani, menționăm că în ultimele luni, la Moscova, se vehiculează din ce în ce mai mult teza fuzionării tuturor serviciilor secrete într-un singur, avîndu-se drept model de organizare schema fostului KGB.

**GEORGE SCUTARU** – is a student at the Pedagogic Institute in Moscow. He is also a press correspondent for ProTV and Mediafax.

# Cenzura în România

## (II)

### schiță istorică

(urmare din numărul trecut)

**ADRIAN MARINO**

3. Noul spirit al despotismului luminat are, în schimb, un efect binefăcător în Țara Românească. Monopolul cenzurii bisericești este suprmat. Sistemul dublei cenzuri se păstrează, dar cenzura mitropolitului este subordonată – pentru prima dată – autorităților civile. Inspirat în mod evident de reforma lui Iosif II, domnitorul M. Șuțu semnează, la 25 iulie 1784, un *Pitacu către prea sfintia sa Părintele Mitropolit pentru Tipografi, a nu se mai tipări de acum înainte nimica până a nu fiștița Mărci sale întâiu*.<sup>15</sup> Progresul este considerabil. Aceeași politică este continuată și de domnitorul Alexandru Moruzi. El este dispus, în 1795, să liberalizeze, aproape total, importul de cărți din "Țara Ardealului". Manualele didactice, "geografii, fizică, filosofică și alte asemenea sunt slobode". Restricțiile rămân doar pentru cărțile despre... turci și "gazeturi".<sup>16</sup> Suspecte prin definiție...

Ceea ce nu înseamnă că liberalizarea comerțului de carte este acceptată cu ușurință de biserică. Ea dorește să-și păstreze dublul monopol tradițional: al producției și comerțului de carte și al controlului purtătorii credinței. Un hrisov domnesc din 1749, tot din Țara Românească, întărește monopolul tipografic: "Fără de voia și blagoslovenia mitropolitului nu s-au putut cu alt mijloc a se tipări cărți". Un altul, din 1765, extinde acest monopol asupra difuzării, inclusiv prin oprirea importului: "Socotit-am domnia mea că nu este de trebuință a se mai aduce astfel de cărți de la alte tipografii în toată eparhia părintelui mitropolit".<sup>17</sup>

Cît privește "apărarea" credinței ortodoxe, sunt destul de numeroase texte (în general traduceri, păstrate în manuscris, din slavonă și greacă), la sfîrșitul secolului 18, de anatemizare și "afurisenie" a cărților "eretice" și catolice.<sup>18</sup> Se preconizează și măsuri radicale: "...căți vor avea acest felu de cărți să le dea de față spre a le strângă toate și să le arză în foc, pentru că să nu se smintească cei ce le vor citi".<sup>19</sup> Indicația prețioasă era dată de Patriarhul de la Constantinopole, reținută și de un observator occidental, în trecere în această perioadă prin Moldova (Jean-Louis Carra).

Acesta deplinește imposibilitatea importului de cărți franceze din cauza intoleranței religioase îndreptată împotriva celor ce "ar îndrăzni să citească operele scrisce de catolici și mai ales de Voltaire".<sup>20</sup>

4. Secolul 19 este, sub toate aspectele, hotărîtor pentru teoria și practica cenzurii în țările românești, pentru grandoarea și decadența acestor idei de importanță și actualitate europeană. După o perioadă de perfecționare și intensificare fără precedent – efect direct în Muntenia și Moldova al ocupăției străine – cenzura suferă o sincopă în perioada 1848, pentru a fi reintrodusă, apoi suprmată și desființată – în cele din urmă și pentru o lungă perioadă – prin Constituția din 1866. Care sunt formele de organizare, modul de funcționare și metodele cenzurii epocii, pot fi urmărite pe viu, printr-o documentare destul de abundentă, adesea savuroasă. Cenzura aparține, de altfel, mentalității politice, ideologice și culturale a întregului secol. Legătura sa cu ideile de "cercetare", "gândire", "literatură" și "exprimare" este constantă și profundă.

În Transilvania, spiritul de organizare și control, net superior celui din Principate din aceeași perioadă, se exercită, în continuare, prin Tipografia Universității din Buda. Ea are (în 1825) "crăiești Tensori în toate limbile".<sup>21</sup> Cel de limbă română, deosebit de vigilent, sterge, de pildă, dintr-un text (în 1845), o frază unde se vorbește tocmai de ... "cinstita diregătorie tensurală".<sup>22</sup> Dar și mai înainte, în urma unor adrese oficiale foarte energice, nu se aprobase nici proiectul lui I. Piuariu Molnar (*Walachische Zeitung für der Landmann*, 1793), nici *Înștiințare pentru gazetele românești* a lui T. Racoce (1817).<sup>23</sup> Publicitatea de acest gen era strict interzisă. Era activă, în continuare, în același timp, astă în biserică unită (din Ardeal), cît și în cea ortodoxă (din Țara Românească) cenzura eclesiastică. În primul caz, credincioșii sunt puși în gardă printr-o *Păstoricească Datorie* împotriva unor "minciuni și diavolești înșelăciuni". În cel de-al doilea, că-

țile tipărite la Blaj sunt "pline de socotealele (cele rele) ale apusenilor".<sup>24</sup> Dogme ireconciliabile...

Modul de funcționare al acestei cenzuri scoate în evidență orientări și metode de o extremă intoleranță și duritate. Acționează, mai înțîi, tendința cenzurii de totdeauna și de pretutindeni: "legea agravării progresive, de la centru spre periferie, a vigilenței sporite direct proportionale cu depărtarea de centrul de putere și decizie. Se înregistrează proteste și exces de zel: "Cei de la Buda puțin știu despre Transilvania și puțin le pasă de ea, ușor lasă să se publice în tipar astfel de lucruri care pentru Transilvăneni sunt veninul rebeliunii".<sup>25</sup> În altă împrejurare, se cere să se cenzureze mai întîi în Ungaria și toate cărțile referitoare la Ardeal.<sup>26</sup> O măsură suplimentară de precauție.

În cîteva cazuri punctuale, bine cunoscute, se iau măsuri drastice: de la interzicerea totală sau parțială la confiscare. Campionul represiunii este episcopul unit Ioan Bob, iar prima victimă pare să fie Samuil Micu Klein, încă de la sfîrșitul secolului trecut. I se interzice o traducere a *Istoriei ecclasiastice* de Fleury. "Ar produce mare scandal printre învățății noștri prin adnotările marginale".<sup>27</sup> Mai înainte, același episcop rugase, în 1790, guvernul să confiște pur și simplu traducerea *Bibliei* de același Samuel Micu. Numai că traducătorul, precat, n-a... predat manuscrisul. Deci "guvernul" n-a avut ce să... confiște.<sup>28</sup> Împrejurare nu lipsită de ironie: în 1804, Samuel Micu, după multe ezitări și amînări, este numit, el însuși, cenzor, pus în situația să cenzureze, efectiv, pe alții (Ştefan Crișan Körösi).<sup>29</sup>

Un "client" constant al cenzurii ardelene este și Gh. Șincai, "diortositorul cărților" sau *censor et corrector librorum valachorum* (1804-1808), la aceeași tipografie universitară din Buda. Era în cunoștință de cauză, încă din 1780, cînd dorise să adauge gramaticii sale (*Elementa linguae Daco-Romanae sive valachiae*) un dialog, "ci nu m-au îngăduit censura Curții cei împărațești de la Viena", după cum declară în *Hronica Românilor*.<sup>30</sup> *Hronica* este și un document de autocenzură sau, cu o expresie modernă apărută într-un nou context, "precenzură". Șincai ezită uneori să-și ducă gîndul pînă la capăt, "precum mi-ar fi voia", căci se teme de cenzură. Bineîntele că nu scapă de ea. Aprobată inițial, în 1812, într-o primă versiune redusă, *Hronica* este "desființată" și chiar confiscată de episcopul cenzor Iosif Martonfi, din însărcinarea instituției abilitate *Commissio Librorum Revisoria* (1813-1814). Este "ineptă, ridicolă, plină de păreri false, de

conjecturi caraghioase", "periculoasă opinie publică". Numai că rezoluția, devenită celebră, legendară: *opus igne, author patibulo dignus* este apocrifă, inventată probabil de Al. Papiu-Ilarian. Ea nu se găsește în textul latinesc al referatului-sinteză de respingere.<sup>31</sup>

(continuare în numărul viitor)

## NOTE:

15. V.A. Ureche, *Istoria românilor* (București, 1891), I, p. 400.
16. Marius Oprea, *op. cit.*, p. 181.
17. Idem, *op. cit.*, pp. 170, 171.
18. *Catalogul manuscriselor românești* (1062-1380), întocmit de G. Strempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici (București, Ed. Academiei, 1967), IV, pp. 454-455, 471, 477, 529-530 etc.
19. Marius Oprea, *op. cit.*, p. 126.
20. Jean-Louis Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie, avec une dissertation sur l'état actuel de ces deux Provinces* (Iași, 1777), p. 219.
21. I. Lupăș, *op. cit.*, p. 126.
22. Andrei Veres, "Note și scrisori șîncaniene", în *Academia Română. Memoriile Secției Literare*, s. III, T. III (București, 1927), p. 487.
23. I. Lupăș, *op. cit.*, p. 123.
24. N. Cartojan, *op. cit.*, I, p. 22; M. Tomescu, *op. cit.*, p. 23.
25. Ilie Dăianu, "Cronica lui Șincai și cenzura ardeleană", în *România eroică*, II, 8-9, 1938-1939, p. 152.
26. Ioan Modrigan, "Soarta Cronicii lui Șincai", în *Cultura creștină*, VI, 1, 1916, p. 21.
27. Dumitru Ghișe-Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 43.
28. Zenovic Păclișanu, "Un vechi proces literar (Relațiile lui I. Bob cu S. Klein, Gh. Șincai și P. Maior)", în *Academia Română. Memoriile secției istorice*, s. II T. XVI (București, 1935), p. 232.
29. Domokos Sámuel, *op. cit.*, p. 31.
30. Gh. Șincai, *Opere. Hronica Românilor*, ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugariu, prefată și note de Manole Neagoe (București, Ed. pentru Literatură, 1967), I, p. 239.
31. Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai. Viața și opera* (București, 1965), pp. 193-195; Zenovic Păclișanu, *op. cit.*, p. 22; Ioan Modrigan, *op. cit.*, p. 21.

# Semnificații ale gîndirii politice în Europa Centrală și de Est (IV)

(urmare din numărul trecut)

VICTOR NEUMANN

## Rolul istoriei politice în timpul dictaturii comuniste

Instaurarea regimurilor de dictatură proletară în anii imediat următori războiului nu a fost rezultatul tradițiilor de gîndire politică din aceste țări. Trebuie spus că legenda comunismului a circulat în țările Europei Centrale și de Est încă la sfîrșitul primului război mondial, dar intelectualitatea radicală de stînga nu avusesese numeroși adepti. Dimpotrivă, ea era dezavuata de opinia publică, iar în unele țări activiștii cu o asemenea orientare fuseseră puși sub interdicția legii. Parte din scriitorii ce inițial au fost contaminați de ideologia comunistă și-au manifestat public dezgustarea cînd au descoperit cinismul puterii sovietice. E adevărat însă că au existat gînditori atrași de operele de economie politică ale lui Karl Marx, de teoria dezvoltării istorice. În regiunile Europei Centrale unde industria era mai dezvoltată, social-democrația de inspirație marxistă a reprezentat o orientare relativ importantă. Ideologia stîngii neocomuniste își va spune cuvîntul în critica ambelor sisteme totalitare, rolul ei avînd consecințe directe în revoluțiile antistaliniste postbelice. Este știut că marxismul a fascinat cu mult mai mult lumea intelectuală a Europei de Vest decît pe aceea a Europei de Est. Cît privește teroarea politică instituită de Stalin, ea avea componente ideologice susținute de alte repere culturale și chiar de o tradiție noneuropeană a gîndirii și practicii politice. De altfel, liderii sovietici s-au preocupat să mascheze adevărul în legătură cu regimul lor. Intelligentsia sovietică a construit ideologii de inspirație mistică medievală. Unde s-a întîmplat să existe convergențe între modul ei de reflectie și acela marxist european, acolo doar superstiția istoricistă a fost dublată.

Infringerea Germaniei în anul 1945 a creat în Europa Centrală "un vid", un "spațiu al gestației" din punct de vedere politic, ceea ce a permis creșterea exagerată a puterii Uniunii Sovietice în această regiune.<sup>27</sup> Extinderea dominației Moscovei prin instau-

rarea regimurilor totalitare de stînga nu a făcut decît să confirme faptul că Stalin avea o strategie pregătită pentru țările situate la est de Elba. Dacă pînă la izbucnirea războiului textelete cu un conținut naționalist au avut un rol determinant în orientarea politică, după 1945 acelea care conțineau ideologia stalinistă au intrat în prim plan. Cultura etnicului avea să fie înlocuită de cultura proletară. Mobilizarea pentru binele național avea să-și afle un echivalent în lupta pentru binele unei singure și atotștioare clase. De la cerința inițială a sacrificiului total pentru țară se trece la aceea a sacrificiului total în numele proletariatului de pretutindeni. Mașina de propagandă a comunismului sovietic s-a instalat în toate statele Europei Centrale și de Est, găsind foarte repede adepti. Aceasta pentru că a beneficiat de voluntarismul segmentelor sociale sumar educate și semidocte; parte din ele fuseseră masa de manevră a regimului anterior. În orice caz, agresivitatea lor incontrolabilă este un argument greu de pus la îndoială.

Pe acest fond, ceea ce se înțelegea prin cultură politică era propaganda în vederea atingerii unui singur tel: îndoctrinarea maselor cu mistica revoluției perpetue. Visul de a ferici omenirea cu orice preț (chiar și cu ajutorul forței armate sau al serviciilor polițienești) își avea locul său foarte bine delimitat în perioada la care mă refer. Cît privește mișcarea ideilor politice, ea indică faptul că trecerea de la filosofia istoriei a lui Spengler la filosofia istoriei lui Marx nu a fost întîmplătoare, mai ales în societățile răsăritene. Există numeroase similitudini între cele două modalități de reflectie, aşa cum, cred, corect remarcă Popper. Eu aş preciza că exemplele pe care le oferă generațiile de oameni instruiți ai Europei Central-Estice din anii '30, pe de o parte, și cele ale anilor '50, pe de altă parte, pot confirma adevărul conținut în paralela gînditorului amintit. Semnul de întrebare apare doar atunci cînd observăm că mediile marxiste din cîteva țări precum Ungaria, Polonia și Cehoslovacia sunt singurele care dezvoltă spiritul critic la adresa regimurilor totalitar-comuniste și propun alternative de gîndire. Pentru François Furet, recentul interpret oc-

idental al istoriei ideii comuniste, fenomenul pare chiar surprinzător. Probabil pentru că istoria zonei, cu viața ei culturală bazată pe mentalități atât de deosebite în raport cu cele ale Vestului nu pare decît parțial accesibilă istoricului. Succesiunile de civilizații ale arărelui, interferențele și diferențele din interiorul său nu permit întotdeauna o înțelegere a lucrurilor în absența studiului istoric aplicat.

Ceea ce cred că merită să fi subliniat este că revoluția stalinistă a știut să profite de inexistența în Europa Centrală și de Est a reperelor pluraliste. Să mai precizăm că asemănările dintre regimul hitlerist și regimul stalinist evidențiate de Hannah Arendt nu au declanșat și o discuție aprofundată asupra acestei problematici grave. François Furet are dreptate cînd spune că după război ("care a avut un caracter ideologic fără precedent în istorie"), reflectia asupra politicului a înfrîzat în statele occidentale ale Europei, ceea ce s-a tradus prin repercusiuni foarte negative asupra evoluției stării politice din Est. Cultura vest-europeană arăta că la ordinea zilei era comunișmul și nu democrația.<sup>28</sup> Iată și motivul pentru care abia în deceniul al VI-lea reperile venite dinspre istoria gîndirii politice (mai vechi și mai noi) vor avea un ecou printre intelectualii țărilor central-est-europene. Semnele primite din partea societății civile au încurajat cele dintîi tentative de replică teoretică la adresa regimurilor totalitar-comuniste. Memorandumul celor mai importanți scriitori maghiari adresat în anul 1955 liderului comunist Mátyás Rákosi cerea revenirea asupra deciziei de confiscare a principalei reviste a Uniunii Scriitorilor. El a devenit un document de referință pentru debutul mișcării ideilor anticomuniste. Iată ce consemna documentul respectiv: "Comitetul Central (al partidului comunist ungarian) este desigur conștient că dacă există un domeniu în care măsurile administrative antidemocratice și suprimarea oricărei critici sănătoase deosebită sănătoare, acesta este cel al informației și muncii culturale". El indica faptul că intelligentsia ungăra a înțeles foarte bine că libertatea de expresie este cel dintîi dintre drepturile ce i se cuvin. Din punctul de vedere formulat cu acea ocazie rezultă că scriitorii pleau pentru o gîndire sinceră, deschisă, împotriva "actelor agresive de ingerință birocratică". În aceeași perioadă, ziaristul Miklós Gimes formulase programul intelectualității democratice maghiare, ale cărui idei politice de sorginte social-democrată vor juca un rol definitiv pentru orientarea revoluției de la 1956: "Ceea ce ne trebuie este o democrație, un

regim în care legea îi apără pe cetăteni sau îi pedepsescă cu absolută imparțialitate. Avem nevoie de un regim în care voința poporului se poate manifesta liber în cadrul legii, în care majoritatea respectă necondiționat drepturile inalienabile ale minorității". Text incendiар, care avea să provoace un interes deosebit în multe asociații profesionale.

Și în Polonia deceniului al VI-lea intelectualii au observat dimensiunile intoleranței de toate felurile introduse de regimul comunist. El au sesizat cu mult mai bine decît în alte epoci anomalia discursului politic al totalitarismului stalinist. Argumentele în favoarea libertății de expresie le-au preluat din istoria gîndirii politice. Asupra dezvăluirii formelor misticismului revoluționar comunist și-au concentrat atenția, între alii, învățătul Leszek Kolakowski, poeții Adam Wazik și Antoni Słoniński. Textele lor cu un conținut politico-filosofic fuseseră îndreptate împotriva unei ideologii ce sfida minimele elemente raționale.

Despre revolta contra persecuției gîndirii critice nu se poate vorbi însă și în România același deceniu. Un cercetător arăta într-un eseu că la București părea să domnească resemnarea printre membrii elitei culturale a timpului. "De parte de a încerca să țină pasul cu intelectualii maghiari aflați în avangarda luptei antitotalitare, scriitorii români se mulțumeau cu frânturile de liberalizare acordate de Direcția Propagandei și Culturii".<sup>29</sup>

E adevărat că un număr mare dintre învățății României intraseră în pușcăriile comuniste, fie că făcuseră politica partidelor liberale ori conservatoare, fie pe aceea a regimurilor dictatoriale de extremă dreapta. Pe de altă parte, ar trebui să menționez că orientarea marxistă era nesemnificativă în România. Grupul profesorilor marxiști ce puteau aborda din interior dezacordurile regimului a fost controlat și redus la tăcere de instituțiile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. El va fi pentru a doua oară dezavuat în timpul dictaturii național-comuniste a lui Nicolae Ceaușescu. Impactul său asupra opiniei publice românești a fost și a rămas minor. În anii '50, caracteristic a fost dezinteresul oamenilor de cultură pentru miza marilor evenimente politice ce se petreceau în țările vecine. Aspectul se vede în cercul din jurul ideologului Leonte Răutu, care reușește să impună principiul partinității în literatură și artă. În timp ce în Polonia ia naștere Federația națională de cluburi sub patronajul săptămânalului *Po Prostu*, în România, intelligentsia mergea alături de istorie, mulțumită cu foarte modește

# American Political Science Review

semne de dezgheț datorate discursului lui Hrușciov la cel de-al XX-lea Congres al PCUS. Să fi fost vorba de o abdicare de la ideea de luptă contra sistemului din cauza arestărilor masive din anii precedenți?

Fenomenul românesc ar trebui înțeles pornind de la situația interbelică, deci admînd că în această țară a existat (ceea ce am semnalat și în paragraful anterior) o preocupare prea modestă pentru cunoașterea academică și răspândirea diversității curentelor de idei conținute în istoria gîndirii politice. Pătimâșele discuții jurnalistiche nu și-au dovedit eficiența în planul vieții politice și sociale. În perioada comunistă, liderii vieții culturale s-au lăsat amăgiți de promisiunile activiștilor de profesie, ratînd momentele cele mai favorabile dezvoltării unui curent de idei alternativ. Istoria a dovedit că atitudinea aceasta de neimplicare a fost contraproductivă. Ea s-a perpetuat pe parcursul ambelor regimuri de guvernare comunist-dictatoriale din România, ceea ce explică în mare măsură modul dramatic și confuz în care s-a petrecut schimbarea politică din anul 1989. În absența lecturilor provenind din istoria gîndirii politice, ca și a științei de organizare și administrare, singura variantă posibilă de răsturnare a lui Nicolae Ceaușescu a rămas revolta societății civile.

Faptul să se petrecă nu înțimplător într-unul din centrele din vestul țării, la Timișoara, unde minimele reperere democratice au fost întreținute de o populație cu identități culturale și religioase multiple, moștenind ceva din reflexele mentale ale metropolelor cosmopolite austriece de altădată.

Ceea ce îl frapează pe analistul contemporan este faptul că în state precum Ungaria, Polonia și Cehoslovacia segmentele ce aderaseră la ideologia comunistă au fost și cele dintăi care au susținut mișcarea contra dictaturii.<sup>27</sup> Am putea spune oare că la Budapesta intelligentsia în fruntea căreia se afla școala filosofică marxistă arătase că a învățat ceva din istoria gîndirii politice (din aceea revoluționară pașoptistă, dar și din aceea social-democrată)? Cred că, spre deosebire de țările care fuseseră în raza de influență sau în compoziția imperiilor otoman și țarist, în statele Europei Centrale experiența mișcării ideilor de sfingă și-a spus cuvîntul. Tradițiile social-democrate provenind din universitățile și grupările intelectuale ale vechii Mitteleuropa par să-și fi arătat roadele după cele două războaie mondiale. Participarea directă sau indirectă la dezbatările de idei, controversile teoretice asupra sistemelor politice deveniseră în deceniile săsești opt o realitate palpabilă la Praga, Budapesta și Var-

șovia. Supraviețuirea unui amplu segment al societății civile a făcut posibile mișcările reformatoare maghiare, poloneze și cehoslovace. Cred că așa se explică, într-o oarecare măsură, faptul că revoluția din Ungaria a ajuns la performanța de a contesta dreptul la existență al regimului. În concluzie, istoricul ar fi îndrepățit să atragă atenția asupra unui element important, anume că o dată cu evenimentele anilor 1953-1956 s-a schimbat ceva în mecanismul de gîndire al intelligentsiei din Europa Centrală și de Est. Tot ca o observație de fond să spune că mutația în sensul amintit trebuie pusă pe scama lecturii și înțelegerii textelor fundamentale ale luminiștilor, ale filosofilor liberali și social-democrați din ultimele două veacuri. Observația este cu așa mai credibilă cu cît astăzi suportul moral-politic al democratilor incipiente se află nu doar în texte teoretice ale intelectualilor care s-au opus totalitarismelor de stînga și de dreapta, cît mai ales în acelea ale marior gînditori democrați din secolele al XVIII-lea și al XX-lea.

## NOTE:

27. François Furet, *Le Passé d'une illusion. Essai sur l'idée communiste au XXe siècle*, Editions Robert Laffont, Paris, 1995; cf. ediția în limba română, Humanitas, 1996, traducere Emanoil Marcu și Vlad Russo, p. 383.
28. *Ibidem*, p. 385; vezi și Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt, Brace, New York, 1973.
29. Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, Editura Eminescu, București, 1992, pp. 128-132.
30. François Furet, *op. cit.*, p. 483.

*Sfera Politicii* își va menține și în acest număr promisiunea de a-și ține la curent cititorii în legătură cu ultimele apariții din lumea revistelor de științe politice (dar și de relații internaționale, strategie, economie, istorie, în fine, tot ce are legătură cu domeniul discursului științific despre politică). Autorul acestor rînduri a avut cele mai bune reacții, în special din partea studenților, care rămîn cei mai interesanți de ceea ce este nou în lume și în lumea ideilor, și care nu se sperie cînd vine vorba de finnoare. Pentru că am ales să scriu în acest număr despre revista considerată drept cea mai pretențioasă din lume, anume *American Political Science Review*, voi dedica acest articol semnalării doar a unui singur număr, anume Volume 90, Number 4, December 1996. Revista este publicată de American Political Science Association (despre al cărei ultim congres anual, desfășurat în august 1996, la San Francisco, am scris pe larg în articuloul "În imperiul științelor politice", *Sfera Politicii*, nr. 46, 1997). Editorul revistei este Ada W. Finifter, de la Department of Political Science, Michigan State University, iar "Book Review Editor" este Mark I. Lichbach, de la Department of Political Science, University of Colorado at Boulder. Din "Editorial Board" fac parte 32 de profesori de political science de la cîteva dintre cele mai prestigioase universități americane, particolare și de stat (Harvard, Stanford, Cornell, Northwestern, Vanderbilt, Rice, Yale, University of Maryland, UCLA etc.), la care se adaugă un "Editorial Staff", compus din 11 persoane. Numărul la care mă voi referi aici are peste 260 de pagini numerotate, la care se adaugă peste 40 de pagini nenumerotate, rezervate reclamelor. Fiind o revistă științifică, APSR nu publică decît reclame de cărți din domeniul științei politice și din spațiul interdisciplinar satelit, publicate la editurile specializate.

Voi insista în aceste rînduri asupra unor detalii de editare, nu din alt motiv, dar ele sunt relevante pentru gradul înalt de profesionalism pe care revistele din această familie îl cultivă, încurajează și promovează. În să insist asupra acestor amănunte din convingerea că ele semnalează o anumită cultură profesională care poate fi răspîndită prin emulație intelectuală și spirit competitiv. Revista începe cu o notă a editorului, în care Ada W. Finifter aduce la cunoștința cititorilor schimbările pe care acest număr le aduce în politica revistei. Astfel, din dorința de a cîștiga spațiu publicistic, au fost suprimate paginile albe dintre diferitele secțiuni, iar spațiu cîștigat a fost folosit pentru a da autorilor ocazia să facă precizări în legătură cu metodele folosite în cercetările lor, incluzând *appendices* care conțin dovezi matematice și informații cu privire la eșantioanele folosite și codul de reguli,

le studiază va înțelege că de stupide sunt pretențiile unor bieți jurnaliști sau politicii autohtoni de a se intitula "analisti politici". Revista se compune din cinci secțiuni. Prima secțiune, intitulată "Articles", cuprinde un număr de 7 studii de tip empiric, dintre care nu am să mă refer pe larg decât la primul și ultimul, ca exemplificare:

– studiu "Explaining Interethnic Cooperation", semnat de James D. Fearon și David D. Laitin, profesori la University of Chicago, încearcă să demonstreze contrariul unei prejudecări egal răspândită în jurnalistică și literatura academică, anume că între grupurile etnice sunt mult mai dese relațiile pașnice și de cooperare decât violența pe scară mare. Argumentul pe care ei se bazează este că instituțiile formale și informale funcționează de obicei astfel încât să "cauterizeze" sau să "contină" dispute între membrii individuali ai unor grupuri diferite. Autorii parcurg în mod extensiv bibliografia relațiilor interetnice, studiază o bază largă de date empirice (în special referitoare la Africa, dar și la foste republiki sovietice, în care deși autoritatea de stat este absentă sau slabă, grupurile etnice cooperează între ele) și folosesc un așa-numit *social matching game model* pentru a arăta (pe baza a numeroase exemple concrete) că la nivel local cooperarea interetnică se realizează în două modalități: prin ceea ce ei numesc *spiral equilibria*, disputele între indivizi ajung să escaladeze rapid dincolo de cele două părți, iar frica de această escaladare produce ceea ce teoria jocurilor numește *cooperation "on the equilibrium path"* (autorii își exemplifică demersul cu diagrame familiare celor care au studiat diferențele formelor de "dilemei prizonierului"); prin *in group policing equilibria*, cind indivizii ignoră transgresiunile membrilor celuilalt grup, așteptându-se în mod corect că infractorii vor fi identificați și sancționați de către propriul grup etnic;

– studiu "Voting and Vetoing", de Eyal Winter, de la Washington University și The Hebrew University of Jerusalem, se ocupă de puterea *veto-ului* în comitete, folosind abordarea care decurge din *noncooperative bargaining theory*. Autorul studiază rezultatele cantitative ale votului din Consiliul de Securitate al ONU, pentru a arăta cum procedează jucătorii lipsiți de puterea *veto-ului* pentru a reduce puterea excesivă a membrilor cu drept de *veto*. Din lipsă de spațiu, nu mă mai refer aici la subtilul aparat matematic și logic la care autorii futurilor celor 7 studii apeleză.

Cea de-a doua secțiune, intitulată "Research Note", cuprind studiul "Myth and Reality in Business Support for Democrats and Republicans in the 1936 Presidential Election", de Michael J. Webber și G. William Domhoff, care folosește ca date empirice contribuțiile financiare ale mediilor financiare ca indicator al preferințelor politice și ajunge la concluzii care nu cred că adaugă prea multe la cele spuse de Seymour Martin Lipset în *Political Man. Social Bases of Politics*.

Cea de-a treia secțiune ("Forum") găzduiește două dispute științifice. Prima se referă la modul cum acționează Parlamentul European: Peter Mosen de la Universitatea St. Gallen din Elveția, în studiul "The European Parliament as a Con-

tional Agenda Setter: What Are the Conditions? A Critique of Tsebelis", vrea să demonstreze lipsa de validitate a argumentelor lui Tsebelis (publicate într-un număr anterior) cu privire la funcționarea respectivului organism; George Tsebelis, în textul "More on the European Parliament as a Conditional Agenda Setter: Response to Moser", contraargumențează cu dovezi empirice convingătoare. Cea de-a doua dispută se referă la Curtea Supremă de Justiție a SUA: textul "The Claim of Issue Creation on the U.S. Supreme Court", de Lee Epstein, Jeffrey A. Segal și Timothy Johnson, atacă un studiu anterior, iar autorii acestuia, Kevin T. McGuire și Barbara Palmer, în textul "Issues, Agendas, and Decision Making on the Supreme Court", fac precizări esențiale cu privire la modul în care funcționează puterea juridică americană.

Secțiunea "Book Review Essays" cuprinde ample comentarii cu privire la două teme de mare interes în știință politică, în legătură cu care au apărut în ultima vreme cărți importante:

– textul "Black Politics at the Crossroads? Or in the Cross-Hairs?", de Paula D. McClain, se ocupă de următoarele cărți: Stephen Burman, *The Black Progress Question: Explaining the African American Predicament*; Martin Carnoy, *Faded Dreams: The Politics and Economics of Race in America*; Desmond King, *Separate and Unequal: Black Americans and the US Federal Government*; Christopher Silver and John V. Moeser, *Separate City: Black Communities in the Urban South, 1940-1968*; Michael Peter Smith and Joe R. Feagin, *The Bubbling Cauldron: Race, Ethnicity, and the Urban Crisis*; Robert C. Smith, *We Have No Leaders: African Americans in the Post-Civil Rights Era*.

– comentariu "Social Movements in Contentious Politics: A Review Article", de Sidney Tarrow, se ocupă de o serie de fascinante cărți cu privire la mișcări sociale din toată lumea: Charles F. Andrain and David E. Apter, *Political Protest and Social Change: Analyzing Politics*; J. Craig Jenkins and Bert Klandermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements*; Hanspeter Kriesi and others, eds., *New Social Movements in Western Europe. A Comparative Analysis*; Elizabeth J. Perry, *Shanghai on Strike. The Politics of Chinese Labor*; Charles Tilly, *Popular Contention in Great Britain, 1758-1834*; James W. White, *Ikki. Social Conflict and Political Protest in Early Modern Japan*.

Ultima secțiune, "Book Reviews", este un adevarat regal de recenzii de cărți, care nu face decât să reflecteze spectaculosul ritm de apariție a volumelor de știință politică. Sunt 87 de cărți recenzate, în cadrul a 4 secțiuni (*Political Theory, American Politics, Comparative Politics, International Relations*), iar eu nu pot decât să regret că nu le pot nici enumera aici. Oricum, sper ca modesta semnalare de aici cu privire la o revistă care și-a stabilit exceptionale standarde profesionale de-a lungul a 90 de ani de apariție să trezească interesul pentru o altă calitate a științei politice, care presupune multă știință de carte și cercetare de teren. (D.P.)

### Manualul revoluționarului perfect

Există cărți care aparțin unui anumit spațiu cultural, tratând probleme specifice unei perioade istorice și care se pot bucura de un succes de moment, pierzându-și apoi din actualitate. Dar există și cărți care prezintă valoare pentru cititor, indiferent de perioada sau țara din care el provine, fiind fundamentale pentru un anumit domeniu (în cazul nostru, cel al științelor politice). Volumul recenzat se înscrie, fără îndoială, în această a doua categorie, fiind apreciat încă de la apariție, concluziile sale fiind de actualitate și în prezent.

"Urăsc această carte. O urăsc din tot sufletul", declară autorul în prefata la ediția italiană apărută în 1948 a lucrării devenită celebră încă de la apariție. Motivul acestei confesiuni este că, pe lângă glorie, cartea i-a adus și nenumărate necazuri. Scrisă la Torino în 1930, apărută la Paris în 1931, la editura Bernard Grasset, condusă de Jean Guehenno, cartea a fost interzisă în Italia lui Mussolini, dar și în majoritatea celorlalte state europene: Germania, Austria, Spania, Portugalia, Polonia, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, adică în toate țările în care instituțiile democratice fuseseră înălțurate sau se aflau în degradare vizibilă. Datorită aprecierilor sale referitoare la Hitler, o dată cu venirea la putere a acestuia în Germania, autorul cărții va fi închis și ținut sub observație strictă de către regimul lui Mussolini.

Răjuinile acestor reacții sunt lesne de înțeles deoarece, în Europa decenului patru, curentele dictatoriale sau totalitare erau în plină ascensiune, folosind tocmai metodele pe care Malaparte le descrie și analizează; el oferă și modalitățile de a se impune și de a se impune puterii. În cadrul loviturii din octombrie 1917, lui revenindu-i meritul de a fi pus în practică ideile sale referitoare la preluarea puterii; pentru el, insurrecția este o problemă pur tehnică: "Pentru a prelua puterea într-un stat modern, spunea el, este nevoie de o trupă de asalt și de specialiști: echipe de oameni înarmați aflată sub comanda unor ingineri". Succesul nu depinde nici de participa-

țile de combatere a acestor tendințe și a metodelor folosite de acestea în accesul lor la putere. Declarația declarată a autorului este tocmai aceea de a oferi un instrument util pentru liderii țărilor democratice împotriva metodelor subversive folosite de mișcările extremiste. Democrația este imposibil de apărat prin mijloace politienești sau parlamentare, împotriva unor forțe care nu operează în cadrul sistemului, fiind în majoritatea cazurilor mișcări antisistem.

Așa mișcările totalitare de stânga, cît și cele de dreapta s-au caracterizat printr-o reacție violentă față de democrația parlamentară, văzută ca un sistem de guvernare ineficient și inutil. "Revoluțiile din secolul XX încearcă să substituie acestui vid [de autoritate – n.n.] Partidul unic, alcătuit prin alegere deliberată, pepinieră de conducători în jurul marcelui conducător".

Slăbiciunea democrației constă tocmai în faptul că este obligată prin principiile care stau la baza ei să respecte legalitatea în fața unor forțe care contestă întreg sistemul, folosind pentru înlocuirea lui toate mijloacele aflate la dispoziție. Teoria autorului este că dacă orice mijloace sunt potrivite pentru suprimarea libertății, atunci toate mijloacele sunt bune pentru apărarea libertății, teorie care i-a adus numeroase critici din partea apărătorilor legalității.

Cartea a generat nenumărate polemici pro și contra între personalitățile vremii, fiind considerată genială de o parte a marior personalități, cum ar fi Charles Maurras, Jacques Bainville<sup>2</sup> etc., critica cea mai vehementă venind din partea lui Leon Trotsky. Unii autori au încercat chiar să creeze o sinonimie între realismul politic prezent în *Principlele* lui Machiavelli și lucrarea lui Malaparte. Machiavelli a fost primul care a folosit conceptul de stat în accepția modernă a termenului (până

la el *status = rang*), a separat politica de etică, deoarece politica se guvernează după propriile legi, care sunt diferite de cele ale eticii sau moralei, fiind fondatorul realismului politic. Constatările lui se bazează pe o analiză minuțioasă, empirică a evenimentelor din trecut (îndeosebi din antichitatea greacă și romană) sau a celor contemporane autorului, concluziile sale sunt rezultatul acestor cercetări, fără nici o legătură cu niște idealuri dinainte stabilite. Concluzia lui, "Scopul scuză mijloacele", se referă la un obiectiv specific, și anume cel al unificării Italiei; ea nu are caracterul general care i-a fost atribuit mai târziu. Metodologia lui Malaparte este asemănătoare; participant direct la unele evenimente, cum ar fi cele din Polonia anului 1926, Italia anilor '20, precum și un observator atent al evenimentelor din celelalte țări europene, el ajunge la niște concluzii bazate doar pe observațiile făcute.

Diferența dintre cei doi autori italieni este esențială atunci când ei prezintă modalitățile de cucerire a puterii. Statul în forma sa din secolul al XX-lea diferă esențial, din punct de vedere al funcțiilor și complexității, de cel din epoca lui Machiavelli. De aceea și metodele de cucerire/acaparare sunt complet diferite, ele constând în ocuparea punctelor strategice ale statului, cum ar fi centralele telefoniice, electrice, găurile, podurile etc.

Părinții loviturii de stat în forma sa modernă sunt Troki și Mussolini, ambii reușind să cucerescă puterea. Trotsky este artizanul loviturii din octombrie 1917, lui revenindu-i meritul de a fi pus în practică ideile sale referitoare la preluarea puterii; pentru el, insurrecția este o problemă pur tehnică: "Pentru a prelua puterea într-un stat modern, spunea el, este nevoie de o trupă de asalt și de specialiști: echipe de oameni înarmați aflată sub comanda unor ingineri". Succesul nu depinde nici de participa-

\* Curzio Malaparte, *Tehnica loviturii de stat*, Nemira, 1996.

rea masivă a maselor populare, aşa cum considerau marxiștii pînă atunci, nici de existența unei situații revoluționare, nici chiar de ideologie. Rolul fundamental pentru succesul unei astfel de inițiative îl joacă executanții, și nu cei care îl concep. Troțki contestă clasei muncitoare tocmai rolul de forță conducătoare și pe cel de singură forță revoluționară a societății.

Exemplul oferit de autor pentru susținerea tezei sale sunt numeroase și din diferite țări: Polonia din vara anului 1920, Italia din perioada 1920-1922, Franța lui Napoleon Bonaparte, Rusia anilor 1917, 1927, Germania anului 1932 sau Spania generalului Primo de la Riviera\*, precum și din Italia antică (Silla, Iulius Cezar, Catilina).

Unul dintre meritele cărții este și acela că pătrunde în intimitatea relațiilor din cadrul conducerii sovietice, oferind date inedite despre lupta pentru suprematie dintre liderii de la Moscova, îndeosebi între Stalin și Troțki. Apărarea statului se bazează pe cunoașterea modului în care se cucerește puterea, iar la acest capitol cel ce a demonstrat că a învățat ceva din evenimentele la care a luat parte este Stalin. Lupta pentru succesiune dintre acesta și Troțki, după moartea lui Lenin, s-a încheiat în 1927, cînd Troțki a încercat o nouă lovitură de stat, de această dată împotriva lui Stalin. Dorința lui a fost de a folosi aceeași tactică care i-a adus succesul în 1917. Lovitura a eșuat, meritul revenindu-i lui Menjinski, șeful serviciilor secrete, care a dejucat planurile lui Troțki, pregătind apărarea punctelor strategice ale statului printr-un corp de specialiști, similar celui ce acționează pentru cucerirea puterii. Un alt mijloc sugerat de autor pentru cucerirea/apărarea statului modern îl constituie greva generală. Consacrat de teoria marxistă, el a fost utilizat în Germania anilor '20 de către Bauer, cînd pentru a

părarea democrației împotriva unei lovitură de stat s-a recurs la sprijinul maselor pentru paralizarea funcțiilor statului și recucerirea puterii.

În încheiere, trebuie remarcat faptul că lucrarea este încă de actualitate. Traducerea ei în limba română pune la dispoziția cititorului român un instrument util pentru înțelegerea unor evenimente ce au avut loc în țara noastră cu ocazia revoluției din 1989 și în perioada imediat următoare, un cadru teoretic care să permită o analiză mai aprofundată și să înțeleagă unele evenimente care pînă acum păreau indescifrabile.

#### NOTE:

1. François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comună în secolul XX*, București, Humanitas, 1996.
2. Pentru impactul avut asupra intelectualității franceze grupată în "Action Française" și atmosfera generală a acelei perioade, vezi și Bernard Henri Levy, *Aventurile libertății. O istorie subiectivă a intelectualilor*, București, Albatros, 1993.
3. p. 99.
4. O analiză mai amănunțită a evenimentelor care au loc în această perioadă în Europa este oferită de Hans Roger, Eugen Weber, *Dreapta europeană – profil istoric*, Cluj, Minerva, 1995.

Sergiu TĂRA

### Despre un alt tip de istorie

O carte\* pe care mulți ar fi vrut să o citească înainte de 1989, la care destui făceau referire și pe care o citiseră doar cîțiva privilegiati. Referințele erau, evident, critice, un caz clar de neîntelegeră a virtuților dialectice ale marxismului, dar cu merite în domeniul

ce le părea autorilor acestor afirmații prea tehnice pentru a fi periculos – cel al epistemologiei.

Relativul neutralism al epistemologiei, poate și ignoranța (complicitatea?) unora dintre cenzori, sigur strădania unui epistemolog de marcă (Mircea Flonta) au permis apariția, încă de pe atunci (1981) a lucrării sale fundamentale *Logica cercetării*. Numai că, astăzi *Societatea deschisă și dușmanii ei*, cît și *Mizeria istoricismului* se află într-o conexiune nemijlocită cu ideile expuse de Popper în *Logica cercetării*. Am spus că demersul critic din *Mizeria istoricismului* se fundamentează pe concepția expusă în *Logica cercetării* cu privire la știință și științificitate, ipoteze și teorii științifice, rolul teoriilor și experimentelor în cunoaștere etc.

Cu astăzi mai surprinzător apare astăzi faptul că publicarea acestei lucrări (*Mizeria istoricismului*) a trecut aproape neobservat. Să fie oare considerată doar un semn remarcabil al unor confruntări apuse și fără vreo altă relevanță decât cea istorică? Ar fi o greșeală primejdioasă!

Deși reprezintă o critică devastatoare la adresa totalitarismelor, a utopismului cu pretenții de "științificitate" al acestora, abordarea lui Popper nu relevă nimic spectaculos la prima vedere: nu sunt vizate nici aspectele doctrinare ale sistemelor totalitare, nici cele ideologice, iar numele lui Marx (dacă nu mă înșel) nu apare decât de trei ori.

Este adevărat că titlul cărții (*Mizeria istoricismului*) poate fi considerat (și este) o parafrază la titlul unei lucrări a lui Marx (*Mizeria filosofiei*), dar nici marxiștii nu mai făceau referiri frecvente la lucrarea respectivă; cu astăzi mai mult ea era ignorată de marele public (chiar de publicul de o anumită elevație intelectuală). Cu toate acestea, *Mizeria istoricismului* vede destul de greu lumina tiparurii.

\* Karl Popper, *Mizeria istoricismului*, traducere de Dan Suciu și Adela Zamfir, București, Colecția Filosofie Politică, Editura All, 1996.

lui, lucru explicabil nu doar prin virulența pertinentă a analizei critice întreprinsă de Popper, dar și prin "sfingismul" mediilor intelectuale din epocă.

Autorul abordează în această carte cele două idei fundamentale pentru orice doctrină totalitară:

– prima se referă la credința în existența unei "legi inexorabile" a unui "ritm", a unor "tendințe naturale" ale evoluției istorice în raport cu care sunt validate astăzi ideile, cît și acțiunile indivizilor sau ale grupurilor umane; în acest context, rolul științelor sociale ar fi acela de a face predicții cu privire la cursul istoriei, predicții care să fundamenteze intervenția planificatorilor sociali;

– a doua se referă la pretenția acestor doctrine de a da seamă de toate componentele vieții sociale, pretenție care fundamentează la rîndul ei astăzi ideea posibilității unui control total al societății, cît și pe aceea a unor intervenții umane radicale, validate de supozиțiile anterioare.

Referitor la prima idee fundamentală (se poate vorbi de un curs prestabilit, inexorabil al istoriei). Este de observat că aceasta se întemeiază pe o afirmație ulterioră (acest curs poate fi anticipat prin metode științifice, devenind astfel accesibil cunoașterii umane); în acest mod, sunt legitimați cei care pretind că se află în posesia metodei științifice respective, după cum în mod logic sunt legitimate anticipările lor.

În acest context, Popper și-a concentrat atenția asupra lipsei de temei a afirmației că există o metodă științifică aptă să facă predicții întemeiate cu privire la evoluția istoriei. Dovodind lipsa de temei a afirmației respective, se prăbușește întregul edificiu teoretic al utopiei respective.

Popper se întrebă retoric: "Dar poate există o lege a evoluției?". Răspunsul lui nu lasă nici o

urmă de îndoială: "Sînt de părere că răspunsul la această întrebare să fie «nu» iar căutarea legii «ordinii invariabile» a evoluției nu poate fi scopul metodei științifice, indiferent dacă este vorba de biologie sau de sociologie. Motivele mele sunt foarte simple. Evoluția vieții pe pămînt sau evoluția societății umane sunt procese istorice unice. Putem presupune că un astfel de proces se desfășoară după anumite legi cauzale: legi mecanice, chimice, ale eredității, segregării, ale selecției naturale etc. Descrierea acestui proces însă nu este o lege, ci doar o propoziție istorică singulară".

Și mai departe: "Este clar însă că orice lege formulată astfel sau pe orice altă cale trebuie testată de noi instanțe înainte de a putea fi luată în serios din punct de vedere științific. Dar nu putem să zui la testarea unei ipoteze universale și la aflarea unei legi naturale acceptabile pentru știință astăzi vreme cîntem limitați la observarea unui proces unic".

Și premisa că societatea

trebuie modificată doar prin intervenții radicale și globale (negîndu-se astfel "bricolajul" gradualist) să-a dovedit a fi nerealistă. Deși în numele acestei premise s-au comis crime abominabile, discursul lui Popper păstrează aceeași "neutralitate" științifică, dar care îi conferă mult mai multă credibilitate decât recursul la recuzita emoțională: "...orice încercare de planificare la scară foarte largă este o întreprindere care trebuie să cauzeze inconveniente considerabile multor oameni – este blind spus – pentru o perioadă considerabilă de timp. Ca urmare, nu există întotdeauna o tendință de opozitie împotriva planului și plângeri împotriva lui. Pentru multe dintre aceste plângeri, ingerul utopist (adept al istoricismului) va trebui să fie surd dacă vrea să ajungă undeva cu planul său. De fapt, suprimarea obiecțiilor care i

Blocind orice critică, istoricismul blochează și critica pertinentă, pierzîndu-se astfel contactul cu realitatea socială. În a-

cest caz, problema nu mai este ce gîndesc oamenii și cum anume se pot "centraliza" cunoștințele lor (lucru, de altfel, imposibil, după cum subliniază Popper), ci problema care se pune este aceea a elaborării unui tip uman care să corespundă întru totul parametriilor ceruți de doctrina istoricistă respectivă (sintagma clasică pentru acest "prototip uman" este "omul nou"). "Omul nou" este o abstracție, dar o abstracție care nu se mai întemeiază nici măcar pe o medie statistică; justificarea "omului nou" este dată de o utopie, periculoasă ca orice utopie, care aspiră să devină realitate (a se vedea în acest sens Gabriel Liiceanu, "Utopia intelectualului și utopia filosofiei", în *Carta cu filosofia*, București, Humanitas, 1992).

În *Mizeria istoricismului*, Popper nota: "incapabil de a preciza ce gîndesc mulți indivizi, (*planificatorul holist* – S.E.) se vede nevoit să-și simplifice problema eliminînd diferențele dintre indivizi. Este nevoit să controleze și să transforme în stereotipuri interesele și credințele individului prin educație și propagandă. Dar această încercare de exercitare a puterii asupra minților distrug cu siguranță și ultima posibilitate de a ști ce gîndesc de fapt oamenii, pentru că este absolut incompatibilă cu exprimarea liberă a gîndirii și mai ales a gîndirii critice".

Simplificînd nepermis realitatea, adeptii istoricismului ignoră "abordarea graduală considerînd-o prea modestă". Planurile lor mult prea ambițioase vizează renovarea radicală a societății, chiar dacă aceste planuri ignoră complexitatea realității pe care o planifică. Discrepanța dintre parametrii planului și realitate se traduce prin repercușiuni "neintenționate și neașteptate, obligînd pe inginerul holist (*adept al istoricismului* – S.E.) să recurgă la improvizării graduale. De fapt, aceasta caracterizează mai ales planifica-

rea centralizată și colectivistă de către mult mai modestele intenții graduale. Si îl determină pe inginerul utopist (*adept al istoricismului* – S.E.) să facă anumite lucruri pe care nu avea intenția să le facă și, ca să spunem așa, îl conduce spre fenomenul notoriu al *planificării neplanificate*".

În același timp, planificatorul utopist nu beneficiază nici de controlul pe care îl ar fi putut oferi reflecția critică a celor care ar fi suportat efectul modificărilor pentru că el a anulat această instanță, considerată oricum fără valoare, chiar periculoasă prin potențialul de revoltă pe care îl conține.

Cu totul altfel stau lucrurile cu tehnologul gradualist; acesta știe că instituțiile sociale reprezentă numai în parte intențiiile umane și că este imposibil să nu comiți greșeli în încercarea de a modifica elementele vieții sociale; problema pe care și-o pune tehnologul gradualist este aceea a edificării unor mecanisme care să permită descoperirea greșelilor și minimizarea efectelor lor: "Pentru inginerul sau tehnologul gradualist, această perspectivă înseamnă că dacă dorește să introducă metode științifice în studiul societății și în politică, de ceea ce are nevoie este adoptarea unei atitudini critice și înțelegerea faptului că nu numai în încercarea, ci și eroarea este necesară. Trebuie să învețe nu numai să se aștepte la greșeli, ba chiar să le caute".

Ar putea să pară surprinzătoare insistența cu care Popper sustine ceea ce el numește "bricolaj gradualist", adică intervenții de mică amplitudine în organismul social, dacă n-am sesiza vocația acestui "bricolaj" pentru deschiderea către critică. Or, o critică aplicată și riguroasă trebuie să identifice cu un anume grad de exactitate posibilele consecințe ale intervențiilor intenționate, pentru a nu sfîrși în efectul "planificării neplanificate" amintit de Popper.

\* Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.

Dacă nu acceptă vocația critică a societății civile, chiar și democrații de tradiție pot risca derapaje totalitare (acest risc este prezentat și de Pascal Bruckner într-o carte publicată în 1994, *Melancolia democrației*). Cu atât mai mult este actuală lucrarea lui Popper într-o societate ca societatea românească, predispusă încă la "ticuri" totalitare.

Emil STAN

### O istorie onestă

În numărul 43 al revistei *Sfera Politicii* salutam apariția cărții profesorului Keith Hitchins, *România 1866-1947* (Editura Humanitas, București, 1996). Vorbeam atunci de faptul că abordări moderne și "neangajate" ale unor momente din istoria noastră se datorăză, în principal, autorilor români din exil, cum ar fi Vlad Georgescu sau Gheorghe Ionescu.

Din acest motiv, apariția lucrării \* istoricului Florin Constantiniu reprezintă un eveniment care merită consemnat ca atare. Si aceasta pentru că încercarea de a scrie "o istorie sinceră a poporului român" implică, în primul rînd, curajul de a trata și aspecte din istoria "pitică" a acestui popor. În fond, scrisul istoric românesc a oferit cititorilor, în general, o istorie a românilor marcată de stereotipii dăunătoare, care a dus la conturarea imaginii unui popor "ales", dar aflat "în calea răutăților". În acest sens, merită amintită afirmația autorului: "Ocuparea, cenzura, exagerarea au făcut ca prezentarea-standard a istoriei noastre să fie o succesiune de victorii și acte de eroism, săvîrșite de viteji și înțelepti fără nici un cu-

sur. [...] Răspunderile interne, cărențele, calculele meschine ale politicienilor, lașităile lor, acestea nu sunt mai niciodată dezvăluite și analizate". În ceea ce urmează, mi-am propus să analizez acele pasaje care încearcă să temepereze excesele de eroism și vitejie cu care poporul român este creditat în discursul istoric "clasic" autohton.

O primă dovadă de sinceritate o constituie reluarea celebrului citat din Herodot referitor la geții sud-dunăreni, în care "părintele istoriei", deși le recunoaște curajul, îl consideră "nesăbuii" pentru încercarea lor de a se opune armatei persane condusă de Darius. De asemenea, merită amintită și analiza sobră, reținută, a domniilor regilor geto-daci Burebista și Decebal. În ceea ce privește controversata "retragere aureliană" din Dacia, este interesant apelul la "logica istoriei" – atât timp cât, în acest caz, izvoarele istorice par a se opune, încă, logicii – pentru explicarea persistenței populației daco-române la nord de Dunăre. Astfel, îndrăznește să afirm că evenimentul poate fi comparat, *mutatis mutandis*, cu retrocedarea Hong-Kong-ului către China comună.

Perioada de înfruntări cu Imperiul otoman, denumită de autor a "conflictului asimetric", a fost și rămîne una generatoare de mituri istorice românești. Si aici trebuie remarcată strădania istoricului pentru obiectivitate. În cazul lui Vlad Tepes este interesantă încercarea autorului de a-l integra climatul mental al epocii – "singe și trandafiri" – comparându-l cu Ludovic al XI-lea. În plus, trebuie remarcat faptul că, prin folosirea numelui de Matia Corvin pentru regele Ungariei (în loc de Matei Corvin), i se recunoaște acestuia, practic, locul de drept în istoria maghiarilor.

În schimb, paginile acordate "infăptuirii primei uniuni a Țărilor Române" sub Mihai Viteazul

autorul remarcă: "Acum, în 1919, surpriza fericită a Marii Uniri (subl. ns.) făcea să se uite – sau să se dorească a fi uitate – gravele erori și păcate ale echipelor guvernamentale și ale clasei politice, responsabile de nenorocirile abătute asupra țării".

România interbelică, ca "vîrstă de aur" a capitalismului românesc, este în principal o legendă post-decembristă. Acestei legende autorul îl descooperă "constrastele și fracturile". În acest sens, este amintită o observație remarcabilă a britanicului Ivor Porter: "Nu-mi va fi dat niciodată să mai văd o țară cu atîtea contraste și contradicții. [...] Automobile Lagonda, Hispano-Suiza și Packard goneau pe șoselele naționale, dar trebuiau să ocolească care cu boi sau să frîneze brusc, în noapte, în fața unei cete de țigani care și făceau de mîncare pe asfaltul fierbine".

În ceea ce privește istoria comunismului românesc, un subiect des vizitat în ultima perioadă, îl lăsăm cititorului plăcerea lecturii, pentru că paginile dedicate acestui subiect merită să fie citite. Cu o singură observație: în ceea ce privește rolul jucat "pe tărîm științific" de către generalul Ilie Ceaușescu cred că ar fi fost necesare mai multe explicații. Si aceasta pentru că, după părerea mea, în jurul acestuia s-a creat un nucleu național-comunist al istoriografiei noastre, ale cărui efecte dăunătoare asupra scrisului istoric românesc se resimt și astăzi.

"Momentele de sinceritate" ale istoricului Florin Constantiniu alcătuiesc o carte de istorie "adevărată" a poporului român. De aceea, cred, anumite pasaje sunt mai greu de acceptat. Dar poate că tocmai destrîmarea iluziilor de popor "ales" ne poate duce pe noi, români, la o mai bună înțelegere de sine.

Dragoș PETRESCU

**G.W. LEIBNIZ**

*Eseuri de teodicee asupra bunătății lui Dumnezeu, a libertății omului și a originii răului*  
traducere de Diana Morărășu și Ingrid Ilinca, îngrăjirea ediției și studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iași, Editura Polirom, Colecția Plural M., 1997, pag. 334.

Unul dintre monumentele gîndirii teologicofilosofice occidentale, *Eseuri de teodicee*, apare în cultura română într-o perioadă în care preocupările lui Leibniz au rămas la fel de actuale. De fapt, cu toate că termenul de *teodicee* este un neologism pus în circulație (în 1710) de către filosoful german (într-o lucrare scrisă în limba franceză), el dă seamă de o preocupare atestată încă de pe vremea lui Epicur: cum să explici sau să demonstrezi în mod rațional existența lui Dumnezeu. Mai mult, dacă răul este prezent în lume, iar Dumnezeu este perfect, bun, omnipotent, omniscient etc., atunci cum se explică prezența răului în lume? Poate că Dumnezeu ar vrea să distrugă răul, dar nu poate, și atunci este impotent; dar este posibil ca Dumnezeu să poată, dar să nu vrea, și atunci este rău. Sau poate că răul provine de altundeva... Cine vrea să afle răspunsul la aceste întrebări (și la altele), trebuie să citească eseu-leibnizian.

**MARCEL MAUSS, HENRI HUBERT**

*Eseu despre natura și funcția sacrificiului*  
traducere de Gabriela Gavrilă, studiu introductiv de Nicu Gavriluță, Iași, Editura Polirom, Colecția Plural, 1997, pag. 200.

Prin textul celor doi specialisti, Mauss și Hubert,

școala franceză de sociologie dă o remarcabilă replică studiilor consacrate sacrificiului, lansate în cursul secolului al XIX-lea de către E.B. Tylor, R. Smith și J. Frazer. Marind definitiv cercetarea în acest domeniu, teoria dezvoltată în prezentul *Eseu...* plasează actual sacrificial sub semnul totalității, întrucât cuprinde în egală măsură profanul și sfintenia, sacralizarea și desacralizarea, crima și jertfa. Un loc aparte îl ocupă, în ansamblul lucrării, ideea (auto)sacrificiului divin ca formă ultimă, absolută a sacrificiului. Prin dăruire totală, zeul oficiază un sacrificiu pentru toate făpturile universului, iar din trupul lui jertfit apar toate realitățile lumii și cosmosului.

**SLAVENKA DRAKULIK**  
*Balkan Express.*

*Fața nevăzută a războiului*  
versiune în limba română de Petronela Iacob, București, Editura Athena, Colecția Est &, 1997, pag. 172.

Leonard Oprea, directorul editurii Athena, are ambii de a compensa prin calitatea volumelor publicate dificultatea de a intra în competiție cu editurile care au vaste planuri publicistice. Traducerea cărții Slavenkăi Drakulik ne pune în contact direct cu imaginile cele mai îngrozitoare ale războiului, cu războiul aşa cum este el – o crimă colectivă deliberată și organizată, în cadrul căruia se petrec crime și drame individuale ireductibile.

Cînd te uiți pe hartă și vezi cît de aproape de România se petrec toate aceste atrocități și cînd te gîndești cît de îngrozitoare este această succesiune – un sistem totalitarist comunist urmat de un război care nici măcar nu este interetic, ci inter-

confesional –, apreciezi mai bine avantajele democrației. Slavenka Drakulik găsește tonul reporteresc și uman potrivit pentru a înfățișa abominabilul.

**ARTHUR O. LOVEJOY**  
*Marele lanț al ființei. Istoria ideii de plenitudine de la Platon la Schelling*

traducere din engleză de Diana Dicu, București, Editura Humanitas, Colecția Istoria Ideilor, 1997, pag. 324.

În tradiția prelegerilor publice ale marilor profesori universitari și gînditori, filosoful american Lovejoy a ținut la Harvard (în anul universitar 1932-1933) o serie de prelegeri cu privire la modelul constitutiv al Universului, pe care ulterior le-a dezvoltat. Este o istorie a filosofiei și a gîndirii științifice scrisă din perspectiva gîndirii principalelor caracteristici ale „lanțului ființei” și a concepțiilor care decurgeau de aici cu privire la natura lui Dumnezeu, problema răului, structura inteligibilă și rațională a Universului (ca bază pentru formarea ipotezelor și teoriilor științifice). Demersul este cu atât mai captivant cu cât Lovejoy inaugura astfel una dintre cele mai complexe discipline intelectuale – istoria ideilor –, el fiind și fondatorul revistei *Journal of History of Ideas*.

**HEINRICH ZIMMER**  
*Filosofile Indiei*

traducere de Sorin Mărculescu, București, Humanitas, 1997, pag. 630.

Editura Humanitas continuă să publice cărțile savantului indianist Heinrich Zimmer. După traducerea lucrărilor *Mituri și simboluri în civilizația indiană* și

*Reglele și cadavrul. Mediatații despre biruința sufletului asupra răului*, acum apare carte care reunește cercetările autorului publicate postum. Studiile cuprinse în acest volum se referă la întîlnirea dintre Orient și Occident, la filosofia politică indiană (care abordează problema succesorului, războiul, statul tiranic, bravura, trădarea, regele universal), filosofia plăcerii, precum și monografii asupra unor subiecte precum Jainismul, Samkhya, yoga, brahmanismul (*Veda*, *Upanișadele*, *Bhagavad Gita*, *Vedanta*), budhismul, tantrismul.

**MIRCEA CARP**  
*„Vocea Americii” în România (1969-1978)*  
cuvînt înainte de Adrian Marino, Iași, Colecția „Plural”, Polirom, 1997, pag. 208.

„Din orice unghi ai citi-o, carteau Mircea Carp «Vocea Americii» în România», care cuprinde esența impresiilor, informațiilor și reportajelor celor 14 «călătorii de serviciu» făcute în țară, între 1969 și 1978 –, ca trimis al celebrului post de radio este o premieră. Mai mult: o premieră absolută.

Mai întîi, parcurgem prima carte de acest gen apărută la noi după 1989. Pentru însîna dată, un corespondent «american» vine, observă, notează și transmite din România, în mod liber, după reluarea legăturilor cu SUA, în 1969. Apoi își publică, la încetarea activității radiofonice, «ieșit la pensie», însemnările și jurnalele intime, însoțite de unele *Convorbiri Transatlantice* și de o selecție de *Documente* din arhiva personală.”

(Adrian Marino)

2. <i>Editorial</i>	<b>Dan Pavel</b>	Coalition Politics and blackmail potential
7. <i>After Madrid</i>	<b>Editors</b>	A way for Romania
8.	<b>Mircea Răceanu</b>	“Strategic partnership” with USA
12.	<b>Gabriel Andreeșu</b>	Russia – truth and fantasies
17.	<b>V. Stan</b>	Madrid: a failure of success
23.	<b>Iulian Fota</b>	Problems of security policy of Romania in post-Madrid era
25.	<b>Antonia Oprîța</b>	Madrid, between agony and ecstasy
27.	<b>Marian Chiriac</b>	What next?
30.	<b>Sebastian Huluban</b>	Partnership with USA: assuming responsibility of democratization
33. <i>Interview</i>	<b>Andrew Janos in dialogue with Stelian Tănase</b>	“Eastern Europe under democratic-liberal hegemony”
37. <i>Mass media</i>	<b>Radu Dobrescu</b>	ProNATO Operation – ProTV receipt
44. <i>Anatomy of Communism</i>	<b>Document</b>	The Session of the Political Bureau of the CC of the RWP, November 29, 1961
47. <i>Up-to-Date</i>	<b>Sergiu Țăra</b>	Changing Parliament for better
50. <i>International Politics</i>	<b>George Scutaru</b>	Secret services or Power thirst
52. <i>File Sfera Politicii</i>	<b>Adrian Marino</b>	Censorship in Romania. Historical sketch
54. <i>Debates</i>	<b>Victor Neumann</b>	Meanings of political thinking in East-Central Europe
57. <i>Political Science Journals</i>		American Political Science Review
59. <i>Book reviews</i>	<b>Sergiu Țăra</b>	Curzio Malaparte, <i>Tehnica loviturii de stat</i>
	<b>Emil Stan</b>	Karl Popper, <i>Miseria istoricismului</i>
	<b>Dragoș Petrescu</b>	Florin Constantiniu, <i>O istorie sinceră a poporului român</i>